

**Vilniaus universitetas
Teisės fakultetas
Baudžiamosios teisės katedra**

**Ingridos Raginytės,
dieninio skyriaus V kurso studentės**

MAGISTRO DARBAS

**NUSIKALTIMAI SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI IR
NELIEČIAMUMUI PAGAL LR BK IR KITŲ VALSTYBIŲ ĮSTATYMUS
(LYGINAMASIS TYRIMAS)**

**Sexual offences in the Penal Code of Lithuania and in the criminal laws of foreign
countries (comparative analysis)**

Vadovė dr. doc. A. Drakšienė
Recenzentė dr. doc. I. Michailovič

Vilnius 2007

TURINYS

Ižanga.....	4
1. Teisinis seksualinės prievartos reglamentavimas.....	7
1.1. Teisinės seksualinės prievartos reglamentavimo užuomazgos ir raida.....	8
1.2. Seksualinės prievartos samprata ir jos raida Lietuvos teisinėje sistemoje.....	10
1.3. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui rūšys pagal kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus.....	20
2. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių lyginamoji analizė.....	22
2.1. Objektas ir nukentėjusysis.....	22
2.2. Būtinieji objektyviosios pusės požymiai.....	26
2.2.1. Natūralus lytinis santykiavimas.....	26
2.2.2. Lytinės aistros tenkinimas oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu.....	50
2.2.3. Tvirkinamieji veiksmai.....	53
2.3. Subjektas.....	56
2.4. Subjektyvioji pusė.....	58
3. Nusikaltimus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikuojantys požymiai.....	60
Išvados.....	67
Santrauka.....	69
Summary.....	70
Panaudotų šaltinių sąrašas.....	71

DARBE NAUDOJAMŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- a. –amžius
- d. –dalis
- Estijos BK –.....Estijos Baudžiamasis kodeksas
- JTO –Jungtinių Tautų Organizacija
- LR –Lietuvos Respublika
- LAT –Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
- Latvijos BK –.....Latvijos Baudžiamasis kodeksas
- Lenkijos BK –.....Lenkijos Baudžiamasis kodeksas
- LR BK –.....Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas
- Prancūzijos BK –.....Prancūzijos Baudžiamasis kodeksas
- RF BK –.....Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas
- str. –straipsnis
- BS –Baudžiamasis Statutas
- p. –punktas
- pvz. –pavyzdžiui

IŽANGA

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Seksualiniai, arba lytiniai santykiai – tai visuma fiziologinių, psichologinių reakcijų, išgyvenimų, elgesio normų, susijusių su seksualiniu potraukiu, aistra ar jų patenkinimu. Žmogaus seksualinis gyvenimas – natūrali, prigimtinė, biologiškai nulemta funkcija, tačiau seksualinio pasitenkinimo, gyvybės, giminės pratešimo instinktas negali būti realizuojamas pažeidžiant kito asmens teisę apsispręsti, pasirinkti seksualinio gyvenimo partnerį, būdus, formas, pačiam nuspręsti, kada jis pasirengęs pradėti seksualinį gyvenimą.

Šiuolaikinėje visuomenėje toleruojami tiek tradiciškai natūralūs, tiek ir neįprasti santykiai siekiant patenkinti seksualinę aistrą, jei tai vyksta tarp lytiškai subrendusių, laisvai apsisprendusių, suvokiančių savo elgesio pobūdį, pasekmes ir sugebančių valdyti savo veiksmus asmenų.

Nagrinėjama darbo tema nėra visiškai nauja. Mokslinėje literatūroje ji buvo ne kartą nagrinėjama. Tačiau vis plačiau šiuolaikinėje visuomenėje plintant seksualinės prievartos atvejams, jiems įgaunant vis naujas formas, ši tema nepraranda aktualumo. Remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinės sistemos pateiktais statistiniais duomenimis nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui skaičius 2001 – 2006 m. vis didėjo (per šį laikotarpį jų skaičius išaugo apie 14 %).¹ Seksualinės prievartos aukos dažniausiai yra moterys ir vaikai, bet oficialioji statistika dėl savo latentiško pobūdžio neatspindi realios padėties. Tai opi ir itin aktuali problema, nes dažnai aukos nesikreipia į teisėsaugos institucijas vengdamos viešinti pažeminimą, dėl drovumo, taip pat dėl to, kad tokių nusikalstamų veikų nagrinėjimas susijęs su skaudžių išgyvenimų priminimu, neadekvačia aplinkinių reakcija bei nepakankamu teisėsaugos institucijų diskretiškumu. Yra atvejų, kai nukentėjusieji nesikreipia į teisėsaugos institucijas, nenorėdami turėti kontaktų su prievartautoju iš baimės ar bijodami keršto, jausdamiesi patys kalti dėl įvykusio seksualinės prievartos akto, nenorėdami kreiptis dėl klaidingo požiūrio, kad lytinis gyvenimas tai asmeninis gyvenimas, apie kurį kitiems nepasakojama.

Seksualinė prievarta prieš vaikus yra vienas labiausiai slepiamų nusikalstamų veikų visuomenėje. Tačiau tik neseniai šiai problemai skirta daugiau dėmesio. Lietuvoje vaikų seksualinis išnaudojimas pradėtas plačiau analizuoti visai neseniai. Šios problemos iškėlimas didelei visuomenės daliai sukėlė šoką, nes visai neatitiko tuometinio tautos stereotipo. Nuo tada spaudoje ir nusikalstamų veikų suvestinėse vis dažniau minimi seksualinės prievartos prieš vaikus atvejai, iš kurių būtų galima daryti išvadą, jog seksualinė prievarta prieš vaikus – labai plintantis reiškinys. Tačiau kovoti su šiuo reiškiniu yra labai sudėtinga, nes vaikai ypač bijo kreiptis pagalbos – tiek nežinodami savo teisių, tiek bijodami bendraamžių stigmatos bei paties prievartautojo.

¹ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinė sistema [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą: <http://nplc.lt/stat/nus/nus13.htm>

Todėl LR BK paskirtis – saugoti žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą bei numatyti baudžiamąją atsakomybę už kėsiniimąsi į šį teisinį gėrį. Tai labai svarbu, nes būtent šiuo teisinio gėrio pagrindu yra pratęsiamas visuomenės normalus egzistavimas, saugoma žmogaus garbė ir orumas.

Sovietinių įstatymų mechaniškas perkėlimas į nepriklausomos Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus suponavo netikslų ir neišsamų seksualinių nusikaltimų reglamentavimą, naujai 2000 m. priimtas LR BK užpildė iki tol buvusias kai kurias spragas. Teisinės literatūros, nagrinėjančios nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui klausimus Lietuvoje, nėra gausu. Šią temą tyrinėjo tik nedaugelis baudžiamosios teisės specialistų: A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Jatkevičius, K. Jovaišas, J. Misiūnas, J. Nocius, A. Pėstininkas ir kt. Ji buvo aptarta Baudžiamosios teisės vadovėliuose, oficialiuose baudžiamųjų įstatymų komentaruose, kai kurios nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui buvo nagrinėtos moksliniuose straipsniuose. Tačiau didžioji dalis mokslinės literatūros buvo parengta prieš įsigaliojant naujam LR BK². Naujo baudžiamojo įstatymo priėmimas iškėlė teismų praktikai ir naujų problemų veikų kvalifikavimo klausimais. Taip pat reiktų atkreipti dėmesį į tai, jog LR BK 151⁽¹⁾ str. įsigaliojo tik 2006 m. birželio 22 d., kurio nuostatos teisinėje literatūroje apskritai nėra aptartos. Todėl ypatingai svarbu teisingai įvertinti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nuostatas.

Temos naujumas pasireiškia tuo, jog pirmą kartą glaustai bandoma aptarti teisės doktrinoje dar apskritai nenagrinėtą LR BK 151⁽¹⁾ str. Visa magistro darbo tema atskleidžiama per: 1) lytinės prievartos formų prizmę; 2) pateikiant LR BK įtvirtintų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui lyginamąją analizę su Prancūzijos, Estijos ir Latvijos analogiškais veikomis; 3) trumpai aptariant tam tikrus ypatumus iš anglosaksų teisinės sistemos.

Tyrimo objektas – nusikalstamos veikos žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui Lietuvos teisinėje sistemoje bei analogiškos nusikalstamos veikos užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.

Tyrimo tikslas – LR BK ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui lyginamoji analizė, apibrėžiant objektyvius, subjektyvius bei kvalifikuojančius šių nusikalstamų veikų požymius.

Tyrimo uždaviniai yra:

- 1) Trumpai atskleisti seksualinės prievartos sampratos istorines ištakas ir teisinės reglamentacijos raidą;

² Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įsakymu Nr. VIII-1968 (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741)

- 2) Aptarti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sampratą ir rūšis pagal LR BK ir kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus;
- 3) Atlikti konkrečių nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių analizę ir palyginti jas su analogiškomis veikomis užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose;
- 4) Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktiką, pateikiant teigiamus ir neigiamus teorinių nuostatų taikymo pavyzdžius.

Šaltiniai, kuriais remtasi rašant darbą, yra Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės teoretikų suformuluotos nuostatos monografijose, mokomuosiuose ir periodiniuose leidiniuose. Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nuostatų praktinio taikymo problemos nagrinėjamos analizuojant LAT Senato nutarimus bei nutartis, taip pat kitų teismų praktiką traukiant asmenis baudžiamojon atsakomybėn.

Darbe taikomas *istorinis, lyginamasis – teisinis, loginis – analitinis, sisteminės analizės* ir kt. metodai. *Istorinis* metodas taikytas siekiant atskleisti seksualinės prievartos sampratos formavimąsi ir raidą. *Lyginamuoju – teisiniu* metodu lyginamos ir vertinamos nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui mokslinės koncepcijos ir mokslininkų nuomonės, Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamieji įstatymai, jų taikymo tendencijos. Rašant darbą LR BK lyginamas su penkių užsienio šalių baudžiamaisiais kodeksais. Lietuva, priimdama savo baudžiamuosius įstatymus rėmėsi išsivysčiusių Vakarų Europos valstybių patirtimi, todėl pirmoji šalis, su kuria lyginamas LR BK yra Prancūzija. Estija, Latvija ir Lenkija pasirinktos tam, kad palyginti Lietuvos ir kaimyninių šalių baudžiamųjų įstatymų reglamentavimą. Rusija – viena didžiausių valstybių pasaulyje, kurios „artimą globą“ ir įtaką Lietuva jautė ne vieną dešimtmetį, nes sovietiniai baudžiamieji įstatymai Lietuvos teisinėje sistemoje galiojo ilgą laiką. Tokio lyginimo pagrindu daromos išvados apie egzistuojančias nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui koncepcijos problemas. *Loginis – analitinis* metodas taikomas aiškinantis teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir rašant išvadas. *Sisteminis analizės* metodas pasitelkiamas siekiant atskleisti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sampratą, atskleidžiant jų sudėčių elementus.

1. TEISINIS SEKSUALINĖS PRIEVARTOS REGLAMENTAVIMAS

Žmogaus seksualinę veiklą apibrėžia pati gamta, tai yra natūrali jo funkcija. Seksualinis, lytinis gyvenimas – tai fizinių, psichinių, psichologinių, somatinių ir socialinių procesų bei santykių, kurie yra biologiškai nulemti ir jais siekiama patenkinti seksualinį ir giminės pratęsimo instinktą, visuma. Pirmiausia pasakytina, kad seksualinis gyvenimas vaidina didžiulę reikšmę kiekvienoj visuomenėj, nes tai yra visuomenės išlikimo pagrindas, normalus jos vystimasis. Seksualiniam žmogaus elgesiui didelę įtaką turi socialinė ir kultūrinė aplinka, visuomenėje susiformavusios seksualinės moralės normos, kurios koreguoja lyčių tarpusavio santykius.³

Seksualinė prievarta – tai tokia prievartos rūšis, kai asmuo verčiamas prieš savo valią atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus kito asmens seksualiniams poreikiams patenkinti. Pati seksualinė prievarta buvo smerkiama visais amžiais, tačiau jos turinys buvo suprantamas skirtingai, todėl teisinis prievartos panaudojimo reglamentavimas turėjo savų ypatumų.

Svarbu paminėti, jog šiuo metu žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą gina teisės normų sistema, kurią sudaro tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai.

Laisvė yra vienas svarbiausių žmogaus gėrių. Tarptautinės žmogaus teisių chartijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija skelbia, kad žmogus turi teisę į laisvę ir neliečiamumą.⁴

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 str. numato, jog „niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi“. Konvencijos 5 str. skelbia, jog „kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę“.⁵

Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 ir 9 str. pripažintos tokios esminės žmogaus teisės – teisė į laisvę, asmens neliečiamumą, garbę ir orumą.⁶

Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ (19 str.), „žmogaus laisvė neliečiama“ (20 str.), „žmogaus asmuo neliečiamas, žmogaus orumą saugo įstatymas“ (21 str.).⁷

Nuo pat teisinės sistemos formavimosi pradžios, teisės normos buvo modeliuojamos taip, kad labiausiai atitiktų visuomeninius santykius, teisės subjektų vertybių sistemą. Keičiantis visuomenės požiūriui į seksualinius santykius, vystėsi ir teisinis seksualinės prievartos vertinimas bei atsakomybės už ją įtvirtinimas baudžiamuosiuose įstatymuose. Siekiant atskleisti seksualinės prievartos teisinę reikšmę, svarbu bent pagrindiniais aspektais apžvelgti teisinę seksualinės prievartos sampratą raidą,

³ NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 88

⁴ Tarptautinės žmogaus teisių chartijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VISUOTINE_ZMOGAUS_TEISIU_DEKLARACIJA.pdf>

⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40–987)

⁶ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/downloads/structure//tarptautinis_pilietiniu_ir_politiniu_teisiu_paktas.pdf>

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014)

pradedant pirmaisiais teisės šaltiniais ir baigiant dabartine seksualinės prievartos samprata, įtvirtinta modernių demokratinių valstybių baudžiamosios teisės normose.

1.1. Teisinės seksualinės prievartos sampratos užuomazgos ir raida

Siekiant nustatyti iš kokių papročių ir teisinių nuostatų išsivystė dabartinė seksualinės prievartos samprata, reikia pradėti nuo pačių pirmųjų kodifikuotų teisės šaltinių.

Jau senovės civilizacijose, kodifikuotoje Babilono teisėje nors ir primityviai, tačiau buvo įtvirtinta išžaginimo samprata, kuri pasireiškė nuotakos pirkimo institutu, kuomet būsimas jaunikis nusipirkdavo būsimą sutuoktinę sumokėdamas *Pater familias* nustatytą pinigų sumą. Šioje teisėje išžaginimas buvo suprantamas kaip nustatytos nuotakos įsigijimo tvarkos pažeidimas ir buvo vadinamas terminu „nekaltybės vagystė“ (*a theft of virginity*).⁸

Vėlesnis Hamurapio įstatymas buvo šiek tiek pažangesnis seksualinės prievartos atžvilgiu, tačiau negalėjo būti tinkama teisine gynybos prieš seksualinę prievartą priemone. Pagal Hamurapio įstatymą buvo baudžiamas vyras, išžaginęs susižadėjusią merginą, o mergina buvo pripažįstama nekalta dėl išžaginimo, tačiau išžaginta ištekęjusi moteris savo kaltę dalindavo su kaltininku.

Vėliau kodifikuotos Hebrajų teisės normos iš esmės atkartojė anksčiau galiojusią išžaginimo sampratą. Jos įtvirtino taisyklę, jog moteris, išžaginta mieste, pripažįstama kalta kartu su ją išžaginusi asmeniu, nes jei ji būtų norėjusi išžaginimo išvengti, būtų prisišaukusi pagalbos. Tiesa, tik kaltininkas buvo baudžiamas už išžaginimą, padarytą už miesto, nesant nukentėjusiajai išsigelbėjimo galimybės. Sunkiau buvo baudžiamas vyras, kuris išžagino susižadėjusią merginą, tokiu atveju vietoj piniginės baudos jam būdavo nukertama galva.⁹

Nors vienos teisės kodifikacijai keičiant kita daugelio institutų reglamentavimas iš esmės tobulėjo, to nebuvo galima pasakyti apie seksualinės prievartos reglamentavimą. Istorškai išžaginimas buvo siejamas su nekaltybės atėmimu (vagyste), nukentėjusiosios grobimu ir prievartinėmis aukos ir žagintojo vedybomis. XII a. autoriai, aprašydami išžaginimo atvejus, analizuoja tik lytinių santykių neturėjusių moterų išžaginimą. Neatsitiktinai vienintelis pastarojo nusikaltimo padarymo įrodymas buvo sužeidimai, padaryti prievartinių seksualinių santykių metu, ir kraujas lytinių organų srityje. Tokius „įrodymus“ nukentėjusioji turėjo pateikti per kuo trumpiausią laiką patikimam, geros reputacijos vyrui artimiausiame kaime.

Vėliau (XIII a.) teisinėje literatūroje pasirodo nuomonė, jog neskaisčios moters išžaginimas pripažįstamas nusikaltimu, tačiau teismuose tokia nuostata taikyti buvo pradėta tik XIV a.¹⁰

⁸ BROWNMILLER, S. *Against our will: men, women, rape*. – Fawcett Columbine. New York: 1993, p. 18

⁹ *Ibid.*, p. 19

¹⁰ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process*. Second ed. Oxford university press, 2000, p. 57

Baudžiamosios teisės teoretikė J. Temkin pastebi, jog Anglijos teismai dar iki XIX a., nagrinėdami išžaginimo baudžiamąsias bylas, kuriose nukentėjusiosios mergystės plėvė po išžaginimo liko nepažeista, abejojo, ar pakankamai įrodytas prievartinių lytinių santykių buvimo faktas.¹¹ Taigi galima teigti, jog tik palyginti neseniai buvo atsisakyta būtino nekaltybės praradimo išžaginimo fakto, plačiau traktuojama seksualinė prievarta bei pradėtos kurti ir taikyti tokios baudžiamosios teisės normos, kurios adekvačiai atitiko socialinių santykių dinamiką. Tik tokios baudžiamosios teisės normos galėjo užtikrinti asmens seksualinio apsisprendimo ir neliečiamumo laisvę.

Tik XX a. seksualinės prievartos samprata buvo dar labiau išplėsta ir įgavo tinkamą, šiuolaikines gyvenimo tendencijas atitinkančią, prasmę, kai buvo atsisakyta nuostatos, jog sutuoktiniai yra specifiniais ryšiais ir įžadais susiję asmenys, todėl seksualiniai santykiai yra tiek abipusė teisė, tiek pareiga. Ir tik atsisakius pastarojo požiūrio buvo pradėta atvirai kalbėti apie seksualinę prievartą santuokoje, taip pat apie moterų seksualinės prievartos naudojimą prieš vyriškos lyties asmenį.

Atsižvelgiant į tam tikrais atvejais susiklostančius specifinius priklausomumo santykius tarp asmenų, buvo imtasi priemonių užkirsti kelią galimam priklausomumo santykiais susijusio asmens išnaudojimui. Jungtinėje Karalystėje atskira nusikaltimo sudėtimi buvo numatyti seksualiniai nusikaltimai draudžiantys piktnaudžiavimą pasitikėjimu (*abuse of position of trust*). Už šiuos nusikaltimus atsakė asmenys, turėję lytinių santykių su žmogumi, kuris juo pasitiki, nes vienokiu ar kitokiu būdu nuo jo priklauso (tokio nusikaltimo subjektais galėjo būti psichiatrinių ligoninių, slaugymo namų, vaikų namų ir pan. personalas).¹² Tai svarbi ir pažangi nuostata, įtvirtinta daugelio šiuolaikinių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, draudžiančiuose seksualinį išnaudojimą materialiai, formaliai ar kitaip priklausomo asmens atžvilgiu, pasinaudojant savo privilegijuota padėtimi.

Paminėtina, kad vyrais, kaip galimomis seksualinės prievartos aukomis, buvo susidomėta tik XX a. Jungtinėje Karalystėje atliktų tyrimų duomenys parodė, jog seksualinės prievartos naudojimas prieš vyrus yra labai latentinis ir labiau nei tikėtasi paplitęs nusikaltimas.¹³

Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje ir kriminologijoje pradėta plačiai diskutuoti išžaginimo pasimatymo metu (*date rape*) tematika. Dar palyginti neseniai (XX a. antroje pusėje) pradėtas laikyti seksualine prievarta išžaginimas, padarytas pasimatymo metu, kuris labai išsamiai nagrinėjamas Jungtinių Amerikos Valstijų ir Jungtinės Karalystės baudžiamosios teisės doktrinoje. Mokslininkai ypatingai akcentuoja klausimo, susijusio su fakto, jog seksualinio pobūdžio veika buvo atlikta prieš nukentėjusiojo valią, nustatymo problematiką.¹⁴

¹¹ *Ibid.*, p. 58

¹² *Sexual Offences Act* [interaktyvus]. 2003, [žiūrėta 2006-11-30]. Prieiga per internetą: <http://www.opsi.gov.uk/acts2003/20030042.htm>

¹³ WALKER, J., ARCHER, J., DAVIES, M. *Effects of Rape on Men: A Descriptive Analysis// Archives of sexual behaviour*, Vol. 34, no 1, p. 66

¹⁴ COWKING, M. *Date Rape and Consent// Contemporary Politics*, 1995, p. 57 - 72

Taigi teisinės seksualinės prievartos sampratos pradžia reiktų laikyti jau senovės civilizacijose susiformavusią seksualinės prievartos sampratą, kuri nors ir buvo primityvi, tačiau jau gynė asmens seksualinio apsisprendimo laisvę. Todėl, žiūrint per istorinę prizmę, galima teigti, jog seksualinės prievartos instituto samprata nuo primityvios senovės civilizacijose vyravusios sampratos iki šių laikų vystėsi ir tobulėjo, kol tapo pažangia, šiuolaikinės visuomenės gyvenimo tendencijas atitinkančia, samprata.

1.2. Seksualinės prievartos samprata ir jos raida Lietuvos teisinėje sistemoje

Norint tinkamai apibrėžti seksualinės (lytinės) prievartos sampratą, tikslinga pradėti analizuoti nuo pačios lytinės prievartos lingvistinės prasmės apibrėžimo, kurį atskleidus paaiškėja objektyvieji lytinės prievartos sampratos požymiai, būdingi lytinei prievartai kaip nusikalstamai veikai.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas nurodo, jog žodis „lytinis“ reiškia sąsają su lyčių santykiavimu¹⁵, tuo tarpu „prievarta“ – jėgos vartojimas, vertimas ką daryti.¹⁶ Galima manyti, jog lingvistine prasme lytinė prievarta yra lyčių santykiavimas, vartojant jėgą ar kitaip verčiant santykiuoti. Taigi lytinis (lyčių) santykiavimas ir jėgos vartojimas ar kitoks vertimas santykiuoti yra du pagrindiniai objektyviosios pusės požymiai, kuriems esant veikoje galima kalbėti apie lytinės prievartos buvimą.

Lytiniai (seksualiniai) santykiai yra visuma fiziologinių, psichologinių reakcijų, išgyvenimų, elgesio normų, susijusių su lytiniu potraukiu, aistra ir jų patenkinimu. Todėl kalbant apie lytinį (lyčių) santykiavimą kaip lytinės prievartos požymį, pažymėtina, jog pastarojo samprata turi būti aiškinama plečiamuoju būdu, į ją įtraukiant ne tik tokias lytinio santykiavimo formas, kaip lytiniai santykiai natūraliu (vaginaliniu), oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, bet ir tokias veikas, kaip vulgarūs ar panašūs pasiūlymai, užuominos.

Galiojančio LR BK XXI skyriuje numatytais nusikalstamomis veikomis kėsiniama į asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Todėl kėsinimusi į asmens laisvę, galimybę pačiam planuoti savo seksualinį gyvenimą ir išsaugoti seksualinį neliečiamumą reiktų laikyti įvairius veiksmus, pradedant nuo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkino prieš kito asmens valią (išžaginimas, seksualinis prievartavimas), kurie sukelia sunkius padarinius, ir baigiant veiksmais, kurių padariniai kur kas lengvesni (vujarizmas, santuokinė neištikimybė, nusirenginėjančio asmens stebėjimas jam nežinant, vulgarių užuominų ar pasiūlymų pateikimas). Tačiau net ir teigiant, kad bet kokie veiksmai, nukreipti į asmens seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo pažeidimą, yra netoleruoti ir turi nihilistinių poveikį aukai, reikia pripažinti, jog ne bet kokie su seksualine prievarta susiję veiksmai yra seksualinė prievarta baudžiamosios teisės prasme. Baudžiamuosiuose įstatymuose ir juos aiškinančiuose

¹⁵ KEINYS, Stasys. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 478

¹⁶ *Ibid.*, p. 626

teisės aktuose nurodomi požymiai, kuriems esant už seksualinės prievartos naudojimą kyta baudžiamoji atsakomybė pagal vieną ar kitą baudžiamojo kodekso straipsnį. Todėl itin svarbu nustatyti, kokiems požymiais esant vienas ar kitas veiksmas nukreiptas prieš asmens seksualinę apsisprendimo ar neliečiamumo laisvę pripažįstamas seksualine prievarta baudžiamosios teisės prasme.

Tačiau būtina pažymėti, kad seksualinės prievartos samprata toli gražu ne visais laikais Lietuvos teisinėje sistemoje buvo suprantama vienodai, todėl fragmentiškai apžvelgsime kokiais raidos etapais ir kaip seksualinės prievartos samprata vystėsi ir Lietuvos teisinėje sistemoje.

Lietuvos teisės ištakomis pripažįstamas 1340 m. priimtas Pamedės teisynas yra labai svarbus dokumentas, teikiantis žinių apie prūsų bei lietuvių papročius, reglamentuotus socialinius bei ekonominius santykius. Teisyno nuostatų apžvalga rodo, jog Pamedės teisynas šalia nusikaltimų nuosavybei bei asmeniui, įtvirtino ir seksualinės prievartos institutą. Jis numatė pasikėsینimo išžaginti normą, kurioje nurodoma, jog moteris pasikėsینimą išžaginti gali įrodyti krauju ir mėlynėmis. Kartu nurodoma, kad taip kaltinant vyrą, jis gali išsiteisinti prisiekdamas, jei drįsta.¹⁷ Minėtos Pamedės teisyno nuostatos yra seksualinės prievartos sampratos Lietuvos teisinėje sistemoje užuomazgos, todėl negalime tikėtis, jog tų laikų nuostatos atitiktų dabartinę seksualinės prievartos sampratą. Šis nusikaltimas Pamedės teisyne formuluojamas labai glaustai, nusikaltimo sudėtis nėra visiškai išbaigta ir tinkamai atskleista. Todėl darytina išvada, jog Teisyno nuostatos negalėjo tinkamai ginti asmenis nuo seksualinio išnaudojimo.

Vėlesnėje LDK teisės kodifikacijoje (Lietuvos Statutuose) seksualinei prievartai skiriama šiek tiek daugiau dėmesio. Nors Pirmasis Lietuvos Statutas ir nepateikia išžagینimo sąvokos, tačiau jau 7 jo skyriuje „Apie smurtą šalyje ir apie sumušimą, ir apie šlėktų nužudymus“ buvo įtvirtinta norma, liečianti moters ir merginos išžagینimą. Joje buvo nurodyta, kad „<...> jeigu moterį ar merginą kas išžagintų, o šioji šauktųsi sau pagalbos dėl tokių veiksų ir netrukus žmonės atbėgtų ir ji tų liudytojų akivaizdoje smurto žymes parodytų <...>“ kaltininkas būtų baudžiamas gyvastimi. Norma taip pat nurodė, kad jei mergina neturėjo galimybės šauktis pagalbos, tai po smurto panaudojimo, ji turėjusi pasipasakoti žmonėms ir tada bendra tvarka galėjusi kreiptis į teismą.¹⁸ Iš tokios straipsnio konstrukcijos tampa aišku, kad išžagینimo sudėties objektyviąją pusę sudarė du požymiai: 1) nusikaltėlio veiksmai ir 2) nukentėjusiosios priešinimasis. Už išžagینimą buvo numatyta mirties bausmė ir nukentėjusiosios naudai bauda už negarbę. Statutas taip pat įtvirtino susitaikymo institutą, nukentėjusiajai suteikdamas galimybę dovanoti kaltininkui ir už jo ištekėti. Apžvelgus šias Statuto nuostatas, matyti, jog seksualinės prievartos samprata palyginus su Pamedės Teisynu patobulėjo, tačiau ir jose atkartojamos primityvios nuostatos, akcentuojančios ne pačios išžagینimo kaip objektyviai pavojingos veikos pobūdį, o fizinius padarinius nukentėjusiojo kūnui. Antrajame ir Trečiajame Statutuose prie nusikaltimų seksualinio apsisprendimo

¹⁷ PAKARKKLIS, P. *Senasis prūsų teisynas*. Vilnius: 1960, p. 33

¹⁸ VALIKONYTĖ L., LAZUTKA, S., GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2000, p. 197

laisvei priskiriamas ir vertimasis prostitucija bei ištekėjusios moters ištvirkavimas.¹⁹ Statutuose numatyta atsakomybė už sąvadavimą, t. y. merginų, našlių, žmonių kurstymą ir sąlygų ištvirkauti sudarymą. Sąvadautojus turėjo persekioti urėdai. Numatyta sąvadautojus bausti kūno žalojimo bausmėmis – nosies, ausies, lūpų nupjovimu ir išvijimu iš miesto. Pakartotinis sąvadavimas baustas mirtimi. Tačiau negalime sutikti su šių Statutų nuostatomis, jog prostitucija, sąvadavimas ar ištvirkimas yra nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, jomis kėsiamasi į kitą objektą – dorovę.

Trečiasis Lietuvos Statutas su pakeitimais galiojo iki 1831 m. rugsėjo 26 d., kai caro valdžia panaikino Lietuvos Statutą.²⁰ Nuo 1840 m. birželio 25 d. Lietuvoje buvo įvesti Rusijos imperijos baudžiamieji įstatymai. Labai pažangus įstatymas, reglamentuojantis nusikaltimus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui Lietuvoje, buvo Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimu²¹ įteisintas 1903 m. Rusijos BS. Jį Lietuvai pritaikiusi Vokietijos okupacinė valdžia, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. užėmusi kraštą. Toks Prezidiumo nutarimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės Laikinosios Konstitucijos nuostatomis, kurios skelbė, kad „srityse, kuriose nėra išleistų naujų Lietuvos valstybės įstatymų, laikinai galioja tie, kurie buvo prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos nuostatomis“. Ši BS redakcija galiojo ne visa, nes, įteisinant ją Lietuvoje, atsisakyta nemažai normų. Be to, BS iki 1940 m. birželio 15 d. sovietinės okupacijos buvo keistas ir papildytas net trisdešimt kartų, įtraukiant per keletą šimtų naujų straipsnių ir punktų. BS yra pripažįstamas vienu svarbiausių ir pažangiausių tiek tų laikų, tiek vėlesnių, sovietinių, baudžiamosios teisės šaltinių Lietuvoje, kuris daug dėmesio skyrė nusikaltimams asmeniui, tarp jų ir nusikaltimams laisvei, dorai ir garbei.

BS seksualinės prievartos reglamentavimui skirtas visas XXVII skyrius, kuris įvardijamas kaip „Paleistuvystė“. Jame išdėstyta devyniolika straipsnių (nuo 513 str. iki 529 str.), kuriuose numatyta baudžiamoji atsakomybė ne tik už išžaginimą (vyro – moters), vyro – vyro seksualinį prievartavimą (tik analiniu būdu), bet ir už lytinį santykiavimą su asmeniu, nesulaukusių 14 metų. Ši straipsnio dispozicija labai pažangi, nes numatė baudžiamąją atsakomybę už moters lytinį santykiavimą su berniukais iki 14 metų. Taigi bent jau mažametystės atveju išžaginimo subjektu galėjo būti ir moteris. Be to, numatyta ir baudžiamoji atsakomybė už seksualinį prievartavimą kitokio fizinio sąlyčio būdu.

Pagal BS išžaginimu buvo laikomi „lytiniai santykiai nusikalstamo darbo aukai besipriešinant ir prieš jos norą ar net smurtu atimant jai skaistumą“. Taigi kaip pastebime, išžaginimo objektyviają pusę sudarė du alternatyvūs požymiai: nukentėjusiosios nesutikimas ir fizinis smurtas. Išžaginimo objektyvioji pusė pasireiškė lytiniu santykiavimu su nepilnamete, nuo 14 iki 16 metų, be jos sutikimo

¹⁹ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M., PAKALNIŠKIS, V.; et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 232

²⁰ Carinei Rusijai okupavus Lietuvos teritoriją, baudžiamuosius teisinius santykius reglamentavo 1649 m. Soboro Statutas, galiojęs iki 1845 m., Bausmių statutas ir 1868 m. Baudžiamasis karo statutas. DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 64

²¹ Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimas, paskelbtas 1919 m. sausio 16 d. (LVŽ, Nr. 2-3)

arba, nors ir jai sutinkant, bet panaudojant piktam jos nekaltybę”, su moterimi, esančia bejėgiškoje būklėje. Įtvirtindamas tokį požymį kaip „panaudojant piktam <...> nekaltybę”, BS siekė apsaugoti lytiškai nesubrendusio asmens seksualinį neliečiamumą. Taigi, palyginus BS ir dabar galiojančio baudžiamojo įstatymo Lietuvoje nuostatas, darytina išvada, jog BS šiuo klausimu buvo pažangesnis, nes numatė aukštesnę nepilnamečio seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą. BS konstatuoja, jog bejėgiškumo būklė galėdavo atsirasti dėl ligos ar psichinės negalios, tačiau šis faktas kaltininkui turėjo būti žinomas. Jei jis nežinojo, kad nukentėjusioji yra bejėgiškoje būklėje, šio požymio jam negalima buvo inkriminuoti. Tokio požymio įtvirtinimas labai praplėtė seksualinės prievartos sampratą ir priartino ją prie dabartinės seksualinės prievartos sampratos, kuri akcentuoja subjektyvios kaltės požymį. BS įtvirtinta bejėgiškos būklės požymio samprata sutampa su dabar galiojančio LR BK įtvirtinta bejėgiškumo samprata, nes tiek pagal BS, tiek pagal LR BK, norint inkriminuoti kaltininkui šį požymį, yra būtina, kad kaltininkas suvoktų, jog auka yra bejėgiškos būklės. Tačiau taip pat reikia paminėti, jog nukentėjusiosios sutikimo nebuvimo atveju, nebuvo reikalaujama, kad kaltininkas suvoktų, jog auka nenori su juo lytiškai santykiuoti. Šiuo atveju kaltininko pareiškimas, jog jis manęs, kad auka norėjusi su juo lytinio akto, reikšmės neturėjo. Kvalifikuotų išžaginimo sudėčių objektyvioji pusė pasireiškė lytiniu santykiavimu su mergaite ar vaiku iki 14 metų (analogiškas požymis naujo LR BK išžaginimo kvalifikuojančiam požymiui – mažametystei, tačiau šiuo atveju norint inkriminuoti šį požymį kaltininkui, nebuvo reikalaujama, kad jis šią aplinkybę suvoktų), su moterimi, panaudojant fizinį smurtą arba grasinant nužudyti arba sunkiai sutrikdyti sveikatą jai ar jos šeimos nariams, jei toks grasinimas nukentėjusiajai atrodė realus ir sukėlė įvykdymo baime, su moterimi be sąmonės, jei sąmonę jai atėmė pats kaltininkas arba ji buvo atimta jo akivaizdoje.²² Išžaginimo sudėtis formali, išžaginimas buvo laikomas baigtu nuo vyro lytinių organų įsiskverbimo į nukentėjusiosios lytinius organus. Pasikėsiniu išžaginti BS laikė kiekvieną veiksma, kuris atliekamas prieš moters valią ir rodė norą su ja lytiškai santykiuoti. Todėl pasikėsiniu išžaginti buvo pripažįstami ir tokie kaltinamojo veiksmai, kai jis turint tikslą lytiškai santykiuoti atsiguldavo ant nukentėjusiosios prieš jos norą ir liesdavo jos lytinius organus.²³ Tačiau pagal naują LR BK tokie veiksmai galėtų būti vertinami nebent kaip rengimasis padaryti išžaginimą.

Taip pat BS buvo numatyta, jog bylos dėl išžaginimo nagrinėjamos tik esant nukentėjusiosios skundui, tačiau pasiskundus vėlesni susitaikymai su kaltininku buvo neįmanomi. Nesant nukentėjusiosios skundui ir policijai įsikišus, nukentėjusioji galėjo reikalauti nutraukti bylos nagrinėjimo procesą ir atsisakyti duoti parodymus. Tokiu būdu buvo siekiama apsaugoti nukentėjusiosios privatumą, jei ji nuspręstų neviešinti šio fakto dėl drovumo, gėdos, baimės ar kt. priežasčių.

²² KAVOLIS, M., BIELIACKINAS, S. Baudžiamasis statusas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais. Kaunas: 1934, p. 445

²³ *Ibid.*, p. 450

Svarbu paminėti, jog BS nebuvo laikomi išžaginimu kaltininko prievartiniai seksualinio pobūdžio veiksmai aukos, su kuria jis anksčiau buvo turėjęs lytinių santykių, atžvilgiu. Kaltininko baudžiamąją atsakomybę švelnino ir buvo laikoma, kad nukentėjusioji pati išprovokavusi kaltininką tokiems veiksams, jei ji iki išžaginimo su juo „gėrė, sėdėjo apsikabinusi“. Išžaginimu nebuvo pripažįstami ir tokie atvejai, kai auka lytiniam santykiavimui priešinosi „tik tiek, kiek paprastai priešinosi laisvo elgesio moteris, ne prostitutė.“

BS taip pat numatė ir vyro seksualinį prievartavimą su vyru. Baudžiamoji atsakomybė kildavo už savanoriškus lytinius santykius, o nusikaltimą kvalifikuodavo vyro lytinės aistros tenkinimas su nepilnamečiu vaikinui, nuo 14 iki 16 metų, su vyru, esančiu bejėgiškoje būklėje. Kaip itin kvalifikuojantį požymį šis straipsnis numatė vyro lytinės aistros tenkinimą su vaikinui, kuriam nesukako 14 metų; su vyru, kuris yra jo valdžioje arba jo rūpinamas; su vyru, kuris buvo tam priverstas asmens smurtu arba grasymu padaryti galą <...>; su vyru, kuriam pats smurtininkas atėmė sąmonę <...>”.

Kitos BS straipsnių dispozicijos numatė baudžiamąją atsakomybę už gašlavimą „su vaiku ar mergaite, nesukakusiais 14 metų amžiaus; su nepilnamečiu asmeniu, nuo 14 iki 16 metų amžiaus, be jo sutikimo arba, nors ir sutinkant jam, bet naudojant piktam jo nekaltybę <...>“.²⁴ Iš tokios formuluotės matyti, jog gašlavimu BS buvo įvardinti seksualinio prievartavimo atvejai kitokio fizinio sąlyčio būdu, kai kaltininkas paliesdavo apnuogintus nukentėjusiojo lytinius organus. Kaip nurodo BS, tai „nėra lytinio bendravimo aktas tiesiogine prasme. Tai yra tik tas lytiško „saldumo“ pajautimas, pasiektas nepadoriu elgesiu su kitu kitokios ar tos pačios lyties asmeniu, įžeidžiant to asmens lyties organų neliečiamybę <...>“.²⁵ BS taip pat numatė baudžiamąją atsakomybę už „gašlavimą su moterimi, kuriai buvo sukakę 16 metų, be jos sutikimo“, tačiau „asmuo neatsakė pagal šį straipsnį, jei iš bylos aplinkybių išaiškėdavo, kad kaltininkas iš tų santykių, kuriuose jis buvo su moterimi, turėjo pakankamo pagrindo suponuoti jos sutikimą <...>“. Taip pat BS laikė baustiniu „gašlavimą su asmeniu, kuris yra jo valdžioje arba jo rūpinamas; su žmogumi, kuris buvo tam priverstas asmens smurtu, grasymu padaryti galą, labai sunkią arba sunkią kūno žalą jam pačiam ar jo šeimos žmogui, jei toks grasymas galėjo sukelti grasomajam įvykdymo baimę; su moterimi, jei begašlaudamas pažeidė jai mergystės vainiką <...>“.²⁶ Iš šių straipsnių formuluočių matyti, jog skirtingai nei išžaginimo sudėtyje čia buvo būtinas subjektyviosios pusės elementas – kaltės požymis, kuris pasireiškė tuo, jog, jei kaltininkas nežinojo arba apsiriko, kad nukentėjusioji nesutinka su juo tenkinti lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu arba, kad asmuo yra nepilnametis, jam baudžiamoji atsakomybė galėjo būti švelninama arba jis apskritai galėjo išvengti baudžiamosios atsakomybės.

Pažangios straipsnių dispozicijos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už kraujomaišą, kuri vėlesnėse Lietuvos teisinės sistemos kodifikacijose buvo panaikinta. BS numatė ištrėmimą už

²⁴ *Ibid.*, p. 444

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*, p. 445

„kraujomaišą su aukštutiniu giminiečiu”, taip pat „kalėjimą [grasos] kalėjime už kraujomaišą su žemutiniu giminiečiu; su šalutiniu antrojo laipsnio giminiečiu; su vyro arba žmonos žemutiniu arba aukštutiniu giminiečiu ar su žemutinio arba aukštutinio giminiečio vyru arba žmona <...>”.

Prijungus Lietuvą prie Sovietų Sąjungos įsitvirtino ne tik sovietinė ideologija, bet ir sovietiniai baudžiamieji įstatymai. Lietuvą okupavus, šalyje įsigaliojo 1926 m. RTFSR Baudžiamasis kodeksas, o jame suformuluota baudžiamoji atsakomybė už lytinius nusikaltimus buvo mechaniškai perrašinėjama į kitų sovietinių respublikų baudžiamuosius kodeksus be jokio vertimo ir aptarimo. 1961 m. LR BK²⁷ buvo numatyti tokie lytiniai nusikaltimai: išžaginimas (118 str.), prispyrimas moteries lytiškai santykiuoti (119 str.), vyro lytinis santykiavimas su vyru (122 str.) ir tvirkinamieji veiksmai (121 str.).²⁸

Apžvelgus šias nusikalstamas veikas, matyti, jog sename LR BK²⁹ nebuvo atskirų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo straipsnių dispozicijų. Išžaginimo sudėtyje lytinis santykiavimas reiškė natūralų lytinį santykiavimą, kurio metu vyro varpa įvedama į moters lytinius organus. Tačiau toks apibrėžimas neturėtų būti laikomas lytinės aistros tenkinimu oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu. Todėl esant situacijai, kai tokie seksualinio prievartavimo atvejai negalėjo būti draudžiami baudžiamoji įstatymo, LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1968 m. liepos 30 d. priėmė nutarimą, kuriame išaiškino, kad išžaginimą reglamentuojantis straipsnis turi būti aiškinamas plečiamai ir išžaginimui turi būti prilyginamas ir lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis: analiniu, oraliniu, inter femora būdu.³⁰ Taigi tik plečiamojo aiškinimo dėka okupacijos metais buvo baudžiamas ir seksualinis prievartavimas, nors pati veika buvo formaliai kvalifikuojama kaip išžaginimas.

Pagal seną LR BK nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui objektas analogiškas naujo LR BK objektui – tai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė, neliečiamumas, garbė ir orumas.³¹ Tačiau skiriasi seksualinio neliečiamumo amžiaus riba, kuri pagal seną LR BK buvo iki 16 metų, lytiniai santykiai su asmenimis nuo 16 iki 18 metų buvo vertinami priklausomai nuo jų lytinio subrendimo, o pagal naują LR BK – iki 14 metų. JTO Vaikų Teisių Konvencija³², kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3 d., taip pripažindamas jos viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu, vaiku laiko kiekvieną žmogų iki 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Todėl iki šio amžiaus valstybė turi garantuoti tokio asmens saugumą nuo bet kokio neigiamo poveikio, taip pat ir seksualinio. Galima manyti, jog seno LR BK nuostatos dėl seksualinio neliečiamumo amžiaus yra pažangesnės, nes 16 metų amžiaus riba yra

²⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22–553)

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., DRAKŠIENĖ, A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirma knyga.* Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 221

³¹ *Ibid.*

³² Jungtinių Tautų Organizacijos Vaikų Teisių Konvencija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VAIKO_TEISIU_KONVENCIA.pdf>

artimesnė tarptautinių teisės aktų reglamentuojamoms nuostatomis. Be to, tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į asmens fizinį ir psichinį išsivystimą, pagal seną LR BK buvo baudžiami seksualinio pobūdžio veiksmai asmens iki 18 metų atžvilgiu. Todėl darytina išvada, jog šios nuostatos praktiškai atitinka Konvencijos nuostatas ir tinkamai apsaugo lytiškai nesubrendusį asmenį nuo seksualinio išnaudojimo. Tačiau naujo LR BK nuostatos dėl seksualinio neliečiamumo amžiaus prasilenkia su Konvencijos nuostatomis.

Sename LR BK ir naujame LR BK skiriasi įtvirtintos nukentėjusiojo sampratos. Pagal naują LR BK nukentėjusiuoju gali būti abiejų lyčių asmenys, tuo tarpu pagal seną LR BK išžaginimo atveju nukentėjusiaja buvo pripažįstama tik moteris, o vyro lytinio santykiavimo su vyru atveju nukentėjusiuoju galėjo būti tik vyriškos lyties asmuo. Tai yra akivaizdžios įstatymo spragos, nes išžaginimo auka gali būti ir vyras, tačiau jo seksualinė laisvė ir neliečiamumas nėra apsaugoti.

Pagal seną LR BK objektyvioji išžaginimo pusė pasireiškė vyro lytiniu santykiavimu su moterimi prieš jos valią, be jos sutikimo, esant nors vienam iš trijų alternatyvių požymių: panaudojant fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudojant bejėgiška moters būkle. Toks objektyviųjų požymių įtvirtinimas analogiškas naujo LR BK objektyviosios pusės požymiams, išskyrus kitokią atėmimą galimybės priešintis. Skiriasi ir kvalifikuojantys šį nusikaltimą požymiai. Pagal seną LR BK išžaginimą kvalifikuoja pakartotinumai, itin sunkios pasekmės bei itin pavojingo recidyvisto požymis. Sutampa tokie kvalifikuojantys požymiai kaip grupiškumas, nepilnametystė ir mažametystė, kurių samprata praktiškai nepakito.³³

Galima teigti, jog seno LR BK išžaginimą kvalifikuojantys požymiai gana logiški, nes apžvelgus kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus, galima aptikti analogiškų kvalifikuojančių požymių (pvz., Estijos BK – pakartotinumai, Latvijos BK – sunkios pasekmės).³⁴

Pagal seno LR BK prispyrimo moters lytiškai santykiauti objektyvioji pusė panaši į naujo LR BK privertimą lytiškai santykiauti. Sename LR BK prispyrimo moters lytiškai santykiauti sudėties objektyvioji pusė pasireiškė lytiniu santykiavimu ar lytinės aistros tenkinimu kitomis formomis su tarnybiškai ar materialiai priklausoma moterimi prieš jos valią, grasinant padaryti žalą ar faktiškai darant žalą jos ir jos artimųjų interesams arba prispyrimu tai daryti su kitu, kaltininko nurodytu, asmeniu.³⁵ Nuo

³³ Kad išvelgtume kaip seksualinės prievartos reglamentavimas vystėsi per kelis pastaruosius dešimtmečius, glaustai aptarsime tik tuos kvalifikuojančius požymius, kurie skyrėsi nuo dabar galiojančio LR BK įtvirtintų kvalifikuojančių požymių. Pakartotinumai požymis kaltininkui buvo inkriminuojamas tada, kai toks asmuo anksčiau buvo padaręs tokį patį nusikaltimą. Tokiu buvo laikomas asmuo tiek nuteistas už anksčiau padarytą išžaginimą, tiek ir nuteistas. Kitas išžaginimą kvalifikuojantis požymis buvo itin sunkios pasekmės. Baudžiamasis įstatymas nenurodė, kokius padarinius reiktų laikyti itin sunkiais. Tačiau teismų praktika, dar vadovaudamasi SSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo išaiškinimais, pripažino itin sunkiais padarinius sunkų sveikatos sutrikdymą, susargdinimą (pvz., psichikos sutrikimą, užkrėtimą sifiliu, nukentėjusiosios susižalojimą ar mirtį bandant išvengti išžaginimo), nukentėjusiosios savižudybę ir kt. Itin pavojingą recidyvistu buvo laikomas toks asmuo, kuris tokiu buvo pripažintas už kokių nors nusikaltimų padarymą. Sankcijos už kvalifikuotą išžaginimą buvo numatytos labai griežtos, pvz., už išžaginimą, kurį padarė itin pavojingas recidyvistas arba tai sukėlė itin sunkias pasekmes, arba už mažametės išžaginimą iki 1991 m. buvo numatyta mirties bausmė.

³⁴ Tačiau su tokia griežta sankcija sutikti negalima, nes veikus pavojingumą lemia tik nukentėjusiojo nenoras lytiškai santykiauti su kaltininku, kurį objektyviai sunku nustatyti, o kartais praktiškai net neįmanoma. Todėl tam tikrais atvejais asmuo gali būti nepagrįstai nuteistas ir pasmerktas mirties bausme.

³⁵ *Cit op.* 3, p. 101

naujo LR BK privertimo lytiškai santykiauti ši straipsnio dispozicija skiriasi tuo, jog nereglamentuoja nei fizinio, nei psichinio smurto. Be to, kaip nurodo dėstytojas J. Nocius, šioje straipsnio dispozicijoje įtvirtintas grasinimo pobūdis skiriasi nuo grasinimo išžaginimo atveju, nes tai nėra psichinis smurtas.³⁶ Tačiau vargu ar galima būtų su tuo sutikti, nes psichinę prievartą išvelgiame vien iš lingvistinės žodžio „prispyrimas” prasmės analizės, kuri reiškia lenkimą priklausomą moterį ką nors daryti. Šiuo atveju suprantama, jog lenkti žmogų prieš jo valią, jam nenorint, negalima be psichinės prievartos. Be to, Baudžiamosios teisės vadovėlyje taip pat nurodoma, jog šio straipsnio prasme psichinės prievartos pobūdis pasireiškia grasinimu padaryti žalą, šantažu.³⁷ Grasinimas šantažu reiškia, kad kaltininkas neįvykdžius jo reikalavimų (nesutikus lytiškai santykiauti ar tenkinti lytinę aistrą) žada paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nukentėjusiajam yra nepageidautinas. Šantažui neturi reikšmės ar informacija yra tikra, ar tai tik melagingi prasimanymai. Šių žinių skleidimas reiškia jų perdavimą kitiems asmenims ar bent vienam iš jų. Tai gali būti ir žmona (dėl santuokinės neištikimybės), ir vaikai (dėl įvaikinimo), draugai ir t. t. Todėl teisus N. Kadyškov, kad šantažas visais atvejais suvokiamas kaip psichinės prievartos priemonė.³⁸

Kitas straipsnis numatytas sename LR BK yra vyro lytinis santykiavimas su vyru. Sovietiniai įstatymai, LSSR BK ir LR BK iki 1993 m. ilgiausiai palyginti su kitomis valstybėmis, visus vyrų homoseksualius lytinės aistros tenkinimo atvejus, taip pat ir savanoriškus, laikė nusikaltimu. Tuo tarpu analogiški moterų veiksmai nebuvo laikomi nusikaltimu. Taip buvo įtvirtinta diskriminacinė nuostata, pažeidžianti seksualinių mažumų teises. Todėl visai logiška ir teisinga, kad tokia nuostata buvo panaikinta, nes civilizuotos šalys daug anksčiau atsisakė baudžiamosios atsakomybės už neprievartinius vyrų homoseksualinius santykius, jeigu tai patenkino partnerius ir niekam nedarė žalos. Šiame straipsnyje buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už vyro lytinės aistros tenkinimą su vyru analiniu ir oraliniu būdu. Objektvioji šio nusikaltimo pusė kaip ir išžaginimo atveju pasireiškė prievartiniu lytiniu aistros tenkinimu vyro su vyru. Šios nusikalstamos veikos sudėties neapėmė seksualinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu – tai nebuvo pripažįstama seksualiniu nusikaltimu, todėl šiuo atveju susiduriame su akivaizdžia įstatymo spraga. Šios nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymiai: fizinis smurtas, psichinė prievarta bei pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, analogiškas seno ir naujo LR BK (išskyrus kitokią atėmimą galimybės priešintis) išžaginimo objektyviesiems požymiams, o pasinaudojimas nukentėjusiojo padėtimi buvo suvokiamas kaip nukentėjusiojo priklausomumas nuo kaltininko, kurio samprata panaši į seno LR BK prispyrimo moters lytiškai santykiauti ir naujo LR BK privertimo lytiškai santykiauti sudėtyse įtvirtintą priklausomumo požymio sampratą.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS E., DRAKŠIENĖ A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 1 knyga. Antrasis papildytas leidimas.* Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 230

³⁸ КАДЫШКОВ, Н. Т.; et al. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации.* Москва: Книжный мир, 2004, p. 423

Kiti du straipsniai numatyti sename LR BK yra lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu ir tvirkinamieji veiksmai. Lytinio santykiavimo su lytiškai nesubrendusiu asmeniu objektyvioji pusė pasireiškė savanorišku abiejų lyčių asmenų lytiniu santykiavimu ar lytinės aistros tenkinimu analiniu ir oraliniu būdu. Lytiškai nesubrendusiais asmenimis buvo laikomi abiejų lyčių asmenys iki 16 metų, o asmenų nuo 16 iki 18 metų lytinis nesubrendimas buvo įrodinėjamas teismo medicinos ekspertų išvadomis. Tokią šio straipsnio dispoziciją reiktų laikyti labai pažangia, kuri tinkamai saugojo lytiškai nesubrendusį asmenį nuo seksualinio išnaudojimo, ir labai apmaudu, jog naujame LR BK ji buvo dekriminalizuota. Naujas LR BK numato baudžiamąją atsakomybę tik už savanoriškus lytinius santykius su asmeniu iki 14 metų, kuris yra pripažįstamas kaip bejėgiškos būklės asmuo. Tačiau pasitaiko atveju, jog ir vyresni nei 14 metų asmenys nesuvokia lytinio akto prasmės ir jo neigiamo poveikio (pvz., nepageidaujamo nėštumo, lytiniu keliu plintančių ligų ir pan.), todėl derėtų nustatyti aukštesnę amžiaus ribą, nuo kurios toks lytiškai nesubrendęs asmuo būtų seksualiai neliečiamas ir apsaugotas nuo seksualinio išnaudojimo. Taip pat pozityviai vertintina seno LR BK tvirkinamųjų veiksmų samprata, kurios objektyviosios pusės požymiai nors ir sutampa su naujo LR BK įtvirtintais tvirkinamųjų veiksmų objektyviosios pusės požymiais, tačiau reglamentuoja aukštesnę amžiaus, nuo kurios vaikas baudžiamosios teisės prasme yra apsaugotas nuo tvirkinamo pobūdžio veiksmų, ribą, t. y. iki 16 metų.

Apžvelgus sename LR BK įtvirtintų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui subjektyviuosius požymius, nepastebime didelių skirtumų su nauju LR BK. Seno LR BK subjektyvioji pusė yra analogiška naujo LR BK nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui įtvirtintiems subjektyviosios pusės požymiams. Tačiau pastebime skirtumų nusikalstamos veikos subjekto atžvilgiu. Pagal naują LR BK subjektu pripažįstami abiejų lyčių asmenys, kurie išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju yra sulaukę 14 metų, o kitų nusikalstamų veikų atveju – 16 metų. Tuo tarpu senas LR BK išžaginimo subjektu pripažino tik vyrą, sulaukusį 14 metų. Moteris galėjo būti tik išžaginimo bendrininke, organizatore, kurstytoja, padėjėja.³⁹

Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui analizė leidžia daryti išvadą, jog sename LR BK buvo daug spragų, netikslumų, t. y. jame nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už daugelį akivaizdžiai pavojingų veikų: 1) prievartinės lytinės aistros tenkinimo oraliniu, analiniu būdu; 2) prievartinės lytinės aistros tenkinimo kitokio sąlyčio būdu (*inter femora*); 3) prievartinės aistros tenkinimo bet koku būdu, kai tai daro moteris; 4) lytinės aistros tenkinimo grasinant pavartoti smurtą ateityje ar sunaikinti turtą; 5) seksualinio priekabiavimo sudėties; 6) baudžiamosios atsakomybės už kraujomaišą.⁴⁰ Todėl, kaip minėta, taikant tuos įstatymus, jie buvo aiškinami plečiamai, pažeidžiant principinę baudžiamosios teisės nuostatą, kad veika nenumatyta baudžiamajame įstatyme, negali būti laikoma nusikaltimu.

³⁹ ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS E., DRAKŠIENĖ A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 1 knyga. Antrasis papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 230, p. 226

⁴⁰ ABRAMAVIČIUS, A. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Paskaitų medžiaga. Vilnius: 2004

Naujo LR BK XXI skyriuje numatyti šie nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: išžaginimas (149 str.), seksualinis prievartavimas (150 str.), privertimas lytiškai santykiuoti (151 str.), lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (151⁽¹⁾ str.), seksualinis priekabiavimas (152 str.) bei mažamečio asmens tvirkinimas (153 str.). Vienintelis baudžiamasis nusižengimas yra seksualinis priekabiavimas, visos kitos nusikalstamos veikos šiame skyriuje yra nusikaltimai.

2000 m. priėmus naują LR BK, ankstesnio nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo spragos buvo ištaisytos. Naujo LR BK rengėjai baudžiamajame įstatyme pakeitė nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui dispozicijas. Pvz., jei sename LR BK baudžiamoji atsakomybė už visas lytinio santykiavimo ir lytinės aistros tenkinimo formas buvo nustatyta LR BK 118 str., tai naujame LR BK baudžiamoji atsakomybė už veikas, anksčiau įvardytas kaip išžaginimas, nustatyta dviejuose šio kodekso straipsniuose – 149 str. ir 150 str., vienas jų pavadintas „Išžaginimas“, kitas – „Seksualinis prievartavimas“. Pasikeitė ir šių nusikaltimų sudėties požymiai. Atsirado naujų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėties požymių, kaip antai: „lytinės aistros tenkinimas“, „išžaginimas ar seksualinis prievartavimas kitaip atimant galimybę priešintis“.⁴¹ Pasikeitė nukentėjusiojo požymių formuluotės – vietoj termino „nukentėjusioji“ įstatyme vartojamas terminas „nukentėjusysis asmuo“. Naujame LR BK praplėsta lytinės prievartos samprata, todėl subjektu įvardijami tiek vyras, tiek moteris. Kartu numatyta baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą. Be to, 2006 m. birželio 22 d. įstatymu naujo LR BK XXI skyrius buvo papildytas dar viena straipsnio dispozicija – lytinės aistros tenkinimu pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (151⁽¹⁾ str.). Šį įstatymo pakeitimą reiktų vertinti kaip labai teigiamą reiškinį, kuris užpildo dar vieną įstatymo spragą – numato baudžiamąją atsakomybę už vaikų seksualinį išnaudojimą šeimoje bei už įstatymiškai atsakingo už nepilnamečių asmens lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą su tuo nepilnamečiu.

Taigi seksualinės prievartos sampratos Lietuvos teisinėje sistemoje pradžia galima laikyti XIV a., nors pastebime dar tik baudžiamosios atsakomybės už prievartinius seksualinio pobūdžio nusikaltimus reglamentavimą, kuris priklausė nuo dar tuo metu primityvaus seksualinės prievartos sampratos turinio. Bėgant laikui, seksualinė prievartos samprata vis tobulėjo, kol pasiekė pažangų, šiuolaikinius gyvenimo tendencijas atitinkantį, suvokimą. Tačiau ir dabartinėje seksualinės prievartos sampratoje pastebime tam tikrų trūkumų, kurių nebuvo ankstesniuose baudžiamuosiuose įstatymuose, reglamentavusiuose baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Vienas iš tokių trūkumų tai kraujomaišos dekriminalizavimas (panaikinus BS galiojimą), kitas – per žema seksualinio neliečiamumo amžiaus riba. Tačiau dabartinė seksualinės

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“// Teismų praktika, 2005 Nr. 22;

prievartos samprata, įtvirtinta naujo LR BK XXI skyriuje, kuriame numatytos pagrindinės nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtys, atlieka savo paskirtį – tinkamai saugo visuomenę nuo tokio pobūdžio veikų, kurios griaua visuomenėje nusistovėjusias moralės, etikos, dorovės taisykles. Kad tuo įsitikintume, reikalinga išsami nusikalstamų veikų, numatytų naujo LR BK 149 – 153 str., analizė, kuri bus pateikta kituose šio darbo skyriuose.

1.3. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui rūšys pagal kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus

Susipažinę su LR BK ir kitų užsienio šalių baudžiamaisiais kodeksais pastebime, jog šiuo metu daugumos panašių ekonominio išsivystimo lygį pasiekusių šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos nusikalstamų veikų sudėtys yra labai supanašėjusios. Sankcijų atžvilgiu pastebimas akivaizdus Europos valstybių suartėjimas, kurį skatina Europos Taryba.⁴² Vykstant integracijos į tarptautines organizacijas procesui ir naujas LR BK buvo sudarytas atsižvelgiant į kitų valstybių patirtį, perimant iš kitų valstybių tai ko trūksta mūsų LR BK ir kas tinka mūsų valstybės baudžiamajai politikai, ką galima būtų pritaikyti pagal ekonominį, politinį šalies ir visuomenės išsivystimo lygį.

Paminėtina, jog aptinkama ir tam tikrų baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuojamų nusikalstamų veikų sudėčių žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui skirtumų ne tik tarp kitų kontinentų, bet ir tarp Europos valstybių. Tačiau LR BK ir kitų valstybių nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių lyginamoji analizė bus pateikta kituose šio darbo skyriuose. Šiame skyriuje aptarsime tik užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui rūšis.

Prancūzijos BK prie nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui priskiria išžaginimą (nuo 222-23 iki 222-26 str.), kitokią seksualinę agresiją nei išžaginimas (nuo 222-27 iki 222-31 str.), ekshibicionistinius veiksmus (222-32 str.) ir seksualinį priekabiavimą (222-33 str.).⁴³

Latvijos BK numatytos šios nusikalstamos veikos žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: išžaginimas (159 str.), seksualinis prievartavimas (160 str.), lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas su asmeniu, nesulaukusių 16 metų (161 str.), tvirkinamieji veiksmai (162 str.) bei pelnymasis iš kito asmens prostitucijos, įtraukimas į prostituciją, pornografinio turinio produkcijos platinimas ir kitos panašaus pobūdžio veikos.⁴⁴ Tačiau vargu ar tokias veikas kaip vertimas užsiimti

⁴² ABRAMAVIČIUS, A., MICKEVIČIUS, D., ŠVEDAS, G.; et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 51

⁴³ Prancūzijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_penal_soman.htm>

⁴⁴ Latvijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-11-12]. Prieiga per internetą: <<http://ipco-vad.tripod.com/crimru.html>>

prostitucija ir pornografijos platinimas galima priskirti prie nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nes jomis kėsiniasi į kitą objektą – dorovę, o lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas yra tik kaip iš to sekantis padarinys.

RF BK numato panašias seksualinių nusikaltimų rūšis: išžaginimą (131 str.), prievartinius seksualinio pobūdžio veiksmus (132 str.), privertimą seksualiniams santykiams (133 str.), lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą su asmeniu, nesulaukysiu 16 metų (134 str.), tvirkinamuosius veiksmus (135 str.).⁴⁵

Estijos BK įtvirtina išžaginimą (141 str.), seksualinį prievartavimą (142 str.), privertimą lytiškai santykiuoti (143 str.) bei lytinį santykiavimą su palikuoniu, t. y. tėvų, įstatyminių tėvų, senelių lytinį santykiavimą su jų vaiku ar vaikaičiu (144 str.).⁴⁶ Estijos BK numato baudžiamąją atsakomybę už savanorišką lytinį santykiavimą ir lytinės aistros tenkinimą su vaiku, t. y. asmeniu, nesulaukysiu 14 metų (145 str. ir 146 str.).

Lenkijos BK numatytos tokios nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui – išžaginimas (197 str.), lytinis santykiavimas ar kitokie seksualinio pobūdžio veiksmai su asmeniu, nesulaukysiu 15 metų (200 str.), išžaginimas bejėgiškos būklės asmens arba asmens dėl silpnaprotystės ar kitos psichinės ligos nesugebančio suvokti atliekamų su juo veiksmų reikšmės ir jų valdyti (198 str.), privertimas lytiškai santykiuoti ar užsiimti kitokiais seksualinio pobūdžio veiksmis (199 str.), kraujomaiša (201 str.), ekshibicionizmas (202 str.), įtraukimas į prostituciją (203 str.).⁴⁷ Įdomu tai, kad Lenkijos BK (taip pat ir Prancūzijos BK) neišskiria atskirai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo. Kaip labai pažangų reiškinį reiktų laikyti akivaizdžiai pavojingos objektyviai seksualios veikos – lytinio santykiavimo su artimais giminaičiais (tėvais, vaikais, broliais, seserimis), t. y. kraujomaišos – kriminalizavimą Lenkijos BK.

Taigi, apžvelgus užsienio valstybių nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui rūšis, matyti, jog tokios nusikalstamos veikos kaip išžaginimas, seksualinis prievartavimas ir privertimas lytiškai santykiuoti numatytos daugelio užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose. Tačiau ekshibicionizmas (Lenkija, Prancūzija), kraujomaiša (Lenkija) bei seksualinis priekabiavimas (Prancūzija) aptinkamas tik kai kurių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Tai leidžia daryti išvadą, kad tų valstybių baudžiamieji įstatymai, kuriuose šios pavojingos veikos nėra kriminalizuotos, palieka akivaizdžias įstatymo spragas. Kalbant apie ekshibicionistinių veiksmų sudėtį, vargu ar galėtume sutikti, jog šią veiką reiktų priskirti prie nusikalstamų veikų seksualinio

⁴⁵ Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-01-09]. Prieiga per internetą: <http://petrograd.biz/zakon/kod_ugolovn.html>

⁴⁶ Estijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-11-12]. Prieiga per internetą: http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X30068K5&keel=en&pg=1&ptyyp=I&tyyp=SITE_X&query=penal+%20...

⁴⁷ Lenkijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.efc.ca/pages/law/cc/cc.html>>

apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, tačiau numatyti už ją baudžiamąją atsakomybę turėtų kiekvienos valstybės baudžiamasis kodeksas (daugumoje valstybių to pasigendama, taip pat ir Lietuvoje). Kitos valstybės (Lenkija, Latvija) prie nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui priskiria ir prostituciją bei sąvadavimą, tačiau šiomis veikomis kėsinamasi į kitus teisinius gėrius (pvz., dorovę), todėl jos turėtų būti numatytos kituose baudžiamojo įstatymo skyriuose.

2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI SUDĖČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Norint pasiekti darbo įžangoje nurodytus tikslus ir uždavinius, reikia išnagrinėti objektyviusius (objektą, objektyviąją pusę) ir subjektyviusius (subjektą, subjektyviąją pusę) nusikalstamos veikos požymius, t. y. nustatyti jų atitikimą nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui požymiams, numatytiems LR BK XXI skyriaus straipsnių dispozicijose.

2.1. Objektas ir nukentėjusysis

Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad nusikalstamos veikos objektas – tai teisiųjų gėrių, į kuriuos kėsinamasi nusikalstama veika, kurie saugomi baudžiamųjų įstatymų, visuma.⁴⁸ LR BK paskirtis – saugoti asmens laisvę, teises ir garbę seksualinių santykių srityje, lytiškai nesubrendusio asmens seksualinį neliečiamumą. Teisės normomis siekiama apsaugoti nepilnamečius nuo ankstyvo įtraukimo į lytinį gyvenimą, taip pat saugoma mūsų visuomenėje susiformavusi šių santykių sankloda, įtvirtinami moraliniai seksualinių santykių principai.⁴⁹

Nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui daro fizinę ir moralinę žalą konkrečiam žmogui ir pažeidžia visuomenėje susiformavusią seksualinių santykių sanklodą.⁵⁰ Taigi šių nusikalstamų veikų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už seksualinę prievartą, *pagrindinis tiesioginis objektas* yra asmens seksualinio apsisprendimo laisvė. Tais atvejais, kai seksualinė prievarta nukreipta prieš nepilnametį ar mažametį asmenį, kėsinamasi į asmens seksualinį neliečiamumą.

Seksualinio apsisprendimo laisvė – tai kiekvieno subrendusio žmogaus laisvė savo valia pasirinkti partnerį seksualiniams santykiams, seksualinio bendravimo su juo būdus, laiką ir vietą. Šios teisės įgyvendinimas taip pat garantuoja asmens saugumą nuo bet kokios prievartos seksualiniame bendravime.⁵¹

⁴⁸ ABRAMAVIČIUS A., ČEPAS A., DRAKŠIENĖ A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Bendra dalis. Antrasis papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 89

⁴⁹ PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 78

⁵⁰ *Cit op.* 3, p. 88

Baudžiamąja teise saugomą seksualinio apsisprendimo laisvę asmuo įgyja tik sulaukęs nustatyto amžiaus. Preziumuojama, jog asmuo nesulaukęs šio amžiaus, nėra subrendęs lytiniam santykiams ir negali tinkamai suvokti lytinių santykių esmės, todėl toks asmuo yra seksualiai neliečiamas.

Teisė į seksualinį neliečiamumą – tai vaiko teisė būti apsaugotam nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti jo normaliam psichiniam ir fiziniam vystimuisi, taip pat asmens, esančio bejėgiškumo būklėje, teisė būti apsaugotam nuo seksualinių santykių prieš jo valią.⁵² Todėl su asmenimis, nesulaukusiais 14 metų amžiaus (mažamečiais), besąlygiškai draudžiami bet kokie seksualiniai veiksmai, su vyresniais asmenimis draudžiami tik prievartiniai seksualiniai santykiai, t. y. draudžiama kėsintis į jų teisę laisvai apsispręsti dėl lytinių santykių.

Toks pats pagrindinis tiesioginis objektas numatytas ir Rusijos, Lenkijos, Latvijos, Estijos ir Prancūzijos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, tik skirtingai juose reglamentuojamas asmens seksualinio neliečiamumo amžius.

Antai RF BK nurodo, jog nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui objektas taip pat yra asmens seksualinė laisvė, t. y. teisė pačiam pilnametystės sulaukusiam asmeniui pasirinkti lytinių santykių partnerį. Tačiau kai seksualine prievarta kėsinama į mažametį, nepilnametį ar į asmenį, esantį bejėgiškos būklės, objektu laikomas seksualinis neliečiamumas, taip pat normalus fizinis ir dorovinis mažamečių ir nepilnamečių auklėjimas.⁵³ RF BK nuostatos dėl asmens seksualinio neliečiamumo amžiaus analogiškos seno LR BK nuostatoms, numatančioms, kad asmuo seksualiai neliečiamas kol jam sukaks 16 metų. Latvijos BK nuostatos dėl lytinės brandos yra neaiškios. Teoriškai galimi du šių nuostatų aiškinimai. Latvijos BK 161 str. „Lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su asmeniu, nesulaukusi 16 metų“ numato, jog asmuo, kuriam nėra sukakę 16 metų, nėra lytiškai subrendęs. Tačiau Latvijos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad minimali amžiaus riba, nuo kurios savanoriškas lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas nesukelia teisinių pasekmių yra 14 metų.⁵⁴ Kituose straipsniuose kalbama apie kėsimąsi į nepilnamečio ir mažamečio seksualinį neliečiamumą. Nepilnamečiu pagal Latvijos BK laikomas asmuo nuo 14 – 18 metų, o mažamečiu – asmuo iki 14 metų. Estijos BK 145 str. „Lytinis santykiavimas su vaiku“ ir 146 str. „Lytinės aistros tenkinimas su vaiku“ reglamentuoja, jog asmuo yra seksualiai neliečiamas iki 14 metų. Todėl darytina išvada, jog tiek Latvijos, tiek Estijos BK numato tą pačią seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą (iki 14 metų), kuri sutampa su LR BK reglamentuojama seksualinio neliečiamumo amžiaus riba. Tuo tarpu pagal Lenkijos ir Prancūzijos BK seksualinio neliečiamumo amžiaus riba yra aukštesnė – iki 15 metų.

⁵¹ FEDOSIUK, Olegas. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui LR BK XXI skyrius* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-12]. Prieiga per internetą:

<http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAJ/tf/btk/dokumentai/Slaidai/Nusik_seks_laisv.ppt>

⁵² *Ibid.*

⁵³ ИНОГАМОВОЙ-ХЕГАЙ, Л. В., РАРОВА, А. И., ЧУЧАЕВА, А. И. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: ИНФРА-М, КОНТРАКТ, 2005, p. 122

⁵⁴ Lesbietės ir gėjai Baltijos šalyse [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04 01]. Prieiga per internetą:

<www.gay.lt/gl/brosiura.pdf>

Pagal 2004 m. gruodžio 30 d. LAT nutarimą „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose „Lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu asmeniu (iki 14 metų) paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokė daromų su juo veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva.⁵⁵

Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui *nukentėjusiuoju* gali būti bet kurios lyties asmuo, t. y. tiek vyras, tiek moteris, nepriklausomai nuo jų amžiaus, taip pat lytiškai nesubrendęs asmuo.

Išžaginimo (149 str.) ir seksualinio prievartavimo (150 str.) prasme, jei nukentėjusiajam nusikaltimo padarymo metu nebuvo suėję 14 metų, jis laikomas mažamečiu asmeniu, ir veika kvalifikuojama pagal LR BK 149 str. 4 d. ar 150 str. 4 d., jei kaltininkas suvokė, kad nukentėjęs asmuo yra mažametis. Jei nukentėjusiajam nusikaltimo padarymo metu buvo suėję 14 metų, bet nebuvo suėję 18 metų, jis laikomas nepilnamečiu asmeniu, ir veika kvalifikuojama pagal BK 149 str. 3 d. ar 150 str. 3 d., jei kaltininkas suvokė, kad nukentėjęs asmuo yra nepilnametis (jei kaltininkas nesuvokė nepilnametystės fakto, jo veika kvalifikuojama pagal 149 str. 1 d. ar 150 str. 1 d.). Išžaginimas kvalifikuojamas pagal LR BK 149 str. 3 ar 4 d., o seksualinis prievartavimas pagal 150 str. 3 ar 4 d. ir tuo atveju, jei kaltininkas nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, tačiau teismas pripažįsta, kad kaltininkas pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes, turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo.

Jei kaltininkas nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, ir teismas pripažįsta, kad kaltininkas pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes, neturėjo ar negalėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, LR BK 149 str. 3 ar 4 d. arba 150 str. 3 ar 4 d. numatyti kvalifikuojantys požymiai kaltininkui negali būti inkriminuoti.⁵⁶

Taip pat nepilnametystės kvalifikuojantis požymis suprantamas ir privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje (151 str.). Kaltininkas taip pat turi suvokti, jog jo seksualiniai veiksmai nukreipti prieš asmenį iki 18 metų, tačiau jei kaltininkas šio fakto nesuvokė ir pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes, neturėjo ir negalėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis (iki 18 metų), 151 str. 2 d. jam negali būti inkriminuota. Tačiau šios nusikalstamos veikos sudėties neapima tokia kaltininko privertimo lytiškai santykiauti veiksmai, kurie yra nukreipti prieš mažametį asmenį (iki 14 metų), tokiu atveju jo veika kvalifikuojama kaip išžaginimas arba seksualinis

⁵⁵ *Cit op.* 41

⁵⁶ *Ibid.*

prievartavimas pasinaudojant bejėgiška asmens būkle. Jei kaltininkas nesuvokė, kad verčia lytiškai santykiuoti mažametį, jo veika turėtų būti kvalifikuojama pagal 151 str. 2 d.

Lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą sudėties prasme nukentėjusiuoju pripažįstami abiejų lyčių asmenys, nesulaukę 18 metų. Iš šio straipsnio dispozicijos pavadinimo išplaukia, jog ši nusikalstama veika apima tiek mažametį asmenį (iki 14 metų), tiek nepilnametį (nuo 14 iki 18 metų), nes nurodoma „pažeidžiant „<...> ir (ar) neliečiamumą”.

Tačiau tvirkinamuosiuose veiksniuose numatyta, jog nukentėjusiuoju gali būti tik mergaite ar berniukas iki 14 metų.

Nukentėjusiuoju abiejų lyčių asmenis pripažįsta ir kitos lyginamos užsienio valstybės, išskyrus Rusiją ir Latviją, kurių baudžiamieji kodeksai atkartoja seno LR BK išžaginimo nuostatas ir nukentėjusiąją nurodo tik moterį. Tačiau kaip minėta, tai nėra pozityvus reiškinys, kadangi vis dažniau išžaginimo aukomis tampa vyrai ir tokiu atveju jų seksualinė laisvė ir neliečiamybė nėra apsaugota. Tai reiktų vertinti kaip akivaizdžią tų šalių baudžiamųjų įstatymų spragą, kuri nenumato pavojingos veikos – moters prievartinio lytinio santykiavimo su vyru prieš jo valią.

Papildomas nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui *objektas* yra garbė ir orumas. Tačiau kalbant apie lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio ar mažamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą bei tvirkinamuosius veiksmus, svarbu išskirti, jog šių nusikalstamų veikų *papildomas objektas* yra nepilnamečio ar mažamečio sveikata, nes tokia veika pažeidžiamas normalus fizinis ir psichinis vaiko vystimasis.

Fakultatyvuoju nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui *objektu* galima išskirti fizinę laisvę ir sveikatą, nes lytiniais nusikaltimais gali būti padaroma fizinė žala, pvz., pažeidžiamas kūno neliečiamumas, padaroma sužalojimų, sukeliama psichinė trauma.⁵⁷

Be to, svarbu paminėti, jog seksualinės prievartos auka baudžiamąja teisine prasme gali būti tik gyvas žmogus. Nusikalstamomis veikomis seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nelaikoma veika, kai lytinė aistra tenkinama pasinaudojant negyvu asmeniu. Tokie nekrofilijos atvejai laikomi lavono ar kapo išniekinimu, atsižvelgiant į konkrečias įvykio aplinkybes.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui objektas analogiškai apibrėžiamas tiek LR BK, tiek lyginamų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Kitaip ir negali būti, nes šiomis veikomis pažeidžiama žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir nepilnamečio asmens seksualinis neliečiamumas, taip pat fizinis ir psichinis vystimasis bei garbė ir orumas, todėl visos valstybės baudžiamųjų įstatymų pagalba stengiasi užkirsti tam kelią. Tačiau, kad šių nusikalstamų veikų užkardymas būtų efektyvesnis, Lietuvos įstatymų

⁵⁷ Cit op. 3, p. 91

leidėjui siūlytina pakelti amžiaus ribą, nuo kurios nepilnamečiai būtų laikomi turintys seksualinio apsisprendimo laisvę.

2.2. Būtinieji objektyviosios pusės požymiai

Analizuojant LR BK XXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų dispozicijas galima išskirti tokias lytinių santykių formas:

1. Natūralus lytinis santykiavimas, įvedant vyro varpą į moters makštį.
2. Lytinės aitros tenkinimas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu.
3. Vulgarūs ar kitokie veiksmai, pasiūlymai arba užuominos.
4. Sąmoningi seksualinio pobūdžio veiksmai vaiko atžvilgiu (tvirkinimas).

Toks lytinio pobūdžio veiksmų formų sąrašas yra baigtinis, už kitokio pobūdžio seksualinius veiksmus baudžiamoji atsakomybė LR BK nenumatyta. Tiesa, išanalizavus pateiktų lytinių santykių ar kitokių seksualinių veiksmų sampratą, siūlomą LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime „Dėl teismų praktikos iššagginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“, taip pat baudžiamosios teisės doktrinoje, darytina išvada, jog LR BK paminėtos lytinių santykių formos apima pagrindines veikas, kuriomis paprastai kėsinamasi į seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Atsižvelgiant į tai, kad lytinis santykiavimas gali pasireikšti labai įvairiomis formomis, svarbu jas ne tik apibrėžti, bet ir aptarti problemas, susijusias su jų atribojimu. Todėl tikslinga kiekvieną iš šių formų apžvelgti detaliau ir palyginti jas su užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis lytinių santykių formomis, tam, kad padaryti išvadas kokie tarp jų panašumai ir skirtumai, taip pat kurių valstybių lytinio santykiavimo formas apibrėžiančios nuostatos yra pažangesnės.

2.2.1. Natūralus lytinis santykiavimas

Įstatymų leidėjas, aprašydamas nusikalstamų veikų požymius, natūralų lytinį santykiavimą numato LR BK 149 str. „Iššagginimo“ sudėtyje: „tas, kas lytiškai santykiavo su žmogumi <...>“, „Privertimo lytiškai santykiauti“ bei „Lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą“ sudėtyse (LR BK 151 str. ir 151⁽¹⁾ str.), kuriose numatyta: „<...> privertė lytiškai santykiauti <...>“, „tas, kas lytiškai santykiavo <...>“.

LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime, aiškindamas iššagginimo sudėties požymius, nurodė, jog lytinis santykiavimas LR BK 149 str. prasme yra skirtingų lyčių asmenų, t. y. vyro ir moters lytinis aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį. Taigi nepaisant to, kad lytinis aktas (sueitis) yra tik viena iš galimų lytinių santykių formų, remiantis LAT išaiškinimu lytinio santykiavimo požymis, nurodytas LR BK 149 str., apima tik natūralų lytinį aktą. Tačiau už privertimą lytiškai santykiauti ar už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą

baudžiamoji atsakomybė kyla ir už lytinį santykiavimą kitomis formomis. Tuo tarpu kitos lytinių santykių formos yra už išžaginimo sudėties ribų, todėl toks reglamentavimas labai skiriasi nuo seno LR BK išžaginimo sudėties reglamentavimo, kur išžaginti buvo galima trimis formomis: natūraliu, oraliniu ir analiniu būdu. Tačiau pagal naujo LR BK 149 str. išžaginimu laikomas tik skirtingų lyčių asmenų lytinis santykiavimas, t. y. vyro ir moters lytinis aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį.

Reiktų paminėti, jog baudžiamosios teisės teorijoje vis dar diskutuojama, ar tikslinga kitas lytinio santykiavimo formas (analinį ir oralinį santykiavimą) palikti už išžaginimo ribų ir įvardinti seksualiniu prievartavimu, už kurį numatyta lengvesnė baudžiamoji atsakomybė. Toks lytinio santykiavimo formų išskaidymas paprastai argumentuojamas tuo, kad išžaginimas yra nukreiptas į ypatingai asmenišką, intymią nukentėjusio asmens gyvenimo sferą, nes išžaginimas gali būti nepageidaujamo nėštumo priežastimi, be to, jo pasekmė gali būti užkrėtimas visomis lytiniu keliu plintančiomis ligomis. Todėl natūrali lytinio santykiavimo forma turi būti įvertinta atskirai, baudžiamąją atsakomybę už ją numatant atskirame straipsnyje.⁵⁸

Tokiai nuomonei oponuojantys baudžiamosios teisės teoretikai teigia, jog pateikti natūralaus ir analinio bei oralinio lytinio akto būdų atribojimą pagrindžiantys teiginiai nėra pakankami ir yra nugincijami. Analizuojant tikimybę pastoti išžaginimo metu, pirmiausia reiktų paminėti tai, jog ne visos nukentėjusiosios tokią galimybę turi dėl daugelio priežasčių: kontracepcijos naudojimo, nevaisingumo, menopauzės, sterilizacijos ir t. t.⁵⁹ Be to, išžaginimo dispozicijos analizė leidžia daryti išvadą, jog nukentėjusiuoju gali būti ir vyras, kuriam biologiškai neįmanoma pastoti. Prievartinio natūralaus lytinio akto išžaginimo sudėtyje nurodymas taip pat įtakotas istoriškai nusistovėjusios išžaginimo sampratos, kuomet jis buvo siejamas su nekaltybės pažeidimu, o tai, savaime suprantama, buvo galima padaryti tik natūralaus lytinio akto metu. Tačiau tokia nuostata jau nebeatitinka dabartinės baudžiamosios teisės koncepcijos ir prasilenkia su gyvenimo realijomis.

Apibendrinant abi nuomones šia tematika, pažymėtina, jog LR BK kūrėjai prievartinį lytinį aktą, įvedant vyro varpą į moters makštį, atskiroje išžaginimo sudėtyje nurodė turbūt dėl dviejų anksčiau minėtų priežasčių. Pirma, baimė pastoti neabejotinai padidina išžaginimo sukeltą psichinę traumą daugeliui moterų. Antra, tikimybė užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis santykiaujant natūraliu būdu yra nepalyginamai didesnė nei tenkinant lytinę aistrą kitais būdais. Todėl tokį Lietuvos įstatymų leidėjo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo skaidymą turbūt reiktų vertinti kaip pozityvų reiškinį, kuris suponuoja atskirą natūralios lytinio santykiavimo formos įvertinimą ir baudžiamosios atsakomybės už ją reglamentavimą atskirame straipsnyje. Tokios pat pozicijos laikosi ir Rusijos, Latvijos bei Estijos įstatymų leidėjai, išžaginimą ir seksualinį prievartavimą išskirdami į atskirus straipsnius. Tačiau

⁵⁸ *Setting the Boundaries: Reforming the law on sex offences*. Home Office [interaktyvus]. 2000, [žiūrėta 2006-12-30]. Prieiga per internetą: www.homeoffice.gov.uk

⁵⁹ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process*. Second ed. Oxford university press, 2000, p. 61

Lenkijos ir Prancūzijos įstatymų leidėjas laikosi antrosios pozicijos ir atskirai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nereglamentuoja.

Analizuojant objektyviuosius natūralaus lytinio santykiavimo požymius išžaginimo sudėtyje, iškyla dar viena problema. Ji yra susijusi su prievartiniais lytiniais santykiais, kai nukentėjusysis yra transseksualas, pakeitęs lytį. Tiesa, su šia problema Lietuvos teismų praktikoje dar nebuvo susidurta, tačiau įvertinus užsienio šalių praktiką bei liberalizacijos procesų tendencijas Lietuvoje, jos analizė labai svarbi. LAT nurodė, jog išžaginimas yra prievartinis lytinis aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį. Tuo tarpu chirurginiu būdu keičiant lytį, norinčiam tapti moterimi asmeniui, įsiuvama dirbtinė makštis. Jungtinėje Karalystėje teisės aktai, reglamentuojantys lyties keitimą, dirbtiną makštį įvardija terminu *an artificial vaginal pocket* (dirbtinė makšties kišenė).⁶⁰ Taigi tampa neaišku, kaip vertinti netapačius biologiškai natūralius ir dirbtinai sukurtus moters lytinius organus apibrėžiančius terminus.

Medicinos enciklopedija nurodo, jog makštis yra moters vidinis organas, jungiantis gimdos kaklelį su lytiniu plyšiu.⁶¹ Suprantama, jog medicinos požiūriu dirbtinai sukurta makštis tokio apibrėžimo neatitinka. Be to, moterimi tapęs vyras neturi galimybės pastoti. Taigi galima būtų daryti išvadą, jog nėra prasmės prievartinį lytinį aktą, įvedant vyro varpą į chirurginiu būdu sukurtą makštį, laikyti lytiniu nusikaltimu – išžaginimu. Tačiau tokia išvada būtų neteisinga, nes įtvirtintų diskriminacinę nuostatą.⁶² Kai modernių chirurginių metodų pagalba galima sukurti dirbtinius lytinius organus, įstatymų leidėjas, kurdamas teisę, turi į tai atsižvelgti ir tinkamai saugoti asmenis nuo lytinės prievartos. Užsienio valstybės, kuriose ši problema jau kurį laiką analizuojama, apibrėžė savo poziciją šiuo klausimu, išleisdamos atitinkamus teisės aktus. Pvz., Australijoje buvo pataisytas seksualinius nusikaltimus reglamentuojantis įstatymas. Jame buvo nurodyta, jog išžaginimo sudėtyje įtvirtinta makšties sąvoka apima ir sukurtą chirurginiu būdu.⁶³

Minėtina, kad pagal LR BK natūralus lytinis santykiavimas, įvedant vyro varpą į moters makštį, yra numatomas trijų nusikalstamų veikų sudėtyse: išžaginime, privertime lytiškai santykiauti ir lytinės aistros tenkinime pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Panašiai šie nusikaltimai reglamentuojami ir lyginamų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, tačiau yra ir tam tikrų skirtumų. Pvz., RF BK natūralus lytinis santykiavimas numatytas tokiose nusikalstamų veikų sudėtyse kaip išžaginimas (131 str.), privertimas lytiškai santykiauti (133 str.) bei lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su asmeniu, nesulaukusiui 16 metų” (134 str.). Tačiau pagal RF BK taip pat kaip ir pagal LR BK natūrali lytinio santykiavimo forma apibrėžta tik

⁶⁰ *Ibid.*, p. 64

⁶¹ GRYBAUSKAS, V. *Medicinos enciklopedija*. Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1990, p. 523

⁶² *Setting the Boundaries: Reforming the law on sex offences*. Home Office [interaktyvus]. 2000 [žiūrėta 2006-12-30]. Prieiga per internetą: <www.homeoffice.gov.uk>

⁶³ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process*. Second ed. Oxford university press, 2000, p. 64 Kartu paminėtina, kad Lietuvos Seimui jau kelintą kartą pateikiamas svarstyti Lyties keitimo įstatymas. Lietuvos piliečiai lyties keitimo operacijas daro užsienio valstybėse ir grįžta į Lietuvą. Matyt, būtų tikslinga apibrėžti ir Lietuvos baudžiamosios teisės poziciją šiuo klausimu, t. y. kad išžaginti galima ir transseksualų asmenį, numatant atitinkamus straipsnius Lyties keitimo įstatyme arba atitinkamas nuostatas baudžiamosios teisės aiškinimo aktuose.

viename straipsnyje – išžaginime, o privertime lytiškai santykiuoti ir lytiniame santykiavime ar lytinės aistros tenkinime su asmeniu, nesulaukusių 16 metų baudžiamoji atsakomybė kyla ir už lytinį santykiavimą kitomis formomis.

Pagal Estijos BK natūralus lytinis santykiavimas įtvirtintas išžaginime (141 str.), privertime lytiškai santykiuoti (143 str.), lytiniame santykiavime su palikuoniu (144 str.) bei lytiniame santykiavime su vaiku (145 str.). Visose šių nusikalstamų veikų sudėtyse kalbama tik apie natūralią lytinio santykiavimo formą, kitos lytinio santykiavimo formos yra už šių sudėčių ribų.

Lenkijos BK numato natūralią lytinio santykiavimo formą išžaginime (197 str.), lytiniame santykiavimas ar kitokuose seksualinio pobūdžio veiksmuose su asmeniu, nesulaukusių 15 metų (200 str.), išžaginime bejėgiškos būklės asmens arba asmens dėl silpnaprotystės ar kitos psichinės ligos nesugebančio suvokti atliekamų su juo veiksmų reikšmės ir jų valdyti (198 str.), privertime lytiškai santykiuoti ar užsiimti kitokiais seksualinio pobūdžio veiksmais (199 str.), kraujomaišoje (201 str.). Kitos lytinio santykiavimo formos yra tik už išžaginimo ir kraujomaišos sudėčių ribų.

Tuo tarpu tiek pagal Latvijos, tiek pagal Prancūzijos BK natūrali lytinio santykiavimo forma įtvirtinta tik išžaginimo (Latvijos BK 159 str. ir Prancūzijos BK 222-23 – 222-26 str.) sudėtyje.

Taigi dauguma valstybių tik išžaginimo sudėtyje numato natūralią lytinio santykiavimo formą, numatant už ją griežčiausią baudžiamąją atsakomybę, o kitose nusikalstamosiose veikose dažniausiai pasireiškia abi lytinio santykiavimo formos, už kurias numatyta žymiai lengvesnė sankcija.

Taigi, apžvelgus Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas nusikalstamų veikų sudėtis, reglamentuojančias neteisėtą natūralų lytinį santykiavimą, dabar panagrinėsime šių veikų objektyviosios pusės požymius.

Pagal LR BK objektyvioji išžaginimo pusė pasireiškia vieno asmens lytiniu santykiavimu su kitu asmeniu **prieš jo valią, be jo sutikimo**, esant nors vienam iš keturių alternatyvių požymių: 1) **panaudojant fizinį smurtą**; 2) **panaudojant psichinį smurtą**; 3) **kitaip atimant galimybę priešintis** arba 4) **pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle**.⁶⁴ Praktiškai tokius pat išžaginimo požymius numato Latvijos BK (159 str.) ir RF BK (131 str.): jėgos panaudojimas; grasinimai tiek pačiam nukentėjusiajam, tiek kitam asmeniui; pasinaudojimas bejėgiška asmens būkle. Lenkijos BK (197 str. 1§) kaip alternatyvūs požymiai yra numatyti smurto panaudojimas, neteisėti grasinimai arba neteisėti veiksmai, o tokie požymiai kaip pasinaudojimas kito asmens bejėgiškumu arba silpnaprotyste, arba psichikos liga, dėl kurios nukentėjęs asmuo nesugeba įvertinti su juo atliekamų veiksmų reikšmės ir jų valdyti, yra numatyti atskirame straipsnyje ir sudaro privilegijuotą išžaginimo sudėtį (198 str. 1§). Prancūzijos BK numato tokius alternatyvius išžaginimo sudėties požymius: smurtą, prievartą, grasinimus ir apgaulę, o Estijos BK – prievartą bei pasinaudojimą bejėgiška būkle.

⁶⁴ Šis darbo skyrius platesnis, nes jame išdėstyti pagrindiniai ir kitoms nusikalstamosioms veikoms būdingi objektyviosios pusės požymiai: nukentėjusiojo sutikimo nebuvimas, fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas tuoj pat panaudoti smurtą, taip pat pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle bei nukentėjusiojo priklausomumas nuo kaltininko, kurie kituose darbo skyriuose dar kartą neminimi.

Išžaginimas pagal Latvijos ir RF BK yra traktuojamas panašiai kaip ir LR BK – tai lytinis santykiavimas panaudojant smurtą arba grasinant tuoj pat jį panaudoti tiek prieš nukentėjusįjį, tiek prieš kitus asmenis arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle.

Prancūzijos BK išžaginimą įvardija kaip bet kokio pobūdžio seksualinį aktą, įvykdytą panaudojant smurtą, prievartą, grasinimus ar apgaule.

Estijos BK išžaginimas traktuojamas kaip lytinis santykiavimas su asmeniu prieš jo ar jos valią, naudojant prievartą ar pasinaudojant situacija, kai asmuo negali priešintis ar suprasti su juo atliekamų veiksmų reikšmės. Šis požymis atitinka LR BK įtvirtintą bejėgiškumo požymį.

Minėta, kad Lenkijos baudžiamuosiuose įstatymuose nėra atskirai išskiriamas išžaginimas ir seksualinis prievartavimas. Lenkijos BK 197 str.1§ įvardija baudžiamąją atsakomybę tam asmeniui, kuris, panaudodamas smurtą, neteisėtus grasinimus ar veiksmus, priverčia kitą asmenį lytiškai santykiauti. Jeigu esant šioms aplinkybėms asmuo yra priverčiamas pasiduoti kitokiam seksualiniam veiksmui arba atlikti tokį veiksmą, traktuojama kaip atskira nusikalstama veika (Lenkijos BK 197 str. 2§).

Taigi visose šalyse lytinis santykiavimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik tais atvejais, kai tai daroma **prieš nukentėjusio asmens valią**, todėl šiuo atveju nėra svarbu, ar asmenys yra pažįstami, draugai ar sutuoktiniai. Svarbiausia nustatyti, ar auka sutiko lytiškai santykiauti, ar ne, t. y. išsiaiškinti ar veiksmai buvo prieš nukentėjusiojo valią. Todėl labai svarbu išsiaiškinti sutikimo sampratą nusikalstamosiose veikose seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.

Užsienio šalių baudžiamosios teisės teorijoje, ir ypač doktrinoje, plačiai diskutuojama sutikimo sampratos, jo galimų išraiškos formų tematika. Minėta, kad lytiniai santykiai, vykstantys abiejų (arba visų juose dalyvaujančių) asmenų sutikimu, kitaip tariant jų laisva valia, jokių būdu nebus seksualinė prievarta baudžiamąja teisine prasme (išskyrus atvejus, kai tokiuose veiksmuose dalyvauja asmenys, kurie dėl savo amžiaus, fizinių ar psichinių savybių negali adekvačiai įvertinti situacijos). Jungtinės Karalystės baudžiamosios teisės teoretikai (J. Temkin) moksliniuose darbuose plačiai diskutuoja dėl sutikimo esant laisvai valiai bei leidimo sampratų skirtumų. Leidimas (arba nesipriešinimas) gali būti išgautas apgaule arba tokiais atvejais, kai asmuo nesugeba dėl vienokių ar kitokių aplinkybių adekvačiai įvertinti susiklosčiusios situacijos. Tokiais atvejais pasipriešinimo lytiniams santykiams nebuvimas nesuponuoja nukentėjusiojo sutikimo laisva valia atlikti lytinį aktą.

Reikia paminėti, kad baudžiamojoje teisėje laikomasi nuostatos, jog sutikimą lytiniams santykiams gali duoti tik toks asmuo, kuris turi sugebėjimą tinkamai įvertinti situaciją ir laisvai pasirinkti. Todėl nepilnamečio seksualinis neliečiamumas saugomas a priori nepriklausomai nuo to, ar nepilnametis sutiko, ar priešinosi lytinių santykių atlikimui. Baudžiamojoje teisėje tokios nuostatos paprastai realizuojamos numatant specialias nusikalstamų veikų sudėtis, kurios uždraudžia lytinį santykiavimą su vaikais, arba bendrose nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir

neliečiamumui normose, numatant kvalifikuojančias aplinkybes, kaip lytiniai santykiai su nepilnamečiu ar mažamečiu.⁶⁵ Reikia paminėti, jog tokios nuostatos įtvirtintos ne tik LR BK, bet ir kitų lyginamų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose.

Nustatant laisvo sutikimo faktą paprastai susiduriama su keliomis problemomis. Pirmiausia, nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui tiriantiems pareigūnams kartais sudėtinga nustatyti, ar asmuo laisva valia sutiko lytiškai santykiauti, ar tik aktyviai jiems nesipriešino. Pvz., kai auka iš anksčiau pažįsta kaltininką ir žino, jog bet koks pasipriešinimas lytiniais santykiams paprastai virsta prievartos naudojimu, lytiniais santykiams ji gali ir nesipriešinti, nes tiki, jog nesutikimas reikštų smurto naudojimą pasipriešinimui įveikti.⁶⁶

Be to, tam tikrais atvejais ir pačiam kaltininkui sunku suvokti, ar asmuo laisva valia sutinka lytiškai santykiauti. Tą pagrindžia garsioji DPP v. Morgan byla, kurioje vyras pakvietė tris nepažįstamus asmenis atlikti lytinį aktą su jo žmona, paaiškinęs, kad žmona davė sutikimą tokiems lytiniais santykiams, ir, kad ji gali priešintis, nes paprastai jai patinka imituoti žaginimą, parodė, jog galimi atvejai, kai kaltininkai nežino apie aukos nesutikimą lytiškai santykiauti.⁶⁷

Įdomu tai, kad minėtų problemų sprendimui Jungtinės Karalystės baudžiamoji teisė naudoja tam tikrą loginį modelį, kurio pagalba nustatoma, ar kaltininko suvokimas apie sutikimą lytiškai santykiauti yra pagrįstas. Daugumoje nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kaltinamasis yra pripažįstamas nepagrįstai nesupratęs ir nežinojęs, jog nukentėjęs asmuo laisva valia nesutiko lytiškai santykiauti, jeigu jis: 1) žinojo; 2) tikėjo; 3) suprato, jog yra galimybė (bet vis tiek rizikavo); 4) galvojo apie galimybę, tačiau nepagrįstai ar neteisingai ją atmetė, padaręs išvadą, jog galimybės nėra; arba 5) net neapsvarstė, kad yra galimybė, jog nukentėjęs asmuo laisva valia nesutiko lytiškai santykiauti.⁶⁸ Esant nors vienai iš anksčiau minėtų aplinkybių, pripažįstama, jog asmuo suvokė ar privalėjo suvokti, jog lytiškai santykiauja prieš nukentėjusio asmens valią.

Analizuojant sutikimo sampratą Lietuvos baudžiamosios teisės moksle ir praktikoje, susiduriama su šiek tiek kitokiu pastarosios sampratos vertinimu.

LAT minėtame 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime išaiškino, kad lytinis santykiavimas prieš nukentėjusio asmens valią yra tada, kai tai daroma nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant. Vieno iš asmenų nesutikimas turi būti išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą.

Asmens nesutikimas gali būti išreikštas žodžiais – pasakant apie asmens lytinių santykių nenorą, šaukiant pagalbą, arba kitokio pobūdžio veiksmais – verkiant, atstumiant kaltininką, stengiantis nuo jo pabėgti, naudojant prieš jį fizinį ar psichinį poveikį, arba kitais būdais. Tais atvejais, kai kaltininkas

⁶⁵ Consent in sex offences. Law Commission report [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.Lawcom.gov.uk/docs/consent1>>

⁶⁶ ALLEN, J., MICHAEL, J. *Textbook on criminal law. 7th ed.* Oxford university press, 2003, p. 373-374

⁶⁷ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford university press, 2000 p. 116-117

⁶⁸ CARD, R. *Criminal law. 16th ed.* London:-Lexis Nexis, 2004, p. 315

nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudoja bejėgiška nukentėjusiojo būkle ar lytinių santykių siekia keli kaltininkai, nukentėjusysis gali išoriškai neišreikšti savo nesutikimo dėl panaudoto prieš jį smurto, sukulto skausmo ar baimės patirti fizinį smurtą, ar bejėgiškos būklės, tačiau kaltininkas arba kaltininkai turi suvokti, kad lytiniai santykiai ar lytinės aistros tenkinimas vyksta prieš nukentėjusiojo valią.⁶⁹

Išdėstydamas tokią poziciją, LAT pripažįsta abu galimus nesutikimo išraiškos būdus, t. y. tiek aktyvų, veiksmais išreikštą pasipriešinimą, tiek ir pasyvų nesipriešinimą. Tą pagrindžia du žemiau pateikti pavyzdžiai.

Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendžiu A. Z. P. nuteistas pagal LR BK 149 str. 3 d. už tai, kad panaudodamas psichinį smurtą, t. y. grasinimus sumušti nukentėjusiąją D. P. ir jos motiną L. P., palaužė nepilnametės D. P. pasipriešinimą ir atliko su ja keliasdešimt prievartinių lytinių aktų natūraliu būdu, t. y. išžagino nepilnametę D. P. Nukentėjusioji dvejus metus tylėjo ir slėpė, kad yra tėvo žaginama, nes kaltinamasis šeimoje buvo agresyvus ir dažnai naudodavo fizinį smurtą prieš žmoną ir vaikus. Teismas nurodė, kad kaltinamasis iš nukentėjusiosios elgesio – verkimo ir prašymo jos neliesti bei iš pačios situacijos (lytinis santykiavimas vyko tarp tėvo ir paauglės dukters) – suvokė, kad su nukentėjusiaja lytiškai santykiauja prieš jos valią.⁷⁰

Šis pavyzdys parodo, jog teismas teisingai įvertino nukentėjusiosios nesutikimo fakto buvimą. Tačiau teismai priimdami nuosprendžius ne tik aiškinasi nukentėjusiosios sutikimo fakto nebuvimą, bet ir nustatinėja, ar duotas sutikimas lytiškai santykiauti išreiškia nukentėjusiosios laisvą valią.

Kauno apygardos teismo nuosprendžiu E. V. nuteistas pagal LR BK 149 str. 1 d. už tai, kad panaudodamas fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją K. S. – suduodamas kumščiais ne mažiau kaip penkis kartus į įvairias kūno vietas ir taip palauždamas nukentėjusiosios pasipriešinimą, prieš nukentėjusiosios valią lytiškai santykiavo su ja. Iš bylos medžiagos matyti, kad kaltinamasis E. V. su nukentėjusiaja K. S. anksčiau turėjo lytinių santykių. Vakare grįžusi iš miesto ji namuose rado E. V. Jis nutempė ją į virtuvę, liepė nusirengti, jai atsisakius, pradėjo mušti, todėl ji nusirengė ir su juo lytiškai santykiavo. Teismas nukentėjusiosios žodžiu aiškiai išreikštą sutikimą lytiškai santykiauti vertino kaip duotą ne savanoriškai, o iš baimės, kad vėl bus sumušta, todėl lytinio santykiavimo su nukentėjusiaja faktą net ir gavus žodžiu jos sutikimą pripažino išžaginiu.⁷¹

Iš šio pavyzdžio taip pat darytina išvada, jog kaltininkas gali būti nukentėjusiajam nepažįstamas asmuo, taip pat ir asmuo, kuris su nukentėjusiuoju yra turėjęs lytinių santykių, arba kurį su nukentėjusiuoju sieja draugystės, giminystės (pvz., tėvas, dukra, brolis) ar net santuokiniai (vyras,

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Jonavos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-122-01/2003

⁷¹ Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-327/03

žmona) ryšiai. Buvimas santuokoje nėra aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę už prievartinius lytinius santykius.⁷²

Vienas iš alternatyvių išžaginimo požymių palaužti nukentėjusio asmens pasipriešinimą yra **fizinio smurto panaudojimas**. Šis požymis įtvirtintas ne tik LR BK, bet ir Latvijos, Rusijos, Lenkijos, Prancūzijos bei Estijos BK, išžaginimo sudėtyje.

Teisinėje literatūroje vyrauja keletas fizinio smurto (fizinės prievartos) sampratų ir reikia pastebėti, jog visos jos atspindi pagrindinius fizinio smurto požymius, tačiau ne visuomet apima visus galimus išraiškos būdus.

Vieni autoriai, pvz., I. G. Filanovskis, fizinį smurtą apibrėžia kaip fizinės jėgos naudojimą prieš nukentėjusįjį. Taigi fizinio smurto sampratoje jis akcentuoja tik fizinės jėgos naudojimą. Tačiau, vadovaujantis tokia fizinio smurto formuluote, sunku atskirti atvejus, kuomet fizinės jėgos naudojimas yra kriminalizuota veika ir laikoma fiziniu smurtu, o kada teisėta asmens veika, pvz., kaltinamojo sulaikymas, būtinasis reikalingumas ir t. t.⁷³

Kiti autoriai (A. A. Piontovskis, V. D. Menšaginas) fiziniu smurtu laiko bet kokią poveikį, nukreiptą į nukentėjusiojo kūno neliečiamumą.⁷⁴ Todėl tokio fizinio smurto išorinis poveikis pasireiškia kaip poveikis į nukentėjusiojo kūno biologinį vientisumą. Tačiau, vadovaujantis tokiu požiūriu, fiziniu smurtu nebus laikomas baudžiamuoju įstatymu uždraustas fizinis poveikis į nukentėjusiojo kūną, kai savanoriškų lytinių santykių metu auka užkrečiama lytiniu keliu plintančia liga, alkoholio, narkotikų ar kitų psichotropinių medžiagų sugirdymas ir kt.⁷⁵ Taigi toks fizinio smurto apibrėžimas nėra visa apimantis, todėl ir nėra visiškai tikslus.

P. A. Dubovcevas, vienu pagrindinių fizinio smurto požymių laiko padarinius, atsiradusius dėl neteisėto fizinio poveikio nukentėjusiojo kūnui. Jis siūlo prievartą, kuri stipriai paveikia žmogaus organizmą, t. y. sukelia sunkų sveikatos sutrikdymą ar net mirtį, įvardinti sunkiu fiziniu smurtu, o kuris sukelia lengvesnius sužalojimus – nesunkiu fiziniu smurtu.⁷⁶ Tačiau su tokia nuomone negalima sutikti. Vargu ar galima pripažinti, jog fizinį smurtą reiktų sieti su padariniais, nes fizinio smurto pavojingumas pasireiškia ne su faktinės žalos asmens sveikatai atsiradimu, bet ir su realia grėsme šiai žalai kilti.⁷⁷

Visų pateiktų fizinio smurto sampratų pagrindinis trūkumas yra tas, kad jos visos akcentuoja išorinį fizinio smurto poveikį nukentėjusiojo kūnui. Tačiau kalbant apie smurtą, svarbu akcentuoti ne tik patį fizinį poveikį nukentėjusiojo kūnui, bet ir fizinio poveikio motyvus, išraiškos būdus ir pan. Atsižvelgiant į tai teisinėje literatūroje nurodomi tokie du fizinio smurto išraiškos būdai:

⁷² *Cit op.* 41

⁷³ ИВАНОВА, В. В. *Преступное насилие: Учебное пособие для ВУЗов*. Москва: М.: ЮИМВД РФ, Книжный мир, 2000, P. 20

⁷⁴ *Ibid.*, p. 20

⁷⁵ ШАРАПОВ, Р. Д. *Физическое насилие в уголовном праве*, Санкт-Петербург: Юридический центр пресс, 2001, p. 119-120

⁷⁶ *Cit op.* 73, p. 20

⁷⁷ *Ibid.*

- 1) Veika, nukreipta į asmens kūno sužalojimą;
- 2) Veika, nukreipta į asmens vidinių organų pažeidimą, nesužalojant išorinių kūno audinių (pvz. nugirdymas, nuuodijimas).

Autoriai (pvz., N. A. Nekliudovas), pritariantys tokiam fizinio smurto išraiškos būdų išskyrimui, nurodo, jog fizinis smurtas, kaip veika, nukreipta į nukentėjusiojo kūno sužalojimą, yra veikimas (būdas padaryti nusikaltimą), išreiškiamas jėgos naudojimu, kuris nukreiptas į asmens kūno vientisumo pažeidimą ir sukelia arba gali sukelti padarinius, susijusius su vienokiu ar kitokiu sveikatos sutrikdymu. Taigi fizinis smurtas yra raumenų jėgos naudojimas ne pats savaime, bet nukreiptas į nukentėjusiojo kūno vientisumo pažeidimą. Be to, nukentėjusiojo kūno vientisumo pažeidimas yra ne tik fizinių kančių ir skausmo sukėlimas, bet ir bet koks neteisėtas kūno vientisumo pažeidimas, sukeliantis arba galintis sukelti padarinių, susijusių su sveikatos sutrikdymu.⁷⁸

Kai kurių teoretikų (L. D. Gauchmano, P. S. Matiševskio, L. G. Chulapovos ir kt.) nuomonės dėl antro fizinio smurto išraiškos būdo nesutampa. Iš vienos pusės, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas yra fizinis smurtas, todėl visiškai pagrįstai galima teigti, kad fizinis smurtas gali būti nukreiptas į nukentėjusiojo kūną, audinius, vidinius organus ar normalų fiziologinį funkcionavimą, tačiau reikia pastebėti, jog ši nuomonė nėra absoliuti. Kiti autoriai (L. V. Serdiukas), nesutikdami su tokia nuomone, teigia, jog priverstinis alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų sugirdymas negali būti fizine prievarta, nes pastarosios medžiagos veikia tik nukentėjusiojo psichiką, o ne kūną ar organus (arba jų poveikis kūnui yra toks silpnas, kad šiuo atveju reikšmės neturi), todėl tokią prievartą reikėtų laikyti psichine.⁷⁹

Minėtas fizinio smurto išraiškos būdų išskyrimas, susijęs su veikimu nukreiptu į asmens kūną ir vidinius organus, nepažeidžiant išorinių audinių, nėra detalus ir dėl to kritikuotinas. Vadovaujantis tik tokiu ribotu fizinio smurto išraiškos formų apibrėžimu, daugelis veiksnių negalėtų būti pripažinti fiziniu smurtu, kaip pvz., blužnies trūkis, sąlygotas smūgio į juosmens sritį (vidaus organas pažeidžiamas, pažeidžiant ir išorinius audinius) ir pan.⁸⁰ Todėl, manytina, jog nereiktų sutikti su tokiu fizinio smurto išraiškos būdų skirstymu, juolab, kad jokios praktinės reikšmės jis neturi. Reiktų sutikti su LAT pozicija, išsakyta minėtame 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime, kad lytinis santykiavimas panaudojant fizinį smurtą yra tada, kai nukentėjusio asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja veiksmus, kuriais pažeidžiamas nukentėjusio asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatomicinis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų

⁷⁸ *Cit op.* 73, p. 25

⁷⁹ СЕРДИУК, Л. В. *Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки словователем*. Москва: Издательство „Юрлитинформ“, 2000, p. 9

⁸⁰ *Cit op.* 75, p. 66

užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smauginimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.⁸¹

Paprastai fizinis smurtas pasireiškia veikimu (smūgių sudavimas, poveikis terminiais, elektriniais prietaisais ir pan.), tačiau pasitaiko atveju, kai poveikį nukentėjusiojo kūnui sąlygoja kaltininko neveikimas (nedavimas valgyti ar gerti ir pan.).

Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, jog teismai paprastai teisingai vertina fizinio smurto panaudojimą, kai jis pasireiškia aktyvia veikos forma – veikimu. Tam pagrįsti pateikiamas pavyzdys iš Lietuvos teismų praktikos: *Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendžiu A.R. ir L. M. nuteisti pagal LR BK 149 str. 2 d. už tai, kad, veikdami grupe, nukentėjusiajai L. K. sudavė ne mažiau kaip du smūgius kumščiu į kairįjį šoną, po to, uždenę jai ranka burną, paėmę už pažastų ir kojų, nunešė į mišką, kur panaudodami fizinį smurtą suduodami rankomis ir kojomis daugybinius smūgius į galvą ir kitas kūno vietas – nurengė ir išžagino, kiekvienas atlikdamas ne daugiau kaip po penkis lytinius aktus natūraliu, analiniu ir oraliniu būdais.*⁸²

Tačiau vis dėlto Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko rimtų klaidų vertinant neveikimu pasireiškiantį fizinį smurtą. Tokią išvadą galima daryti iš šio pavyzdžio: *Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiu A. G., T. Š. ir E. K. nuteisti pagal 1961 m. LR BK 16 str. 2 d. ir 118 str. 4 d. už tai, kad veikdami bendrai, panaudodami fizinį smurtą ir grasinimus, grupe asmenų pasikėsino lytiškai santykiauti su nukentėjusiomis Ž. M. ir E. G. Vakarėlio metu jie užrakino butą ir pasiėmė raktą, nukentėjusiosioms pageidaujant išeiti neatrakino durų, visi trys reikalaudami su jais lytiškai santykiauti. Nukentėjusiosioms nesutikus, toliau prieš jų valią laikė jas bute ir lenkė lytiškai santykiauti, priešingu atveju grasino iškviešti nusikalstamą grupuotę, kurios nariai jas žagins, tyčiosis, kankins ir žalos. Nusikaltimo nuteistieji nebaigė, nes nukentėjusioji Ž. M., norėdama juos pagąsdinti, kad jas išleistu, išbėgo į balkoną ir perlipo per turėklus neketindama iššukti, tačiau neišsilaikiusi nukrito ant žemės. Tai sukėlė jai sunkų kūno sužalojimą. Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartimi nuteistųjų nusikalstamą veiką perkvalifikavo į 1961 m. LR BK 131 str. 2 d. motyvuodama tuo, kad apygardos teismo išvados dėl nuteistųjų veikos kvalifikacijos pagal 1961 m. LR BK 16 str. 2 d. ir 118 str. 4 d. grįstos tik prielaidomis. Kolegija konstatavo, kad teismas, darydamas išvadą, jog nuteistieji pasikėsino išžaginti Ž. M. ir E. G., nurodė, kad A. G., T. Š. ir E. K. prieš šias nukentėjusias panaudojo fizinį smurtą. Šį objektyviosios pusės požymį teismas įvardijo kaip buto durų užrakinimą ir jų neatrakinimą nukentėjusiosioms pageidaujant išeiti. Tačiau toks fizinio smurto aiškinimas neatitinka 1961 m. LR BK 118 str. dispozicijos, nes teismas įtikinamai nepagrindė, kaip neišleidimą iš buto susieti su siekimu atlikti lytinius santykius prieš nukentėjusiųjų valią.*⁸³

⁸¹ Cit op. 41

⁸² Jonavos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-88/2004

⁸³ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga// Teismų praktika, 2005 Nr. 22

Todėl sprendžiant iš pateikto pavyzdžio, galima daryti išvadą, jog Lietuvos Apeliacinis teismas šioje baudžiamojoje byloje priėmė visiškai nepagrįstą sprendimą dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo pagal seno LR BK 131 str. 2 d. Pagal naują LR BK „buto užrakinimas ir neišleidimas iš jo, t. y. uždarymas į izoliuotą patalpą atimant laisvę, apima kitą išžaginimo alternatyvųjį požymį – „kitą atimant galimybę priešintis“. Tokiu būdu naujas LR BK užpildė įstatymų spragą, įvesdamas dar vieną alternatyvųjį požymį. Tačiau pagal seną LR BK nukentėjusiojo uždarymas į izoliuotą patalpą, atimant jam laisvę, visgi turėtų būti kvalifikuojamas kaip pasikėsinimas išžaginti, panaudojant fizinį smurtą, nes fizinio smurto nereiktų tapatinti tik su fizinės jėgos naudojimu. Tai tik vienas iš fizinio poveikio darymo būdų, o prie kitų būdų reiktų priskirti ir neveikimą (šiuo atveju neišleidimą iš izoliuotos patalpos).

Pagal RF BK fizinis smurtas pasireiškia smūgių sudavimu, surišimu, prievartiniu sulaikymu, eliminuojant galimybę pašaukti ką nors į pagalbą, sutrikdant sveikatą. Taigi, kaip matyti, fizinis smurtas dažniausiai pasireiškia fiziniu nukentėjusiojo kūno pažeidimu, tačiau fizinio smurto sampratą apima ir žmogaus organų anatomicinio vientisumo pažeidimas (narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų davimas). Rusijos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų sugirdymą asmeniui reikia vertinti kaip priemonę privesti asmenį prie bejėgiškos būklės. Taip pat paminėtina, jog tokiais atvejais kaltinamajam būtina kvalifikuoti abu požymius: išžaginimą panaudojant fizinį smurtą (poveikį į nukentėjusiojo organizmą prieš jo valią), t. y. privedant nukentėjusį iki bejėgiškos būklės ir išžaginimą pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle.⁸⁴

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog fiziniu smurtu laikoma tik į tinkamą objektą nukreipta veika. Juo gali būti tik žmogus. Fizinio smurto objektu negali būti turtas, gyvūnai, juridiniai asmenys ar pats smurtą naudojantis asmuo.

Kalbant apie fizinio smurto padarinius, svarbu aptarti du momentus. Pirmiausia, nustatyti koks yra fizinio smurto rezultatas, tada apibrėžti fizinio smurto baigtumo momentą.

Fizinio smurto padariniai (nusikalstamas rezultatas) yra fiziniai, kitaip tariant, fizinė žala. Jais gali būti nukentėjusiojo mirtis, sveikatos sutrikdymas, laisvės apribojimas, fizinio skausmo ar bejėgiškos būklės sukėlimas. Tiesa, fizinio smurto padariniais gali būti ir turto sunaikinimas ar sugadinimas, psichiniai išgyvenimai, traumos, tačiau jie nėra tipiniai fiziniam smurtui, todėl kilus ir tokiems padariniams, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, siūlytina veiką kvalifikuoti kaip atitinkamų nusikaltimų sutaptį, jei straipsnis numatantis atsakomybę už nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nenumato atsakomybės už kitokių nei fizinių padarinių kilimą.

Teisinėje literatūroje vyrauja keletas nuomonių dėl fizinio smurto baigtumo momento. Daugelis teoretikų pastarąjį klausimą analizuoja gana lakoniškai, teigdami, jog fizinis smurtas laikytinas baigtu

⁸⁴ ИНОГАМОВОЙ-ХЕГАЙ, Л. В., РАРОВА, А. И., ЧУЧАЕВА, А. И. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: ИНФРА-М, КОНТРАКТ, 2005, p. 122

nuo smurto panaudojimo momento, ir plačiau to nenagrinėja, todėl daugeliu atveju tampa neaišku, ar sugriebimas už rankos, nesukėlęs jokių fizinių pasekmių, laikytinas baigtu fiziniu smurtu. Apibendrinus daugumą literatūroje vyraujančių požiūrių, darytina išvada, jog fizinių padarinių kilimas yra faktinis fizinio smurto baigtumo momentas (išskyrus išimtinius atvejus, kuomet iš straipsnio dispozicijos galima daryti išvadą, jog padariniai yra už veikos sudėties ribų). Tokiu atveju galima teigti, jog juridinis fizinio smurto baigtumo momentas sutampa su faktiniu baigtumo momentu.⁸⁵ LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime, pateikdamas fizinio smurto sąvoką, taip pat vadovavosi šia nuostata ir fizinio smurto baigtumo momentą susiejo su padarinių kilimu. Jis fizinį smurtą nurodė kaip veiką, kuria „pažeidžiamas“ nukentėjusio asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno organų ir audinių anatomicinis vientisumas arba jų funkcijos.⁸⁶ Žodžio „pažeidžiamas“ lingvistinė analizė leidžia daryti išvadą, jog juo išreiškiama tiek pavojinga veika, tiek padariniai (kūno neliečiamumas, kūno audinių vientisumas ar pan. yra pažeistas), tiek ir priežastinis ryšys tarp jų.

Be to, smurto padariniai paprastai susiję su sveikatos sutrikdymu, todėl pažymėtina, jog išžaginimo sudėtis apima tik nesunkų ir nežymų sveikatos sutrikdymą ir, jei fiziniu smurtu aukai padaromas sunkesnis sveikatos sutrikdymas, jis kvalifikuojamas atskirai kaip išžaginimo ir atitinkamo sveikatos sutrikdymo nusikaltimų sutaptis. Pagal RF BK fizinio smurto naudojimas, pasireiškiantis nežymiu ir nesunkiu sveikatos sutrikdymu taip pat apima išžaginimo sudėtį, o sunkus sveikatos sutrikdymas – itin kvalifikuojantį požymį (131 str. 3 d. b) p.) ir nereikalauja papildomos kvalifikacijos pagal kitus RF BK str., tačiau tik tuo atveju, kai toks sunkus sveikatos sutrikdymas padaromas neatsargiai.

Antras alternatyvus išžaginimo objektyviosios pusės požymis yra lytinis santykiavimas **grasinant panaudoti fizinį smurtą** (psichinis smurtas). Jei kalbėtume apie privertimo lytiškai santykiauti sudėtį, tai psichinis smurtas pasireikštų „grasinimu panaudoti smurtą ar kitokią psichinę prievartą“.

Tačiau reikia pastebėti, jog teisinėje literatūroje nesutariama dėl psichinio smurto sampratos, tiek dėl jo išraiškos formų. Diskutuotinas yra psichinio smurto ir psichinės prievartos santykis. Vieni autoriai (L. D. Gauchmanas) laikosi nuomonės, jog psichinis smurtas yra grasinimas fiziniu smurtu ir tokiu atveju yra siauresnė sąvoka nei psichinė prievarta. Anot L. D. Gauchmano, kiti grasinimai negali būti vadinami psichiniu smurtu (*психическое насилие*). Tačiau nei jo paties darbuose, nei kitoje teisinėje literatūroje nepateikiama svarių argumentų tokiam požiūriui pagrįsti. Kiti baudžiamosios teisės teoretikai (O. Fodosiuk) laikosi nuostatos, kad prievartos ir smurto sąvokos yra lygiavertės ir turėtų būti vartojamos sinonimiškai.⁸⁷ Reiktų pritarti pastarajai nuomonei, nes Lietuvių kalbos žodyne „smurtas“ apibūdinamas kaip „šurkšti prievarta“, todėl vargu ar šis „šurkštumo“ elementas yra pakankamas

⁸⁵ ШАРАПОВ, Р. Д. *Физическое насилие в уголовном праве*, Санкт-Петербург: Юридический центр пресс, 2001, p. 98-110

⁸⁶ *Cit op.* 41

⁸⁷ FEDOSIUK, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 102

pagrindas, kad psichinio smurto ir psichinės prievartos sąvokoms teisėje būtų galima suteikti skirtingas reikšmes.

Teisinėje literatūroje išreikšta nuomonė, jog vienintelė psichinės prievartos išraiškos forma yra grasinimas. R. A. Bazarovas, teigdamas, jog psichinę prievartą sudaro įvairaus pobūdžio grasinimai, pastaruosius skirsto į grasinimus panaudoti fizinį smurtą ir kitokio pobūdžio grasinimus.⁸⁸ Lietuvos baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko darbuose taip pat pateikiama nuomonė, jog universali psichinės prievartos (smurto) sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasinimus. Grasinimo sąvoką patogiau vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos pobūdį, t. y. nurodant kuo grasinama darant vieną ar kitą nusikaltimą. Kaip antai išžaginimo dispozicijoje psichinė prievarta nurodoma kaip grasinimas tuo pat panaudoti fizinį smurtą, tuo tarpu privertimo lytiškai santykiauti dispozicijoje nurodyta bendra psichinės prievartos sąvoka, norint pabrėžti, kad pastarąjį nusikaltimą galima padaryti naudojant įvairaus turinio grasinimus.⁸⁹

Autoriaus nuomone, reiktų sutikti su psichinio smurto (prievartos) samprata, pateikta Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentare, kuriame nurodoma, jog psichinis smurtas – tai grasinimai panaudoti smurtą, dažniausiai fizinį – (nužudyti, sužaloti, atimti laisvę), taip pat grasinimai sugadinti turtą, panaudoti ginklą, paskleisti nukentėjusiajam nepalankias žinias apie jį ar jo artimuosius.⁹⁰ Kiti autoriai (S. Abelcevas) prie šios psichinio smurto sampratos pagrindai prideda dar ir šantažą bei išgąsdinimą.⁹¹

LAT formuojama teisės taikymo praktika atitinka vyraujančią doktrininę aiškinimą dėl psichinės prievartos išraiškos formų. Aiškindamas nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėties požymiu esančią psichinę prievartą, jis nurodė, jog psichinė prievarta turi būti išreikšta vienokiu ar kitokiu grasinimu. Minėtame LAT nutarime „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“ konstatuojama, jog lytinis santykiavimas grasinant panaudoti fizinį smurtą (psichinis smurtas) yra tada, kai nukentėjusio asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja veiksmus, kurie yra grasinamojo pobūdžio nukentėjusio asmens atžvilgiu. Grasinimai panaudoti fizinį smurtą gali būti išreiškiami žodžiais (pvz., teigiant, kad jei nukentėjusysis asmuo nesutiks lytiškai santykiauti su kaltininku, prieš jį bus panaudotas fizinis smurtas) arba kitokio pobūdžio veiksmais (pvz., į nukentėjusįjį nukreipiamas peilis, šautuvas ar kitas daiktas, kuriuo galima sužaloti kūną). Šis išžaginimo požymis apima tik grasinimą panaudoti fizinį smurtą. Kitokio pobūdžio grasinimai nesudaro šio požymio, tačiau gali atitikti kitą išžaginimo požymį „kitaip atimant galimybę priešintis“ arba LR BK 151 str. numatyto privertimo lytiškai santykiauti sudėties požymius.⁹²

⁸⁸ *Cit op.* 73, p. 40

⁸⁹ FEDOSIUK, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 102

⁹⁰ ABRAMAVIČIUS A., BARANSKAITĖ A., ČEPAS A.; et al. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 327

⁹¹ АБЕЛЬЦЕВ, С. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: 2000, p. 66

⁹² *Cit op.* 41

Psichinės prievartos sampratą padeda atskleisti įvairūs grasinimo apibrėžimai. Teoriniai apibrėžimai, apibūdinantys grasinimą, kaip bauginantį poveikį kito žmogaus psichikai, yra gana tikslūs ir gerai atskleidžia psichinės prievartos mechanizmą, nes jais atkreipiamas dėmesys ne tik į išorinį grasinimo elementą, bet ir į siekį sukelti grasinamajam baimę. Patikslinus tokius grasinimų apibrėžimus galima atskleisti psichinės prievartos sampratą ir teigti, kad psichinė prievarta – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti, kad dėl tolesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių.⁹³

Norint detaliau išsiaiškinti psichinės prievartos esmę, tikslinga atskleisti objektyviuosius ir subjektyviuosius elementus, sudarančius psichinės prievartos sudėtį.

Atskleidžiant objektyvųjį grasinimo elementą, svarbu atkreipti dėmesį į jos bauginamąją paskirtį, pavojingumą ir išraiškos būdą įvairovę. Psichinės prievartos esmė yra jos bauginamoji paskirtis, o bauginimas, tai toks kito asmens psichikos veikimas, kad asmuo bijotų, nepriklausomai nuo to, ar grasintojas pasiekė savo tikslą, ar ne. Psichinės prievartos buvimo faktui nustatyti pakanka pačio bauginimo ar baimės palaikymo proceso buvimo. Pavojingumas apibrėžia psichinę prievartą kaip netoleruotiną antivisuomeninę veiklą, pažeidžiančią asmens laisvę elgtis pagal savo norą. Tai ir yra psichinės prievartos kėsinosi objektas.

Nėra lengva nustatyti psichinės prievartos pavojingumo elementą atsižvelgiant į tai, jog ši prievartos forma turi daug išraiškos būdų. Tam tikro elgesio pripažinimas psichine prievarta yra labai sudėtingas procesas, nes kartais tie patys veiksmai skirtingose situacijose gali įgauti skirtingą reikšmę. Tiesa, baudžiamoji teisė laikosi nuostatos, kad net ir grasinimas teisėtų veikų atlikimu, jeigu tuo siekiama patenkinti neteisėtas kaltininko pretenzijas, yra pavojingas ir gali tapti psichine prievarta.

Išoriškai bauginimas gali pasireikšti įvairiai: žodžiu, raštu, tam tikra elgesio išraiška (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu ir t. t.).⁹⁴ Kartais net pats fizinis smurtas gali būti traktuojamas kaip psichinis smurtas, tačiau ne visais atvejais, psichine prievarta jis virs tik tada, kai fiziniu smurtu be kitų tikslų siekiama ir įbauginti, parodyti, jog fizinis smurtas bus tęsiamas ir ateityje, jei nukentėjusysis nesutiks paklusti kaltininko reikalavimams.

Subjektyvusis psichinės prievartos elementas pasireiškia tiesiogine tyčia ir nurodo, jog grasinantysis supranta, kad pavojingai psichiškai veikia kitą asmenį, keldamas jam baimę arba ją palaikydamas, ir nori taip elgtis.

Literatūroje akcentuojama, jog teisinę reikšmę turi tik realūs grasinimai. Tačiau nėra vieningos nuomonės dėl atsakymo į klausimą, kokį grasinimą galima pripažinti realiu.

⁹³ FEDOSIUK, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 104

⁹⁴ *Ibid.*, p. 107

Pirma, grasinimo realumą buvo siekiama sutapatinti su kaltininko pasiryžimu įvykdyti grasinimą, jei nebus patenkintas jo reikalavimas. Ši nuomonė kritikuotina dėl nepagrįstumo. Psichinės prievartos esmė – baimės sukėlimas, o ne realūs ketinimai grasinimus įgyvendinti.⁹⁵

Kita pozicija laikosi nuomonės, jog grasinimo realumas daugiau ar mažiau priklauso nuo nukentėjusiojo suvokimo apie grasinimo realumą. Tokios koncepcijos trūkumas yra tas, kad per didelis dėmesys skiriamas nukentėjusiojo reakcijos į jam daromą psichinį poveikį sureikšminimui dėl grasinimo realumo. Reikia atsižvelgti į tai, jog esant tam tikroms aplinkybėms nukentėjusysis gali suklysti vertindamas grasinimą. Be abejo, tai kaip nukentėjusysis suprato jam daromą poveikį, yra labai svarbu, tačiau pagrindiniu realumo kriterijumi šios aplinkybės laikyti nereikėtų, nes tai prieštarauja subjektyvaus pakaltinimo principui.⁹⁶ Panašiai, tik truputį giliau, grasinimo realumą supranta kitos koncepcijos atstovai (L. D. Gauchmanas, B. Nikiforovas, V. Vladimirovas), teigdami, jog realus yra toks grasinimas, kuris, viena vertus, nukentėjusiajam atrodo kaip realiai įgyvendinamas, o, kita vertus, kaltininkas tai suvokia. Ši koncepcija taip pat kritikuotina, nes į realumo sampratą įtraukiamas grasinamojo suvokimas apie realumą.

Anglosaksų teisinės sistemos doktrinoje požiūris į grasinimą susiformavo kiek kitaip. Čia realiu laikomas toks grasinimas, kuris atsižvelgiant į visas aplinkybes gali sudaryti pakankamai objektyvų pagrindą bijoti, kad jis bus įvykdytas. Viena vertus, tokia koncepcija yra pranašesnė už anksčiau minėtas, nes ji nesureikšmina subjektyvios nukentėjusiojo reakcijos, tačiau kita vertus, objektyvus pagrindas bijoti sukuria tokią psichinės prievartos reakcijos nustatymo taisyklę – ar atitinkamoje situacijoje išsigastų vidutinio stabilumo ir drąsos žmogus (*a reasonable man test of menace*), tačiau nereikia pamiršti, jog bauginami skirtingi žmonės ir jie skirtingai gali įvertinti grasinimo realumą.

Išanalizavus pateiktas realaus grasinimo sąvokas, galima daryti išvadą, jog jos visos yra iš dalies teisingos, tačiau tokio apibrėžimo tinkamiausiai grasinimo sampratai atskleisti neužtenka, o norint pateikti visa apimančią realaus grasinimo sampratą, galima teigti, jog grasinimo įgyvendinimas arba grasinimas, kuris sudaro objektyvų pagrindą bijoti, kad jis bus įvykdytas, nėra svarbiausi realaus grasinimo aspektai. Sutinkant su O. Fedosiuko plėtojama psichinės prievartos koncepcija, svarbiausiu realaus grasinimo aspektu reiktų laikyti jo tikrumą. Tai požymis, nurodantis, jog veika egzistuoja objektyviai ir nėra tik vaizduotės rezultatas. Apibrėžiant grasinimo tikrumą, negalima suabsoliutinti nei nukentėjusiojo baimės rimtumo, nei objektyvaus pagrindo bijoti. Grasinimas yra realus tada, kai jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo tyčią įbauginti. Norint nustatyti grasinimo realumą ir jo turinį, reikia išsiaiškinti kaltininko tyčios turinį. Todėl svarbu nustatyti įvykio kontekstą ir jo išorines

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*,

aplinkybes, aplinkybes, apibūdinančias kaltininko asmenybę ir jo ankstesnius santykius su nukentėjusiuoju bei nustatyti, kaip nukentėjusysis suvokė kaltininko veiksmus ir kaip jis elgėsi.⁹⁷

Tokios koncepcijos laikosi ir rusų baudžiamosios teisės specialistai, nurodydami, jog vienu iš RF BK įtvirtintų išžaginimo sudėties požymių – psichinį smurtą – reikia apibrėžti kaip grasinimus įbauginti asmenį, taip paveikti jo psichiką, kad tai palaužtų bet kokią aukos pasipriešinimą. Grasinimai gali būti išreikšti žodžiais ir veiksmais, bet visais atvejais jie turi būti realūs ir tikri, o ne įsivaizduojami, todėl čia neturi reikšmės ar galėjo kaltininkas realiai juos įgyvendinti ir ar turėjo tokį tikslą, tačiau svarbiausia, kad esant tam tikroms aplinkybėms aukai tie grasinimai atrodė realūs. Taip pat pagal RF BK grasinama panaudoti fizinį smurtą turi būti tuoj pat, o ne ateityje.⁹⁸

Tokia nuostata vadovaujasi ir LAT, 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime, išaiškinęs, kad išžaginimo metu grasinimas siejamas su fizinio smurto panaudojimu tuoj pat, jei nukentėjusysis nesutiks su kaltininko reikalavimais. Jei nesutikimo atveju grasinama fizinį smurtą panaudoti vėliau kaip kerštą dėl nukentėjusio asmens nesutikimo su kaltininko reikalavimu, veika negali būti kvalifikuojama pagal LR BK 149 str., tačiau priklausomai nuo aplinkybių gali būti kvalifikuojama pagal LR BK 151 str.

Taip pat grasinimas paprastai siejamas su fizinio smurto panaudojimu prieš nukentėjusįjį. Jei grasinama panaudoti fizinį smurtą prieš kitus asmenis, veika gali būti kvalifikuojama kaip išžaginimas tik tuo atveju, jei kitas asmuo yra toje pačioje vietoje kaip kaltininkas ir nukentėjusysis ar su juo palaikomas ryšis, grasinama prieš kitą žmogų smurtą panaudoti tuoj pat, jei nukentėjusysis nesutiks su kaltininko reikalavimais ir toks grasinimas palaužia nukentėjusiojo pasipriešinimą (grasinama nesutikimo atveju sumušti ar pagrobti tame bute ar kitoje vietoje esantį mažametį sūnų ar ligotą motiną, sutuoktinį ir pan.).⁹⁹

RF BK laikosi panašios pozicijos ir nurodo, jog grasinimas panaudoti fizinį smurtą gali būti nukreiptas ne tik prieš patį nukentėjusįjį, bet ir prieš kitus asmenis, kurie bandė apginti auką.¹⁰⁰ Įstatymų leidėjas nenurodo kokie tai galėtų būti asmenys, todėl sistemiškai aiškinant baudžiamuosius įstatymus reiktų manyti, jog tai gali būti bet kokie asmenys, ne tik giminaičiai. Be abejo, šiuo atveju pabrėžiama, kad grasinimas siejamas su fizinio smurto panaudojimu prieš kitą asmenį tuoj pat, o ne ateityje. Todėl šie asmenys turėtų būti šalia nukentėjusiojo.

Tačiau kiti rusų baudžiamosios teisės mokslininkai (L. V. Serdiukas) nenori sutikti su tuo, jog grasinimas siejamas su fizinio smurto naudojimu. Jo manymu, tokia psichinio smurto samprata yra per siaura. Negalima apsiriboti tik aukos kūno neliečiamumu, nes daugeliui žmonių žymiai svarbesnės už sveikatą ar net gyvybę yra tokios vertybės kaip garbė, laisvė, meilė žmogui, patriotizmas ir kt. Todėl kėsinant į šiuos gėrius žmogaus valia gali būti ne mažiau palaužiama nei naudojant prieš asmenį fizinį

⁹⁷ FEDOSIUK, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13), p. 106

⁹⁸ ХЛЫНЦОВ, М. Н. *Расследование половых преступлений*. Саратов: Приволжское книжное издательство, 1965, p. 7

⁹⁹ *Cit op.* 41

¹⁰⁰ ИНОГАМОВОЙ-ХЕГАЙ, Л. В., ПАРОВА, А. И., ЧУЧАЕВА, А. И. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: ИНФРА-М, КОНТРАКТ, 2005, p. 123

smurtą. Todėl, L. V. Serdiuko nuomone, įstatymų leidėjas šalia grasinimo panaudoti fizinį smurtą turėtų įtvirtinti ir grasinimus, kuriais kėsinama į asmens dvasines vertybes. Taip pat grasinimas panaudoti fizinį smurtą gali būti nukreiptas ir į ateitį, nes nukentėjusysis gali suvokti, jog nei dabar, nei ateityje negalės suliudyti kaltininkui įgyvendinti savo grasinimą. Autorius pateikia tokį pavyzdį: *K., sutikęs pažįstamą šešiolikmetę M. parke, netoli nuo šokių aikštės, kur šoko jaunimas, jėga nusitempė ją į krūmus ir vertė lytiškai santykiuoti, grasindamas, jog jei ji nepaklus tokiam jo reikalavimui, nueiti į šokių aikštę ir visiems girdint per mikrofoną paskelbti, kad M. serga sifiliu. M. žinojo, jog K. jau ir anksčiau yra įvykęs panašius veiksmus ir gali ją taip pažeminti. Todėl M. nesipriešindama atliko su K. lytinį aktą, o ryte kreipėsi į teisėsaugos institucijas dėl išžaginimo. Nukentėjusioji pareiškė, jog šokių aikštėje buvo jos draugas, kurį ji myli, todėl toks viešas šios žinios paskelbimas jai būtų skaudesnis nei mirtis.* Volgogrado apygardos teismas K. veiką kvalifikavo pagal RF BK 131 str. 2 d. d) punktą (nepilnametės išžaginimas). Šiuo atveju buvo pripažinta galimybė, jog psichinis smurtas gali pasireikšti ne tik grasinimu panaudoti fizinį smurtą, bet ir paskleisti kompromituojančią asmenį informaciją.¹⁰¹ Taigi toks teismo sprendimas yra pagrįstas. Jeigu vertintume šį atvejį pagal LR BK, tai tokio pobūdžio veika apimtų išžaginimą kitaip atimant galimybę priešintis.¹⁰²

LAT, aiškindamas psichinį smurtą, pažymi, jog fizinį smurtą grasinama panaudoti tuoj pat. Jei grasinama fizinį smurtą panaudoti ne tuoj pat, o ateityje, tai išžaginimo požymių nėra, o veika kvalifikuojama kaip privertimas lytiškai santykiuoti (LR BK 151 str.). Pagal minėtą nutarimą grasinimai panaudoti fizinį smurtą gali būti išreiškiami žodžiais (pvz., teigiant, kad jei nukentėjusysis nesutiks lytiškai santykiuoti su kaltininku, prieš jį bus panaudotas fizinis smurtas) arba kitokio pobūdžio veiksmais (pvz., į nukentėjusįjį nukreipiamas peilis, šautuvas, ar kitas daiktas, kuriuo galima sužaloti kūną).¹⁰³

Kitas alternatyvus išžaginimo objektyviosios pusės požymis yra lytinis santykiavimas **kitaip atimant galimybę priešintis**. Svarbu paminėti, jog toks požymis nėra įtvirtintas lyginamų šalių išžaginimo sudėtyse.

LAT nurodė, jog lytinis santykiavimas kitaip atimant galimybę priešintis yra tada, kai nukentėjusio asmens pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja būdus, kurių neapima terminai „fizinio smurto panaudojimas“, „grasinimas tuo pat panaudoti fizinį smurtą“ ar „pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle“, tačiau jais palaužiama nukentėjusio asmens valia priešintis ir pažeidžiama jo seksualinė laisvė, dėl to lytinis santykiavimas įvyksta prieš nukentėjusiojo valią. Tai gali

¹⁰¹ СЕРДИУК, Л. В. *Насилие. Криминологическое и уголовно правовое исследованию*. Москва: Издательство „Юрлитинформ“, 2002, p. 224

¹⁰² Tačiau RF BK nenumato tokio požymio, todėl ir iškyla sunkumų kvalifikuojant panašaus pobūdžio veikas. RF BK 131 str. 1 d. numato tik grasinimus panaudoti fizinį smurtą, o 2 d. įstatymų leidėjas konkretizuoja grasinimus, nurodant kvalifikuojančiais požymiais grasinimą nužudyti, grasinimą sunkiai sutrikdyti sveikatą, taip pat itin žiaurų išžaginimą aukos ar kitų asmenų atžvilgiu. Kadangi 131 str. 1 d. grasinimas nėra konkretizuotas, atsiranda įstatymo spraga, kai tam tikra anksčiau minėta veika neapima išžaginimo sudėties požymių. Tokiu atveju reiktų sutikti su L. V. Serdiuko siūlymu RF BK 131 str. 1 d. požymį „<...> arba grasinant panaudoti fizinį smurtą <...>“ pakeisti ir apibrėžti kaip „psichinio smurto naudojimą, galintį palaužti nukentėjusiojo valią“.

¹⁰³ *Cit op.* 41

būti nukentėjusiojo surišimas (jei tam nenaudojamas smurtas), migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią, melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios pranešimas, uždarymas į izoliuotą patalpą, atimant laisvę. Kitoks galimybės priešintis atėmimas gali būti grasinimas tuoj pat sunaikinti ar atimti turtą, palikti vieną be pagalbos miške ar kitoje nuošalioje vietoje ir pan.¹⁰⁴

Be to, LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo analizė suponuoja išvadą, jog kitokiu atėmimu galimybės priešintis gali būti laikomas ir toks nukentėjusiojo sukloidinimas, kai kaltininkas siekdamas seksualinio pasitenkinimo apsimeta nukentėjusio asmens sutuoktiniu ar partneriu, pasinaudoja susiklosčiusia situacija, kai nukentėjęs asmuo negali rinktis (pvz., pagrobus asmenį ar neteisėtai suvaržius jo galimybę judėti) ir t. t.

Taip pat kitokiu atėmimu galimybės priešintis laikomi ir tikslingi kaltininko veiksmai, kuriais jis sukelia nukentėjusiajam bejėgišką būklę (pvz., nukentėjusysis yra kaltininko nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais). Jei nukentėjusiojo bejėgiška būklė atsiranda dėl to, kad nukentėjusysis buvo kaltininko prievarta nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais ar panašiai, asmens veika kvalifikuojama kaip išžaginimas pagal požymį „panaudojant fizinį smurtą“.

Taigi toks šio požymio išaiškinimas pozityviai praplėtė seksualinės prievartos, įtvirtintos išžaginime, sampratą.

Paskutinis alternatyvus išžaginimo objektyviosios pusės požymis yra lytinis santykiavimas **pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle**, kuris pasireiškia tada, kai lytiškai santykiaujama su nukentėjusiuoju, kuris nesupranta, nesuvokia su juo atliekamų veiksmų prasmės arba, nors ir supranta, tačiau negali priešintis ar net išreikšti nesutikimo ar sutikimo.¹⁰⁵ Toks santykiavimas vyksta išoriškai nenaudojant jokių veiksmų nukentėjusiojo valiai palaužti ar pasipriešinimui įveikti, tačiau, kita vertus, negaunamas nukentėjusio asmens sutikimas lytiškai santykiauti dėl prižasčių, susijusių su nukentėjusiojo fizine ar psichine būkle.

Šis išžaginimo objektyviosios pusės požymis taip pat numatytas Rusijos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos BK. Tačiau Lenkijos BK šis požymis sudaro atskirą nusikalstamą veiką, kuri įtvirtinta 198 str. dispozicijoje. Joje nurodoma, jog baudžiamojon atsakomybėn traukiamas tas, „kas lytiškai santykiavo su asmeniu, kuris nesugeba suprasti su juo atliekamų veiksmų reikšmės arba negali jiems pasipriešinti“. Taip pat čia nurodoma, jog nukentėjusiojo sutikimas tokiam lytiniam aktui nešalina baudžiamosios atsakomybės, o esant asmenims santuokoje, jį inkriminuoti galima tik gerai įvertinus aplinkybes, išskyrus atvejus, kai kaltininkas narkotikų, alkoholio ar kitų priemonių pagalba savo veiksmais priveda

¹⁰⁴ *Cit op.* 41

¹⁰⁵ *Cit op.* 3, p. 94

auką prie bejėgiškos būklės (tokiu atveju atsakoma kaip už išžaginimą).¹⁰⁶ Tuo tarpu Prancūzijoje šis požymis apskritai nėra reglamentuotas.

Nukentėjusio asmens fizinė būklė, kuri gali lemti bejėgišką būklę, gali būti asmens neįgalumas, amžius, apsvaigimas, miegas, nesąmoninga būseną, susižeidimas, aklumas ar liga, dėl kurios jis negali pasipriešinti kaltininkui. Nukentėjusiojo psichinė liga, atimanti galimybę suvokti su juo atliekamų veiksmų pobūdį ir esmę, taip pat gali lemti bejėgišką būklę, todėl šiam faktui nustatyti gali būti gaunama specialisto išvada arba skiriama teismo psichiatrinė ekspertizė.¹⁰⁷ Inkriminuoti pasinaudojimą bejėgiška būkle galima tik tada, kai kaltininkas žinojo arba privalėjo ir galėjo numatyti, kad nukentėjusysis buvo tokios būklės. Praktiškai labai sudėtinga vertinti situacijas, kai santykiuojama su psichikos ligoniu, apsvaigusiu ar nepilnamečiu asmeniu. Tam tikros psichikos ligos gali pasireikšti padidėjusiu seksualiniu potraukiu, todėl tokie psichikos ligoniai gali ne tik duoti sutikimą lytiniais santykiais, bet ir patys juos inicijuoti, tačiau tai nereiškia, kad toks asmuo suvokia su juo atliekamų veiksmų esmę. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje X ir Y prieš Nyderlandus nurodė, jog valstybė privalo imtis priemonių užtikrinti, kad lengviau pažeidžiami žmonės būtų apsaugoti nuo seksualinio išnaudojimo¹⁰⁸, todėl asmuo, žinodamas apie nukentėjusiojo būklę ir tuo pasinaudojęs, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. LAT nurodė, jog ne bet kokia psichine liga sergantis ar ne bet kokią laikiną psichikos sutrikimą turintis asmuo, yra laikomas esančiu bejėgiškoje būklėje. Nukentėjusiojo psichinė liga turi atimti galimybę suvokti su juo atliekamų veiksmų pobūdį ir esmę, tik tokiu atveju ji gali lemti bejėgišką būklę.

Lytinis santykiavimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokė daromą su juo veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva.¹⁰⁹

Lytinis santykiavimas su apsvaigusiu nuo alkoholio, narkotinių arba psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų asmeniu gali būti vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle ir užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal LR BK 149 ar 150 str., jei teismas nustato, jog apsvaigimas taip paveikė nukentėjusį, kad atėmė galimybę suprasti su juo daromų veiksmų esmę ar priešintis kaltininkui, ir lytinis santykiavimas įvyko prieš nukentėjusiojo valią.

Jei nukentėjusiojo bejėgiška būklė atsiranda dėl tikslingų kaltininko veiksmų (pvz., nukentėjusysis buvo kaltininko nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais), asmens veika kvalifikuojama kaip išžaginimas pagal požymį „kitaip atimdamas galimybę priešintis“. Jei nukentėjusiojo bejėgiška būklė

¹⁰⁶ GORAL, R. *Kodeks karny (praktyczny komentarz)*. Warszawa: 1997, p. 217-219

¹⁰⁷ *Cit op.* 41

¹⁰⁸ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford university press, 2000, p. 113

¹⁰⁹ *Cit op.* 41

atsiranda dėl to, kad nukentėjusysis buvo kaltininko prievarta nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais ar panašiai, asmens veika kvalifikuojama kaip išžaginimas pagal požymį „panaudodamas fizinį smurtą“.

Tačiau teismai ne visada teisingai inkriminuoja kaltininkams šį išžaginimo požymį. Antai *Plungės rajono apylinkės teismo nuosprendžiu D. L. ir A. B. nuteisti pagal LR BK 149 str. 2 d. ir LR BK 150 str. 2 d. už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe, A. B. pagrasinus sumušti, įmesti į upę ir paskandinti, abiem kaltinamiesiems pargriovus ją ant žemės, lytiškai santykiavo su I. Ž. prieš jos valią. Taip palaužę nukentėjusiosios valią ir pasinaudodami bejėgiška jos būkle, A. B. tenkino lytinę aistrą su I. Ž. oraliniu būdu prieš jos valią, o D. L. tuo pačiu metu lytiškai santykiavo su I. Ž. prieš jos valią. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartimi pakeitė pirmosios instancijos teismo ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendžius, pašalino iš nuosprendžių požymį „pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle“. Kolegija konstatavo, kad teismai neteisingai interpretavo šį požymį. Bejėgiška nukentėjusiojo asmens būklė yra tokia būklė, kai asmuo dėl savo fizinės ar psichinės būklės negali suprasti su juo atliekamų veiksmų pobūdžio bei reikšmės ir negali priešintis kaltininkui. Iš bylos aplinkybių nustatyta, kad nukentėjusioji suprato su ja daromų veiksmų pobūdį ir reikšmę.¹¹⁰*

Baudžiamosios teisės teorijoje galima sutikti nuomonę, jog kaltininko veiksmai vertinami kaip pasinaudojimas bejėgiška būkle, kai: 1) ši būklė yra susidariusi dėl nuo kaltininko nepriklausančių aplinkybių (invalidumas, psichinė liga ir pan.), 2) kaltininkas savo veiksmais pats yra sukėles tokia būklę (apgaulės būdu įmaišęs į vyną, maistą migdomųjų, psichotropinių ar narkotinių medžiagų ar prievarta padaręs jų injekciją ir pan.).¹¹¹ Tačiau ši nuomonė nėra teisinga ir reiktų sutikti su LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime išsakyta pozicija, jog jei nukentėjusiojo bejėgiška būklė atsiranda dėl tikslingų kaltininko veiksmų (pvz., nukentėjusysis buvo kaltininko nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais), asmens veika kvalifikuojama kaip išžaginimas pagal požymį „kitais atimant galimybę priešintis“. Tiesa, reikia paminėti, kad teismai ne visuomet teisingai taiko šią LAT suformuluotą nuostatą. Štai vienoje byloje *J. P. ir A. V. nuteisti pagal LR BK 22 str. 1 d., 149 str. 3 d. už tai, kad pasikėsino išžaginti nepilnametę J. B. Jie į nukentėjusiosios J. B. alų įbėrė „Tareno“ tablečių ir taip ją apsvaigino, o A. V. žinojo, kad jai į alų įberta tablečių. Po to J. P. ir A. V. prieš nukentėjusiosios valią bandė įvesti savo varpą jai į lytinius organus, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jų valios, nes nesugebėjo atlikti lytinio akto. Teismas pripažino kaltais J. P ir A. V. dėl pasikėsینimo išžaginti J. B. pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiosios būkle.¹¹²* Atsižvelgiant į bylos aplinkybes jiems turėjo būti inkriminuotas kitas išžaginimo požymis – „kitoks atėmimas galimybės priešintis“, nes jie patys savo veiksmais sukėlė bejėgišką nukentėjusiosios būklę, o ne pasinaudojo dėl kitų aplinkybių atsiradusia nukentėjusiosios bejėgiška būkle.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ JOVAIŠAS, Karolis. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 2, p. 47

¹¹² Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga// Teismų praktika, 2005 Nr. 22

Išžaginimo sudėtis yra **formali**, įstatymų leidėjas nesieja padarytos veikos kvalifikavimo nei su išžaginimo veiksmų pabaiga, nei su dėl to kilusiais padariniais. Išžaginimas laikomas baigtu nusikaltimu nuo lytinio santykiavimo pradžios, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą.¹¹³ Analogiškas šios nusikalstamos veikos baigtumo momentas numatytas ir kitų lyginamų valstybių įstatymuose.

Kadangi nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 149 str. 1, 2 ir 3 d., priskiriamos prie sunkių nusikaltimų, o BK 149 str. 4 d. – prie labai sunkaus nusikaltimo, vadovaujantis LR BK 21 str., baudžiamoji atsakomybė už juos iškyla ir dėl rengimosi padaryti išžaginimą.

Rengimasis padaryti išžaginimą atibojamas nuo pasikėsینimo padaryti minėtus nusikaltimus pagal tai, ar kaltininkas pradėjo realizuoti LR BK 149 str. numatytų nusikalstamų veikų sudėčių objektyviusius požymius. Jei kaltininkas pradėjo naudoti fizinę smurtą ar išreiškė grasinimus jį panaudoti, arba padarė veiksmus kitaip atimdamas galimybę priešintis, padaryta veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą pagal LR BK 22 str. ir BK 149 str. 1, 2, 3 ar 4 d., nors kaltininkas ir nepradėjo lytinio santykiavimo dėl to, kad jam nepavyko įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimo, arba dėl kitų nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių. Jei asmuo siekia padaryti išžaginimą pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, pasikėsینimu gali būti laikomas nukentėjusiojo pernešimas į nusikaltimo vietą, jo nurengimas ar kiti panašaus pobūdžio veiksmai.¹¹⁴

Kaip minėta, kita LR BK veika, įtvirtinanti natūralią lytinio santykiavimo formą, yra privertimas lytiškai santykiauti. Tačiau ši straipsnio dispozicija apima ne tik natūralų lytinį santykiavimą, bet lytinį santykiavimą kitomis formomis, apie kurį plačiau bus kalbama kitame skyriuje.

Privertimo lytiškai santykiauti straipsnio dispozicija (LR BK 151 str.) konstatuoja, jog baudžiamoji atsakomybė kyla asmeniui, kuris, **grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą** arba **pasinaudodamas asmens priklausomumu**, priverčia jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu. Iš straipsnio dispozicijos matyti, jog šios nusikalstamos veikos objektyvioji pusė susideda iš trijų alternatyvių požymių: grasinimo panaudoti smurtą, panaudojimo kitokios psichinės prievartos arba pasinaudojimo asmens priklausomumu.

Pastaroji veika yra mažiau pavojinga už išžaginimą, tačiau ir ja yra pažeidžiama žmogaus teisė į seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Pagal šį straipsnį veika yra kvalifikuojama tada, kai ji nesudaro nei išžaginimo, nei seksualinio prievartavimo nusikalstamų veikų sudėčių.

RF BK 133 str. privertimą seksualinio pobūdžio veiksams įvardija kaip asmens privertimą atlikti lytinį aktą ar kitokiu būdu patenkinti lytinę aistrą, naudojant šantažą, grasinimus sunaikinti ar atimti turtą arba pasinaudojant materialine arba kitokia nukentėjusiojo priklausomybe. Kaip pastebime,

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

RF BK privertimo seksualinio pobūdžio veiksams sudėtyje numato du požymius, kurių nenumato LR BK – tai šantažas ir grasinimai sunaikinti ar atimti turtą. Šantažas – tai tikrų ar prasimanytų asmenį kompromituojančių žinių paskleidimas.¹¹⁵ Taigi šantažas yra psichinės prievartos priemonė palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą, todėl darytina išvada, jog RF BK privertimo seksualinio pobūdžio veiksams sudėtyje taip pat numato psichinę prievartą kaip priemonę palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą ir sutikti su juo lytiškai santykiauti. Nors šie požymiai ir nėra įtvirtinti pačioje LR BK privertimo lytiškai santykiauti straipsnio dispozicijoje, tačiau išanalizavus LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimą, matyti, jog LR BK įtvirtinta privertimo lytiškai santykiauti sudėtis taip pat apima tokius požymius kaip šantažas ir grasinimai sunaikinti ar atimti turtą, nes šantažas patenka į LR BK įtvirtintą kitokios psichinės prievartos sampratą. LAT yra išaiškinęs, kad LR BK 151 str. numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pvz., grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą ir pan.).¹¹⁶ Pagal RF BK pats privertimas yra suprantamas kaip psichinė prievarta, nukreipta prieš nukentėjusįjį, kai nėra naudojamas nei smurtas, nei grasinimai fiziniu smurtu. Taigi šiuo požiūriu RF BK įtvirtinta psichinės prievartos samprata šio straipsnio prasme nesutampa su LR BK įtvirtinta psichinės prievartos samprata, nes LR BK numatyta, jog vienas iš privertimo lytiškai santykiauti požymių yra grasinimas panaudoti fizinį smurtą.

Lenkijos BK 199 str. nurodo, kad jei asmuo priverčia kitą asmenį lytiškai santykiauti arba pasiduoti kitam seksualiniam veiksmui, pasinaudodamas to asmens priklausomumu arba kritine padėtimi, tai užtraukia jam baudžiamąją atsakomybę. Kaip matyti iš tokios straipsnio dispozicijos, Lenkijos BK, priešingai nei LR BK, neįtvirtina psichinės prievartos požymio šioje nusikalstamoje veikoje, tačiau kaip ir LR BK numato priklausomumo požymį. Šiame straipsnyje numatytas priklausomumas praktiškai sutampa su LR BK privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje įtvirtintu priklausomumo požymiu, o asmens kritinė padėtis suprantama kaip stresinė asmens būklė, sunki materialinė padėtis ir pan. Estijos BK 143 str. privertimą lytiškai santykiauti įvardija tik kaip lytinį santykiavimą prieš asmens valią pasinaudojant jo priklausomumu nuo kaltininko. Taigi Estijos BK taip pat šioje veikoje nereglamentuoja psichinės prievartos požymio. Tuo tarpu Latvijos ir Prancūzijos BK apskritai nenumato privertimo lytiškai santykiauti sudėties.

Privertimo lytiškai santykiauti sudėtis turi būti atribota nuo išžaginimo, nes ji nenumato fizinio smurto panaudojimo kaip vieno iš nukentėjusiojo valios palaužimo elementų. Esminis privertimo lytiškai santykiauti skirtumas nuo išžaginimo yra tas, kad grasinimai panaudoti smurtą, priverčiant lytiškai santykiauti, yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje.

Privertimas lytiškai santykiauti apima tiek vaginalinį, tiek oralinį, tiek analinį, tiek homoseksualų, tiek kitokią lytinį santykiavimą, kurio pasiekama prieš nukentėjusio asmens valią,

¹¹⁵ СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997, p. 353

¹¹⁶ *Cit op.* 41

panaudojant prieš tokį asmenį psichinę prievartą arba pasinaudojant asmens priklausomumu, su pačiu kaltininku arba prispyrimas lytiškai santykiuoti su kaltininko nurodytu asmeniu.

Taigi grasinimas panaudoti smurtą pasireiškia tik kaip grasinimas tokį smurtą panaudoti ateityje, o ne tuoj pat, ne iš karto. Jeigu yra toks grasinimas smurtą panaudoti iš karto, tai jau sudarys kitos nusikalstamos veikos požymius – išžaginimo. Grasinimas panaudoti smurtą ateityje apima grasinimą panaudoti smurtą tiek prieš patį nukentėjusįjį, tiek prieš jam artimą žmogų – vaiką, tėvą, motiną ir pan. Grasinimas panaudoti smurtą ateityje pasireiškia tuo, kad nukentėjęs asmuo turi galimybę imtis tam tikrų priemonių, kad toks grasinimas nebūtų įvykdytas, t. y. nukentėjęs asmuo turi laiko tarpą, galimybę užkirsti kelią tokiems įvykiams.

Kitas iš alternatyvių šios nusikalstamos veikos sudėties požymių yra lytinis santykiavimas pasinaudojant asmens priklausomumu, kuris gali kilti dėl giminystės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir pan.¹¹⁷

Teisėje susiformavo nuostata, kad priklausomumas turi būti formalus (teisinio) pobūdžio, kuomet tarp nukentėjusiojo ir kaltininko susiklosto teisiniai, įstatymo reglamentuojami santykiai. Tokie santykiai gali būti reglamentuoti LR Darbo kodekse, LR Valstybės tarnybos įstatyme ar kt. teisės aktuose (teisiniai santykiai, susiklostantys tarp darbdavių ir darbuotojų, viršininkų ir pavaldinių ir t. t.). Be to, priklausomumo santykiai gali kilti ir iš sutartinių santykių (pvz., tarp kreditoriaus ir skolininko), materialinės priklausomybės (tėvų ir vaikų, sutuoktinių) ar kitokiu pagrindu.¹¹⁸

Tačiau be materialiojo ir tarnybinio priklausomumo, teisinėje literatūroje išskiriamas ir formalus bei neformalus priklausomumas. A. Abramavičius prie formalus priklausomumo priskiria tarnybinį, statutinį, taip pat ir materialinį priklausomumą. Neformalus priklausomumas – tai grupės paauglių pavaldumas savo gaujos lyderiui, taip pat neformalus pavaldumas tarp remiamojo ir rėmėjo (tarp jų nesusiklosto jokių formalių santykių) ir pan.¹¹⁹

Pasiūlymas lytiškai santykiuoti priklausomam asmeniui, taip pat asmeniui, su kuriuo kaltininkas anksčiau yra turėjęs lytinių santykių, kai nėra verčiama lytiškai santykiuoti minėtais būdais, o to pasiekama palenkus pažadais (pvz. tuoktis, išsivežti į kelionę ar komandiruotę ar pan.), faktiškai suteiktomis privilegijomis (pvz., palengvinus darbo sąlygas, skyrus papildomas premijas ir pan.), bei dovanomis (pvz., prabangūs kailiniai, papuošalai ir pan.) – nesudaro šios nusikalstamos veikos sudėties.

Tokį požymį kaip priklausomumą nukentėjusiojo nuo kaltininko numato daugelio lyginamų šalių baudžiamieji kodeksai, o kai kurių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose (pvz., Estijos BK) šis požymis yra pagrindinis. RF BK numato materialinį ar kitokį priklausomumą. Materialinis

¹¹⁷ *Cit op.* 41

¹¹⁸ DVILAITIS, V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 60 (52), p. 109

¹¹⁹ ABRAMAVIČIUS, A. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Paskaitų medžiaga, Vilnius: 2004

priklausomumas čia suvokiamas analogiškai kaip ir LR BK. Kitoks priklausomumas čia įvardijamas kaip tarnybinis priklausomumas, susiklostęs tarp darbdavio ir pavaldinio.¹²⁰ Lenkijos ir Estijos BK nėra konkretizuojamas priklausomumas, o nurodoma: „tas, kas pasinaudodamas asmens priklausomumu arba kritine padėtimi priverčia kitą asmenį lytiškai santykiuoti arba pasiduoti kitam seksualiniam veiksmui“ (Lenkijos BK 199 str.) ir „lytinis santykiavimas su asmeniu prieš jo valią pasinaudojant jo priklausomumu <...>“ (Estijos BK 143 str.).

Analizuojant privertimo lytiškai santykiuoti baigtumo momentą, reikia pastebėti, jog iškyla tam tikrų neaiškumų nuo kurio momento laikyti šią nusikalstamą veiką baigta. Anot O. Fedosiuko, privertimo lytiškai santykiuoti sudėtis yra materiali, t. y. nusikalstama veika laikoma baigta nuo nukentėjusiojo valios palaužimo momento (kai nukentėjusysis faktiškai priverstas paklusti kaltininko valiai, kai jis „palūžo“).¹²¹ O. Fedosiukas taip pat išskiria padarinius – tai nukentėjusiojo valios palaužimas, kai šis sutinka patenkinti kaltininko arba jo nurodyto asmens lytinę aistrą. Priežastinio ryšio nustatymas šioje nusikalstamoje veikoje pasireiškia tuo, jog būtina išvada apie tai, kad nukentėjusysis sutiko lytiškai santykiuoti su kaltininku būtent dėl jo panaudotos psichinės prievartos, dėl to, kad buvo verčiamas, bet ne dėl kitų aplinkybių (pinigų, noro ištekėti ir pan.).¹²² Tačiau tokia O. Fedosiuko pozicija šios nusikalstamos veikos baigtumo klausimu yra kritikuotina ir vargu ar galima su ja sutikti. Privertimo lytiškai santykiuoti sudėtis labiau panaši į formalią, kuri turėtų būti laikoma baigta nuo lytinio santykiavimo pradžios, t. y. nuo lytinio akto pradžios ir nesvarbu, ar kaltininkas jį baigė, ar ne. Juk sunku būtų įrodyti, jog asmuo buvo verčiamas lytiškai santykiuoti, jei nebūtų įvykęs lytinis aktas ir tokią veiką greičiausiai galima būtų kvalifikuoti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą, o ne privertimą lytiškai santykiuoti. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog pats šio straipsnio dispozicijos pavadinimas nėra logiškas ir yra kritikuotinas, nes lingvistinė žodžio „privertimas“ reikšmė reiškia rezultatyvų vertimą, todėl būtų teisingiau šį straipsnį įvardinti kaip „vertimą lytiškai santykiuoti“.

Pagal RF BK 133 str. asmens vertimo užsiimti seksualinio pobūdžio veiksmais nusikaltimo sudėtis yra formali, tai yra nusikaltimas laikomas baigtu nuo vertimo atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus pradžios momento. Paties lytinio santykiavimo fakto, kad pripažinti nusikaltimą baigtu, nereikia.¹²³ Privertimas išreiškia veiką, tam tikrą rezultatą ir priežastinį ryšį vienu metu. Lytinių santykių buvimas tik patvirtintų aukos valios palaužimo faktą. Toks teoriškai apibrėžtas nusikalstamos veikos baigtumo momentas ne itin nepalengvina jos kvalifikavimą praktikoje. Lieka neaišku, kaip konkrečiai galėtų būti įrodomas aukos valios palaužimo faktas, nesant lytinių santykių.

¹²⁰ СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997, p. 301

¹²¹ FEDOSIUK, Olegas. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui LR BK XXI skyrius* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-12]. Prieiga per internetą:

<http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAJ/tf/btk/dokumentai/Slaidai/Nusik_seks_laisv.ppt>

¹²² *Ibid.*

¹²³ СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997, p. 301

Paskutinė pagal LR BK nusikalstama veika, kurioje įtvirtintas natūralus lytinis santykiavimas, yra lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (LR BK 151⁽¹⁾ str.). Tačiau ši nusikalstama veika apima ne tik natūralų lytinį santykiavimą, bet ir lytinės aistros tenkinimą kitomis formomis (apie jas bus kalbama kitame skyriuje).

151⁽¹⁾ str. 1 d. numatytos nusikalstamos veikos objektyvioji pusė pasireiškia savanoriškais lytiniais santykiais su nepilnamečiu už atlygį. Objektyvioji šios nusikalstamos veikos pusė susideda iš dviejų alternatyvių požymių, t. y. veika padaroma: 1) pasiūlius ar pažadėjus pinigų ar kitokį atlygį; 2) suteikus pinigų ar kitokį atlygį. Atlygis gali būti tiek pinigai, tiek ir kitas materialus ir nematerialus turtas. Šiuo atveju nėra naudojamas nei fizinis, nei psichinis smurtas, nei pasinaudojama priklausomumu. Šio straipsnio 2 d., kurioje numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinį tėvo, motinos, globėjo, rūpintojo ar kito teisėto vaiko atstovo ar kito asmens, turinčio įstatyme numatytą įgaliojimą nepilnamečio asmens atžvilgiu santykiavimą su nepilnamečiu, įtvirtintas materialinis priklausomumas.

Nusikalstamą veiką reiktų laikyti baigta nuo lytinio akto pradžios, t. y. nuo lytinio santykiavimo pradžios, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą (formali nusikalstamos veikos sudėtis).

Taigi apibendrinant galima teigti, jog teisinga ir pagrįsta Lietuvos, Latvijos bei Estijos įstatymų leidėjo pozicija prievartinį lytinį aktą, įvedant vyro varpą į moters makštį, numatyti atskiroje išžaginimo sudėtyje, nes iš tiesų turime sutikti su tuo, jog lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis negali sukelti ir praktiškai nesukelia tokių sunkių padarinių kaip natūralus lytinis aktas – defloracijos, nėštumo, užkrėtimo ŽIV, venerinėmis ligomis, ilgalaikio psichikos sutrikimo,¹²⁴ dėl ko už išžaginimą turi būti numatyta ir griežtesnė baudžiamoji atsakomybė. Tačiau LR BK ir daugumos lyginamų valstybių kitose nusikalstamosiose veikose įtvirtintos abi lytinio santykiavimo formos, tuo pabrėžiant jų vienodą pavojingumą, nes šiais atvejais nėra numatyti tokie pavojingi ir neteisėti kaip išžaginime objektyviosios pusės požymiai: nukentėjusiojo sutikimo nebuvimas, fizinis smurtas, grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, o numatomi mažiau pavojingi – kitokia psichinė prievarta, pasinaudojimas asmens priklausomumu, kritine padėtimi ir pan.

2.2.2. Lytinės aistros tenkinimas oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu

Lytinio santykiavimo oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu forma numatyta LR BK 150 str. seksualinio prievartavimo sudėtyje: „tas, kas tenkino lytinę aistrą su žmogumi prieš jo valią

¹²⁴ ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., DRAKŠIENĖ, A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirma knyga.* Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 221

analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu <...>”, taip pat jau minėtuose 151 str.: „<...> kitaip tenkinti lytinę aistrą <...>” bei 151⁽¹⁾ str.: „<...> ar kitaip tenkino lytinę aistrą <...>”.¹²⁵

LAT nurodė, jog lytinės aistros tenkinimas LR BK 150 str. prasme yra skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmai, kai lytinė aistra tenkinama kitais būdais, nei natūralus lytinis santykiavimas, kaip antai: oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdais (dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir pan.).¹²⁶

Latvijos ir RF BK kitokią lytinio santykiavimo formą numato dviejuose straipsniuose, t. y. seksualiniame prievartavime bei lytiniame santykiavime ir lytinės aistros tenkinime su asmeniu, nesulaukusi 16 metų. Tiek pagal Latvijos BK, tiek pagal RF BK seksualinis prievartavimas yra įvardijamas kaip homoseksualių, lesbietišκών arba kitokių seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimas panaudojant smurtą arba grasinant tuoj pat jį panaudoti tiek prieš patį nukentėjusįjį, tiek prieš kitus asmenis, arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle (Latvijos BK 160 str. ir RF BK 132 str.). Pagal RF BK seksualinis prievartavimas – tai nusikalstami veiksmai, kurie gali būti išreikšti kaip lytinio akto imitacija, veiksmai, atliekami liečiant moters ar vyro lytinius organus arba kitas kūno vietas, siekiant seksualinio pasitenkinimo, taip pat čia patenka vyro prievartiniai lytiniai santykiai su vyru bei moters su moterimi.¹²⁷

Minėta, kad Lenkijos ir Prancūzijos BK neišskiria atskirai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo. Lenkijos BK numato kitokią lytinio santykiavimo formą išžaginime (197 str.)¹²⁸, lytiniame santykiavime ar kitokuose seksualinio pobūdžio veiksmuose su asmeniu, nesulaukusi 15 metų (200 str.), išžaginime bejėgiškos būklės asmens arba asmens dėl silpnaprotystės ar kitos psichinės ligos nesugebančio suvokti atliekamų su juo veiksmų reikšmės ir jų valdyti (198 str.), privertime lytiškai santykiauti ar užsiimti kitokiais seksualinio pobūdžio veiksmis (199 str.). Prancūzijos BK išžaginimą apibūdina kaip bet kokį prievartinį seksualinio pobūdžio aktą prieš nukentėjusįjį. Todėl iš tokios išžaginimo dispozicijos formuluotės matyti, jog ir čia lytinis santykiavimas kitomis formomis apima išžaginimo sudėtį.

Estijos BK kitokia lytinio santykiavimo forma numatyta tik seksualiniame prievartavime. Pagal Estijos BK seksualinis prievartavimas – tai lytinės aistros tenkinimas su asmeniu prieš jo ar jos valią kitokiu būdu nei lytinis santykiavimas, naudojant prievartą ar pasinaudojant tokia situacija, kai asmuo negali priešinti ar suvokti su juo atliekamų veiksmų reikšmės.

Analizuojant LR BK seksualinio prievartavimo, privertimo lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą

¹²⁵ *Cit op. 2*

¹²⁶ *Cit op. 41*

¹²⁷ ЗДРАВОВОМЫСЛОВ, Б. В., КАРАУЛОВ, В. Ф., КЛАДКОВ, А. В.; et al. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: Юрист, 1999, p. 88

¹²⁸ Lenkijos BK 197 str.1§ numato baudžiamąją atsakomybę tam asmeniui, kuris, panaudodamas smurtą, neteisėtus grasinimus ar veiksmus, priverčia kitą asmenį lytiškai santykiauti. Jeigu esant šioms aplinkybėms asmuo yra priverčiamas pasiduoti kitokiam seksualiniam veiksmui arba atlikti tokį veiksma, traktuojama kaip atskira nusikalstama veika (Lenkijos BK 197 str. 2§).

sudėtyse įtvirtintą lytinės prievartos pobūdį, atkreiptinas dėmesys į sąvokų „kitokio fizinio sąlyčio būdu“ ir „kitaip tenkinti lytinę aistrą“ neapibrėžtumą.

Atsižvelgiant į tai, kad fizinis sąlytis gali pasireikšti įvairiais būdais, tampa neaišku, koks fizinis sąlytis gali būti kvalifikuojamas pagal seksualinio prievartavimo normą. Reikia pastebėti, jog LAT šios sąvokos aiškinimui skyrė nepakankamai dėmesio. 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime šio požymio samprata pateikta labai lakoniškai: „dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir pan.”¹²⁹ Kadangi nei įstatymų leidėjas, nei LAT nepateikė konkrečios pozicijos dėl to, koks fizinis sąlytis turėtų būti laikomas lytinės aistros tenkinimu kitokio fizinio sąlyčio būdu, šis požymis turėtų būti aiškinamas atsižvelgiant į seksualinio prievartavimo normos sampratą ir tikslus. O. Fedosiuko nuomone, seksualinio prievartavimo normos specifika ir atsakomybės už seksualinį prievartavimą sunkumas suponuoja išvadą, jog kitokiu fiziniu sąlyčiu laikytinas tik stiprų neigiamą poveikį nukentėjusiajam turintis fizinis sąlytis, kuris pagal savo pavojingumą gali būti prilygintas oraliniam ir analiniam lytiniam aktui.¹³⁰ Taigi kitoks fizinis sąlytis seksualinio prievartavimo normos prasme turėtų būti tokia lytinė prievarta, kuri išoriškai panaši į natūralų, oralinį arba analinį lytinį santykiavimą, t. y. kai fiziškai kontaktuojama su lytiniais organais. Tai būtų tokie veiksmai, kai įvairiomis kūno dalimis liečiami žmogaus lytiniai organai, t. y. kai aukai į lytinius organus arba į analinę angą įvedami tam tikri daiktai ar pirštai, lytinės aistros tenkinimas *inter femora* būdu (moters ar vyro įvairios kūno dalys liečiamos dirbtiniais lytiniais organais – vibratoriumi, lėlėmis ir pan.) ir pan.

Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad gali būti sudėtinga teisingai kvalifikuoti veiką, kai nukentėjęs mažametis negali nurodyti, kokia lytinės prievartos forma buvo prieš jį naudota, pvz., mažametė mergaitė gali nesuprasti, pirštas ar penis buvo įvestas į jos lytinius organus. Tokiu atveju tampa neaišku, ar veiką reiktų kvalifikuoti kaip išžaginimą, ar kaip seksualinį prievartavimą. Jei baudžiamojoje byloje nėra informacijos, patvirtinančios lytinio akto atlikimo faktą, veika turėtų būti kvalifikuojama kaip seksualinis prievartavimas lytinę aistrą tenkinant kitokio fizinio sąlyčio būdu.

Lytinės aistros tenkinimas privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje gali pasireikšti įvairiai, įstatymas neriboja jo formų. Tai gali būti bet koks seksualinio pobūdžio elgesys nukentėjusiojo atžvilgiu: analinis, oralinis lytinis santykiavimas, masturbacija, ir pan. Šis seksualinis elgesys gali būti tiek susijęs fiziniu kontaktu su kaltininku, tiek ir nesusijęs. Be to, kaltininkas gali versti tenkinti tiek savo, tiek ir kito asmens lytinę aistrą. Lytinės aistros tenkinimas šiame nusikaltime įmanomas tiek tarp skirtingų, tiek ir tarp tos pačios lyties atstovų.

Fizinis sąlytis, pasireiškiantis tik atskirų kūno vietų lietimui, glostymu, bučiavimu ir pan., taip pat atitinka privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje nurodytą požymį „kitaip tenkinti lytinę aistrą“. Tokia

¹²⁹ *Cit op.* 41

¹³⁰ FEDOSIUK, Olegas. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui LR BK XXI skyrius* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-12]. Prieiga per internetą: http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAJ/tf/btk/dokumentai/Slaidai/Nusik_seks_laisv.ppt

lytinė prievarta pagal savo poveikio pavojingumą neprilygsta analiniam ir oraliniam santykiavimui, tačiau tokį prievartinį poveikį aukai nuo 14 metų galima įvertinti kaip privertimą lytiškai santykiauti (151 str.), o jeigu šis poveikis daromas vaikui (iki 14 metų) – kaip tvirkinimą (153 str.).

Šiame skyriuje nagrinėjamos nusikalstamosioms veikoms būdingi tie patys požymiai, kurie buvo minėti praeitame skyriuje: fizinio ir psichinio smurto naudojimas, kitoks atėmimas galimybės priešintis, pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, todėl šiame skyriuje jie nebus dar kartą aptariami. Paminėsime tik tam tikrus ypatumus, būdingus seksualiniam prievartavimui.

Kaip minėta ankstesniame skyriuje, naujo požymio „kitaip atimant galimybę priešintis“ įvedimas į LR BK išžaginimo ir seksualinio prievartavimo straipsnių dispozicijas, praplėtė seksualinės prievartos sampratą. Atsižvelgiant į tai, jog kitoks atėmimas galimybės priešintis laikomas ir melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios paskelbimas, pagal LR BK 150 str. gali būti kvalifikuojamos ir tokios veikos, kai dėl kaltininko pateiktos informacijos nukentėjusysis negali adekvačiai įvertinti susiklosčiusios situacijos. Anglijos baudžiamojoje teisėje tokiais atvejais išgautas leidimas laikomas gautu panaudojant apgaule. Atvejai, kai, pvz., asmuo sutinka atlikti medicininę apžiūrą, susijusią su jo lytinių organų lietimū, nes kaltininkas pateikdamas melagingas žinias, įtikina tokios „apžiūros“ būtinumu, kai tuo tarpu ją atlieka tik siekdamas patenkinti lytinę aistrą, manytina, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje galėtų būti vertinami kaip lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu kitaip atimant galimybę priešintis. Tiesa, atsižvelgiant į lytinio pobūdžio veiksmų formą, galima ir kitokia kvalifikacija. Be to, LAT 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo tekstas leidžia daryti išvadą, jog kitokiu atėmimu galimybės priešintis gali būti laikomas ir toks nukentėjusiojo suklaidinimas, kai kaltininkas, siekdamas seksualinio pasitenkinimo, apsimeta nukentėjusiojo sutuoktiniu ar partneriu, pasinaudoja susiklosčiusia situacija, žinodamas, kad nukentėjęs asmuo negali rinktis (pvz., pagrobus asmenį ar neteisėtai suvaržius jo galimybę judėti) ir t. t.

Tačiau ne bet kokio pobūdžio melagingos žinios paskelbimas bus laikomas kitokiu atėmimu galimybės priešintis. LAT nurodė, jog lytinės aistros tenkinimas su nukentėjusiuoju, melagingai pažadant sudaryti santuoką su juo, nesudaro minėto nusikaltimo sudėties požymio ir, nesant kitų seksualinio prievartavimo požymių, neužtraukia baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 150 str.¹³¹

2.2.3. Tvirkinamieji veiksmai

Baudžiamoji atsakomybė LR BK už tvirkinamuosius veiksmus numatyta 153 str., mažamečio asmens tvirkinimo sudėtyje. Objektvyioji šio nusikaltimo pusė pasireiškia mažamečio asmens (iki 14 metų) tvirkinimu. Tvirkinamieji veiksmai – tai seksualinio pobūdžio veiksmai vaiko atžvilgiu, kurie gali sukelti mažamečio lytinį susijaudinimą, per ankstyvą domėjimąsi lytiniais santykiais, arba sukelti

¹³¹ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga// Teismų praktika, 2005 Nr. 22

iškreiptą, negatyvų santykių tarp lyčių įsivaizdavimą¹³² ir tuo sutrikdyti vaiko fizinį, psichinį vystymąsi. Tvirkinamieji veiksmai būna įvairūs – tai ir fiziniai seksualinio pobūdžio veiksmai, ir intelektualinis tvirkinimas.¹³³ Fizinis tvirkinimas gali pasireikšti seksualinių veiksmų atlikimu mažamečio akivaizdoje – tai lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimo būdas su kitu partneriu, masturbacija, ekshibicionistinių veiksmų atlikimas, be to, asmuo, atliekantis tokius veiksmus, turi suvokti, kad jie yra atliekami mažamečio akivaizdoje. Taip pat fizinis tvirkinimas bus ir tada, kai patys mažamečiai lenkiami atlikti seksualinius veiksmus tarp savęs bei kai pats mažametis yra lenkiamas atlikti seksualinius veiksmus su savimi, pvz., masturbotis, nurengiant vaiką, lenkiant vaiką glostyti savo kūną, lytinius organus, lenkiant mažamečius glamonėtis tarpusavyje ir pan. Intelektualinis tvirkinimas gali pasireikšti pornografinės produkcijos demonstravimu mažamečiui tiek privačiai, tiek viešai; amoralūs pasakojimai apie seksualinės aistros tenkinimą ir pan.¹³⁴

Mažamečio asmens tvirkinimo sudėtis yra formali, pakanka pačių veiksmų atlikimo, kad nusikalstama veika būtų laikoma baigta. Tai, kad vaikui tvirkinimas nepadarė jokio įspūdžio arba kad vaikas jau yra patyręs šioje srityje ar net ištvirkęs, reikšmės neturi. Tiek LR BK, tiek RF BK nurodo analogišką tvirkinamųjų veiksmų sudėties baigtumo momentą, t. y. nuo pačių tvirkinamųjų veiksmų pradžios. Tačiau, jei šie veiksmai peraugo į lytinį aktą, pagal LR BK veika bus kvalifikuojama ne pagal LR BK 153 str., o pagal LR BK 150 str. 4 d. Tuo tarpu pagal RF BK įvykęs lytinis aktas kvalifikuojamas ne pagal RF BK 135 str. (tvirkinamieji veiksmai), o pagal RF BK 134 str. (lytinis santykiavimas ar kitokie seksualinio pobūdžio veiksmai su asmeniu, nesulaukusi 16 metų).¹³⁵

Taigi RF BK 135 str. numato baudžiamąją atsakomybę už tvirkinamųjų veiksmų atlikimą, nenaudojant prievartos asmens, nesulaukusio 14 metų amžiaus, atžvilgiu. Šios nusikalstamos veikos sudėties objektyviosios pusės požymiai pasireiškia veiksmų atlikimu, kurie gali sukelti mažamečio asmens lytinį susijaudinimą, pažadinti tokio asmens per daug ankstyvą seksualinį susidomėjimą, o taip pat tokie veiksmai, galintys pakenkti normaliam fiziniam ir psichiniam vaiko vystymuisi. Čia taip pat yra išskiriami fiziniai ir intelektualiniai tvirkinamieji veiksmai: mažamečio lytinių organų apnuoginimas, jų lietimasis, kaltininko lytinių organų apnuoginimas, kitokių neprievartinių veiksmų atlikimas, o taip pat ir pornografinės produkcijos demonstravimas ar garso įrašų klausymas.¹³⁶

Latvijos BK tvirkinamųjų veiksmų sudėtis išdėstyta 162 str. 1 ir 2 dalyse. 162 str. 1 d. numatyta baudžiamoji atsakomybė už tvirkinamuosius veiksmus prieš nepilnametį, t. y. asmenį nuo 14 iki 18 metų, kai juos atlieka asmuo, sulaukęs 18 metų. 162 str. 2 d. numato kvalifikuotą sudėtį, kuri pasireiškia

¹³² *Cit op.* 3, p. 106

¹³³ PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*, Vilnius: Mintis, 1984, p. 93

¹³⁴ ХЛЫНЦОВ, М. Н. *Расследование половых преступлений*. Саратов: Приволжское книжное издательство, 1965, p. 126-127

¹³⁵ СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997, p. 356

¹³⁶ *Ibid.*, p. 356

tvirkinamaisiais veiksmais mažamečio asmens (iki 14 metų) atžvilgiu. Nei Lenkijos, nei Prancūzijos, nei Estijos BK apskritai nenumato tvirkinamųjų veiksmų sudėties. Tačiau Estijos BK numato baudžiamąją atsakomybę už savanorišką lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą su asmeniu, nesulaukusių 14 metų (145 ir 146 str.), o bet kokie seksualinio pobūdžio veiksmai nukreipti į asmenį, nesulaukusį 10 metų, užtraukia baudžiamąją atsakomybę, nes laikoma, kad toks asmuo negali apsiginti ir suvokti su juo atliekamų veiksmų reikšmės (147 str.).

LR BK numatytas fizinis tvirkinimas pasireiškia poveikiu kūnui (tiek vaiko, tiek kaltininko atžvilgiu). Poveikis kūnui gali pasireikšti įvairiai:

- 1) seksualinė prievarta su pilnu kontaktu, kai lytinė aistra tenkinama į vaiko makštį ar išeinamąją angą kišant pirštus ar kitus objektus, užgulant vaiką ir pan.;
- 2) seksualinė prievarta su prisilietimu, kai liečiamas vaiko kūnas ir lytiniai organai, vaikas verčiamas glamonėti suaugusį ar kitą vaiką.

Atsižvelgiant į tai, kad seksualinio prievartavimo sudėtyje atsirado požymis „lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu“, tapo problematiška atskirti fizinį vaiko tvirkinimą nuo seksualinio prievartavimo pasinaudojant bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. Problemos sprendimas yra susijęs su sąvokos „kitoks fizinis sąlytis“ išaiškinimu. Kaip buvo minėta, seksualiniam prievartavimui būdingi tokie lytinės aistros tenkinimo fizinio sąlyčio būdai, kurie pagal savo pavojingumą ir neigiamą poveikį nukentėjusiajam yra prilyginami prieš nukentėjusiojo valią atliekamiems natūraliam, analiniam arba oraliniam aktams. Tuo tarpu, kai kaltininko veiksmai pasireiškia prisilietimais prie vaiko kūno, vaiko bučiavimu į lūpas, apnuoginimu ir pan., veika turėtų būti vertinama kaip vaiko tvirkinimas, nes fizinis sąlytis šiuo atveju yra mažiau pavojingas, nors daugeliu atvejų fizinis kontaktas tokiuose veiksmuose yra taip pat akivaizdus.

Tačiau reikia pastebėti, kad teismai ne visada teisingai vertina tiek tvirkinimo, tiek seksualinio prievartavimo sudėtyse įtvirtintus požymius. Kartais nepagrįstai daugelis veikų, kuriose nukentėjusysis yra mažametis, kvalifikuojamos kaip tvirkinimas, neįvertinus veiksmų pavojingumo ir žalojančio poveikio nukentėjusiajam. Antai *N. B. nuteistas už tai, kad savo varpą trynė tarp mažamečio šlaunų ir į jo sėdmenis, taip pat vieną kartą čiulpė mažamečio varpą*. Veika kvalifikuota pagal LR BK 153 str. Šiuo atveju N. B. padaryto nusikaltimo kvalifikacija yra visiškai nepagrįsta, nes nustatius, kad jo nesmurtiniai seksualiniai veiksmai prieš mažametį kitokio fizinio sąlyčio būdu yra susiję su lytinės aistros tenkinimu, kaltininko veiką reiktų kvalifikuoti pagal LR BK 150 str. 4 d.

Kitoje baudžiamojoje byloje *kaltininkas nuteistas pagal LR BK 153 str. už tai, kad numaudavo mažametei kelnaites ir kišdavo savo rankos pirštą į jos lytinius organus, laikydamas vieną – tris*

minutes.¹³⁷ Tokia veikos kvalifikacija taip pat nepagrįsta, nes veiksmai, kuriais lytinė aistra tenkinama tokiu būdu, atitinka LR BK 150 str. požymius, todėl ir kvalifikuoti reiktų pagal LR BK 150 str. 4 d.

Taigi teismų praktikos analizė rodo, jog lytinės aistros tenkinimu kitokio fizinio sąlyčio būdu laikomi skirtingo pavojingumo seksualinio pobūdžio veiksmai, be to, tam tikrais atvejais nepakankamai įvertintas veikos pavojingumas suponuoja jos kvalifikavimą ne kaip seksualinį prievartavimą, bet kaip lengvesnį nusikaltimą – mažamečio asmens tvirkinimą. Akivaizdu, jog toks kitokio fizinio sąlyčio požymio neapibrėžtumas yra vienas iš pagrindinių baudžiamosios atsakomybės už seksualinę prievartą reglamentavimo trūkumų.

2.3. *Subjektas*

Ankstesniuose skyriuose minėta, kad pagal anksčiau galiojusį LR BK, daugelio lytinių nusikaltimų subjektu galėjo būti tik vyras. Išžaginimas buvo vyro lytinis santykiavimas su moterimi, prieš jos valią. Moteris galėjo būti tik išžaginimo bendrininkė (organizatorė, kurstytoja, padėjėja), bet ne bendravykdytoja.¹³⁸

Ilgą laiką iš seksualinių nusikaltimų subjektų rato buvo eliminuojami asmenys, kurie su nukentėjusiuoju buvo susiję šeimyniniais ar kitokiais santykiais, nes buvo laikomasi nuomonės, jog pvz., žmonos, sužadėtinės, draugės ir pan. išžaginimas nesukelia tokių traumuojančių padarinių kaip lytinė prievarta, panaudota prieš nepažįstamą asmenį.¹³⁹ Tiesa, jau gan seniai tokio vertinimo atsisakyta kaip nepagrįsto ir neatitinkančio realios situacijos. Todėl šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje lytinių nusikaltimų subjektu gali būti tiek nukentėjusiam asmeniui nepažįstamas asmuo, tiek ir asmuo, kuris su nukentėjusiuoju yra turėjęs lytinių santykių, arba asmuo, kurį su nukentėjusiuoju sieja draugystės, giminytės (pvz., tėvas, dukra, brolis) ar net santuokiniai (vyras, žmona) ryšiai. Buvimas santuokoje nėra aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę už prievartinius lytinius santykius ar lytinės aistros tenkinimą.¹⁴⁰

Remiantis LR BK 13 str. nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 149 ir 150 str., padarymą atsako ir vyras, ir moteris, kuriems iki nusikalstamos veikos padarymo buvo suėję 14 metų. Tuo tarpu, už kitus seksualinius nusikaltimus, numatytus LR BK XXI skyriuje, atsako asmenys, kuriems iki nusikalstamos veikos padarymo buvo suėję 16 metų, t. y. pagal bendrą amžiaus, nuo kurio pagal LR BK gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, ribą. Už nepilnamečio išžaginimą ar seksualinį prievartavimą pagal

¹³⁷ Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga// Teismų praktika, 2005 Nr. 22

¹³⁸ Vyro lytinis santykiavimas su vyru, panaudojant fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudojant nukentėjusiojo priklausoma padėtimi ar bejėgiškumu buvo kvalifikuojami pagal seno LR BK 122 str. (vyro lytinis santykiavimas su vyru). Akivaizdi įstatymų spraga buvo ta, jog moters veiksmai, siekiant lytiškai santykiauti su vyru prieš jo valią ar siekiant patenkinti lytinę aistrą su moterimi prieš jos valią, nebuvo laikomi lytiniais nusikaltimais, išskyrus atvejus, kai nukentėjusiu asmeniu buvo asmuo iki 16 metų. Tokiais atvejais veika galėjo būti kvalifikuojama kaip lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu arba tvirkinamieji veiksmai, atsižvelgiant į konkrečią situaciją.

¹³⁹ TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford university press, 2000, p. 34

¹⁴⁰ *Cit op.* 41

LR BK 149 str. 3 d. arba 150 str. 3 d. atsako ir asmuo, kuris nusikalto būdamas nepilnametis.¹⁴¹ Tokį pat baudžiamosios atsakomybės amžių numato ir RF BK (RF BK 20 str. 2 d.). Pagal RF BK už nepilnamečio lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą su lytiškai nesubrendusiu asmeniu, taip pat už tvirkinamuosius veiksmus nepilnamečio asmens atžvilgiu, baudžiamoji atsakomybė tokiam nepilnamečiui gali kilti tik detalai įvertinus tokias aplinkybes kaip abiejų nepilnamečių (kaltininko ir nukentėjusiojo) amžius, jų asmeninės savybės, sukeltų padarinių sunkumas bei kitos reikšmingos bylai aplinkybės.¹⁴² Pagal Lenkijos BK bendra norma yra ta, jog už nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui baudžiamoji atsakomybė iškyla asmeniui veikos padarymo metu sulaukusiam 17 metų amžiaus. Ir tik tuo atveju, jeigu asmuo atlieka seksualinės prievartos veiksmus itin žiauriai arba grupėje su kitu asmeniu, tokiam asmeniui baudžiamoji atsakomybė iškyla, jeigu veikos padarymo metu jam buvo sukakę 15 metų (Lenkijos BK 10 str.1§ ir 2§). Atkreiptinas dėmesys, kad naujas Lenkijos BK įsigaliojo 1998 m. sausio 1 d. Pagal ankstesnio – 1969 m. Lenkijos BK 9 str. – žemutinė baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba buvo 16 metų, o pagal naują BK – 15 metų.¹⁴³

2006 m. vasarą įsigaliojusio naujo Latvijos BK 11 str. numato bendrą amžiaus, nuo kurio asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė, ribą – 14 metų, tuo tarpu sename Latvijos BK buvo įtvirtinta 16 metų žemutinė baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba. Prancūzijos BK 122–8 str. numato, jog baudžiamoji atsakomybė asmeniui kyla tada, kai iki nusikalstamos veikos padarymo jam buvo suėję 13 metų.

Pagal Estijos BK 10 str. bendroji amžiaus, nuo kurio gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, riba yra 15 metų. Asmenys nuo 13 metų atsako tik už pačius sunkiausius nusikaltimus, prie kurių priskiriamas ir išžaginimas (141 str.).

Visų lyginamų valstybių baudžiamieji įstatymai numato, jog tokio pobūdžio nusikalstamų veikų subjektais gali būti abiejų lyčių asmenys, išskyrus Rusiją ir Latviją, kurios išžaginimo subjektu pripažįsta tik vyrą, sulaukusį 14 metų. Moteris gali būti tik kurstytoja arba padėjėja.¹⁴⁴

Kalbant apie subjektą, taip pat svarbu paminėti, jog 2006 m. birželio 22 d. įstatymas pakeitė LR BK 149, 150 ir 151 str. dispozicijas, numatęs, jog baudžiamoji atsakomybė už 149 ir 150 str. 3 d. ir 4 d. bei 151 str. 2 d. numatytas veikas, kyla ir juridiniam asmeniui. Taip pat baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui kyla už tuo pačiu įstatymu naujai priimto LR BK 151⁽¹⁾ str. dispozicijoje nurodytas veikas.

¹⁴¹ *Cit op. 2*

¹⁴² ЛАСТОЧКИНА, С. Л., ХОХЛОВА, Н. Н. Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (СССР РСФСР) по уголовным делам Издание второе переработанное и дополненное. Москва: Проспект, 2000, p. 154

¹⁴³ МИЧАЙЛОВИЋ, Илона. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė Lenkijoje. *Teisės problemos*, 2000, Nr. 3-4, p. 102

¹⁴⁴ СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997, p. 347

2.4. Subjektyvioji pusė

Subjektyvioji visų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pusė pasireiškia tik tiesiogine tyčia. Motyvas gali būti siekis patenkinti savo seksualinę aistrą. Nors įmanomi ir kitokie motyvai – tai noras pažeminti nukentėjusįjį, atkeršyti ir pan. Šių nusikalstamų veikų tikslas yra lytinis suartėjimas su nukentėjusiuoju (vaginalinis, analinis, oralinis ar kitoks seksualinės aistros tenkinimo būdas). Tačiau tokių nusikalstamų veikų kvalifikacijai tikslai ir motyvai reikšmės neturi.

Išžaginame ir seksualiniame prievartavime kaltininkas suvokia, jog lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo jis siekia bei juos atlieka prieš nukentėjusiojo valią ar be pastarojo sutikimo ir tokius veiksmus atlieka, panaudodamas fizinį smurtą arba grasindamas panaudoti smurtą, arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Kai asmuo nesuvokia bent vieno iš šių požymių, veika neturėtų būti kvalifikuojama pagal LR BK 149 ar 150 str. Jeigu asmuo sąžiningai klysta dėl nukentėjusiojo nusiteikimo, nenoro lytiškai santykiauti, tai, tokiu atveju, veikos kvalifikuoti pagal išžaginimo ar seksualinio prievartavimo sudėtis negalima. Jei išžaginimas ar seksualinis prievartavimas padaromi bendrininkų grupės ir nukentėjusysis nesipriešina visų ar atskirų bendrininkų veiksams, kaltininko tyčia yra tai, jog jis suvokia, kad tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią ir kad tai atlieka su bendrininkų grupe, ir kad tokį kelių nusikaltimo bendrininkų buvimą nukentėjusysis suvokia kaip psichinį smurtą, kuris palaužia jo valią priešintis, arba kad kiti bendrininkai, prieš tai siekdami intymių santykių, jau yra palaužę nukentėjusiojo pasipriešinimą ir pastarasis nesipriešina kaltininkui, kuris lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą nenaudodamas nei smurto, nei grasinimų, bet tai atlieka prieš nukentėjusiojo valią ir to nori.¹⁴⁵

Privertimo lytiškai santykiauti sudėtis pasireiškia kaltininko suvokimu, jog jis suvokia, kad lytiškai santykiauja ar savo lytinę aistrą tenkina panaudodamas psichinę prievartą ar pasinaudodamas savo privilegijuota padėtimi nukentėjusiojo atžvilgiu (tai yra nukentėjusysis yra priklausomas nuo kaltininko), taip pat suvokia, jog nukentėjusysis nenori intymaus bendravimo su juo ar kitu jo nurodytu asmeniu, bet vis vien to nori.

Išžaginimą, seksualinį prievartavimą ar privertimą lytiškai santykiauti kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės už išžaginimą, seksualinį prievartavimą ar privertimą lytiškai santykiauti. Jei kaltininkas darydamas šias nusikalstamas veikas nesuvokė bendrininkų grupės, nukentėjusiojo nepilnametystės ar mažametystės požymio, šis požymis jam negali būti inkriminuotas, jei dėl to nėra jo kaltės. Pvz., *L. L. D. P. ir N. V. buvo kaltinami pagal 1961 m. BK 118 str. 3 d. dėl grupinio nepilnametės K. Z. išžaginimo. Panevėžio miesto apylinkės teismas nuosprendžiu nuteisė visus tris asmenis pagal naujo LR BK 149 str. 2 d. dėl išžaginimo, padaryto bendrininkų grupe, tačiau iš kaltinimo pašalino jiems inkriminuotą nepilnametės išžaginimo*

¹⁴⁵ Cit op. 41

požymį. Teismas savo sprendimą argumentavo tuo, kad byloje nėra įrodymų, jog kaltinamieji žinojo ir suprato, kad K. B. yra nepilnametė. Iki pilnametystės jai buvo likę tik keli mėnesiai. Iš bylos medžiagos matyti, kad kaltinamieji nukentėjusios iki įvykio nepažinojo, pamatė ją važiuodami automobiliu ir pasiūlė pavežti iki namų.¹⁴⁶

Tačiau visai kitaip reiktų vertinti situaciją, kai kaltininkas nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, bet pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo tai suvokti (neatsargi kaltė dėl šių kvalifikuojančių požymių), kaltininko veika kvalifikuojama pagal LR BK 149 str. 3 ar 4 d. ar 150 str. 3 ar 4 d.¹⁴⁷

Lytinės aistros tenkinimo su nepilnamečiu asmeniu pažeidžiant jo seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą subjektyvioji pusė pasireiškia tuo, jog kaltininkas suvokia, kad lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su nepilnamečiu prieš tai pasiūlęs ar suteikęs jam pinigų ar kitoki atlygį, ir nori taip elgtis (151⁽¹⁾ str. 1 d.). Kvalifikuota šios nusikalstamos veikos sudėtis pasireiškia tuo, jog kaltininkas suvokia, jog lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su asmeniu, kuris yra jo tikras ar įstatyminis vaikas, globotinis, rūpintinis ar kitas nepilnametis asmuo, kurio atžvilgiu kaltininkas turi įstatyminių įgaliojimų, ir nori su tokiu nepilnamečiu lytiškai santykiauti ar tenkinti lytinę aistrą (151⁽¹⁾ str. 2 d.).

J. Nocius nurodo, jog tvirkinamieji veiksmai gali būti padaromi tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia, t. y. kai kaltininkas žinojo, numatė, jog tuos veiksmus atlieka mažamečio asmens atžvilgiu arba turėjo ir galėjo tai numatyti.¹⁴⁸ Tačiau negalime su tuo sutikti, nes, kaip buvo minėta, tvirkinamųjų veiksmų sudėtis yra formali, t. y. laikoma baigta nuo pačių veiksmų atlikimo momento (masturbacija ar lytinis santykiavimas vaiko akivaizdoje, pornografijos demonstravimas vaikui ir pan.). Todėl tokia formuluotė nereikalauja padarinių atsiradimo, tačiau baudžiamojoje teisėje netiesioginė tyčia yra siejama su padarinių atsiradimu. Šis argumentas paneigia J. Nociaus išdėstytą poziciją, jog tvirkinamieji veiksmai gali pasireikšti ir tiesiogine, ir netiesiogine tyčia. Todėl galime teigti, jog subjektyvioji šios nusikalstamos veikos pusė pasireiškia tik tiesiogine tyčia, t. y. tuo, jog kaltininkas suvokia, kad daro seksualinį poveikį vaikui ir nori taip elgtis. Paprastai tvirkinimo motyvas yra siekis tenkinti lytinę aistrą arba išnaudoti vaiką pornografijai. Tvirkinimo motyvai nėra būtinas šios nusikalstamos veikos požymis, tačiau motyvų išaiškinimas padeda atriboti tvirkinimą nuo panašaus elgesio (pvz., tėvų seksualinių santykių neslėpimo nuo vaikų, pernelyg atviro vaikų seksualinio švietimo, elgesio su vaiku nudistų šeimoje ir pan.).

Kitose minėtose valstybėse taip pat numatoma, jog visos nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei yra padaromos tik tiesiogine tyčia. Šią nusikalstamą veiką kaltininkui inkriminuoti

¹⁴⁶ Panevėžio miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 122017/2003

¹⁴⁷ *Cit op.* 41

¹⁴⁸ *Cit op.* 3, p. 107

galima tik tada, kai jis žinojo, numatė arba turėjo ir galėjo numatyti, kad ši veika nukreipta prieš mažametį asmenį (iki 14 metų).¹⁴⁹

3. NUSIKALTIMUS SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI

LR BK vieną iš išžaginimo ir seksualinio prievartavimo kvalifikuojančių požymių numato lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą, padarytą bendrininkų grupės. Kitas kvalifikuojantis požymis pasireiškia lytiniu santykiavimu ar lytinės aistros tenkinimu nepilnamečio asmens atžvilgiu. Kaip itin kvalifikuota išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtis numatyta tada, kai šios veikos nukreiptos prieš mažametį asmenį.

Bendrininkavimas yra tyčinis dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas, darant nusikalstamą veiką. Bendrininkavimas galimas visose nusikalstamos veikos stadijose.¹⁵⁰ Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra laikomi padaryti bendrininkų grupės, kai išžaginant ar seksualiai prievartaujant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytojai.

Išžaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris:

- darant nusikalstamą veiką naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą;
- naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su nukentėjusiuoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros;¹⁵¹
- nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojus bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą;
- organizavo, kurstė ar padėjo padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą asmeniui, kuris dėl amžiaus ar psichinės būklės neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus.

¹⁴⁹ ЗДРАВООБЩЕЛОВ, Б. В., КАРАУЛОВ, В. Ф., КЛАДКОВ, А. В.; et al. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: Юрист, 1999, p. 83

¹⁵⁰ ABRAMAVIČIUS A., BARANSKAITĖ A., ČEPAS A.; et al. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 154

¹⁵¹ Antai A. S. buvo nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupė su V. Č., siekdamas patenkinti savo lytinę aistrą su D. R., nukentėjusiajai priešinant, panaudoję fizinį smurtą, A. S. pasikėsino įvesti lytinį organą D. R. į makštį ir atlikti lytinį aktą, tačiau veikos nebaigė dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, nes buvo girtas. Po to V. Č. lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja prieš jos valią. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo, kad išžaginimas buvo padarytas veikiant bendrininkų grupė kartu, ir nors A. S. nepavyko atlikti prievartinio lytinio akto su nukentėjusiaja dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, ši aplinkybė veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. A. S. veikė kartu su bendrininku, pats atliko LR BK 149 str. 2 d. numatytos veikos sudėtį sudarančių veiksmų dalį – naudojo prieš nukentėjusiąją fizinį smurtą, todėl jis atsako ne vien tik už savo veiksmus, bet už visą bendrininkų grupės padarytą veiką, kurią apėmė susitarimas ir tyčia. 2006 m. kovo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis (321/2006) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-04]. Prieiga per internetą: <<http://ovada.tic.lt/lat/Paieška>>

Jei darant šias nusikalstamas veikas greta vykdytojų dalyvauja kiti bendrininkai (organizatoriai, kurstytojai, padėjėjai), jų veikos kvalifikuojamos pagal LR BK 24 str. 4, 5 ar 6 d. ir LR BK 149 str. 2 d. arba 150 str. 2 d.

Jei asmuo darant nusikalstamą veiką dalyvauja ir kaip organizatorius ar kurstytojas, ir kaip padėjėjas, jo veika kvalifikuojama pagal LR BK 24 str. 4 ar 5 ir 6 d. ir LR BK 149 ar 150 str. atitinkamas dalis.

Išžaginimas ar seksualinis prievartavimas, padarytas organizuotos grupės, kvalifikuojamas tik pagal LR BK 149 str. 2 d. arba 150 str. 2 d., nepriklausomai nuo konkretaus bendrininko vaidmens padarant nusikalstamą veiką. Tuo atveju, kai tokia nusikalstama veika yra padaryta nusikalstamo susivienijimo, tai jis yra kvalifikuojamas pagal LR BK 249 str. atitinkamą dalį ir pagal LR BK 149 str. 2 d. arba 150 str. 2 d., nepriklausomai nuo konkretaus nusikalstamo susivienijimo nario vaidmens padarant išžaginimą ar seksualinį prievartavimą.¹⁵²

LR BK išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikalstamų veikų sudėtys kaip kvalifikuojantį požymį numato ir nukentėjusiojo **nepilnametystę**. Nepilnamečiu laikomas asmuo nuo 14 iki 18 metų. Tačiau norint kaltininkui inkriminuoti šį požymį, būtina ne tik nustatyti nukentėjusiojo nepilnametystę, bet ir kaltininko psichinį santykį su panaudota seksualine prievarta. Šio požymio atžvilgiu kaltininkas turi žinoti šią aplinkybę arba ją numatyti arba sprendžiant iš įvykio aplinkybių jis galėjo ir turėjo tokią aplinkybę numatyti.

Kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės už seksualinės prievartos naudojimą. Kaltės nėra tada, kai asmuo nesuvokė šiuos nusikaltimus kvalifikuojančio požymio ir neturėjo ar negalėjo jo suvokti, tokiu atveju veika kvalifikuojama pagal tą požymį, kurį kaltininkas savo veikoje suvokė arba turėjo ir galėjo suvokti.

Kalbant apie itin kvalifikuotą išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtį, t. y. šių veikų naudojimą prieš mažametį (asmenį iki 14 metų), **mažametystės** požymis čia atlieka dvi skirtingas funkcijas: 1) gali rodyti pasinaudojimą bejėgiška nukentėjusio asmens būkle; 2) yra kvalifikuojantis požymis. Pirmu atveju, lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas atliekamas nenaudojant fizinio smurto ar grasinimų, aukai sutinkant, pripažįstamas išžaginimu ar seksualiniu prievartavimu, jeigu teismas, įvertinęs tokio asmens psichinę ir socialinę brandą, padaro išvadą, kad sutikimas yra duotas nesuvokiant su juo daromų veiksmų pobūdžio ir esmės. Todėl, net esant formaliam tokio asmens sutikimui, veika vertinama kaip padaryta prieš nukentėjusiojo valią, nes mažametystė yra prilyginama bejėgiškai būklei. Išžaginimo ar seksualinio prievartavimo atveju aplinkybę, kad nukentėjusysis yra mažametis, kaltinamasis turėjo suvokti arba privalėjo ir galėjo tai numatyti. Tačiau kai prieš mažametį yra nukreipta seksualinė prievarta, veika turi būti kvalifikuojama pagal LR BK 149 ar 150 str. 4 d.

Jei kaltininkas naudojo seksualinę prievartą prieš mažametį, bet iš įvykio aplinkybių matyti, jog

¹⁵² *Cit op.* 41

jis nesuvokė mažametystės fakto ir negalėjo suvokti, tačiau galėjo ir turėjo suprasti, kad nukentėjęs asmuo yra nepilnametis, jo veika kvalifikuojama kaip seksualinės prievartos naudojimas prieš nepilnametį. Pvz., *Vilniaus apygardos teismas priėmė nuosprendį baudžiamojoje byloje, kurioje kaltinamasis D. G. kaltinamas mažametės išžaginimu pagal LR BK 149 str. 4 d. Teismas, atsižvelgdamas į byloje surinktus įrodymus, perkvalifikavo kaltinimą iš LR BK 149 str. 4 d. į 149 str. 3 d., nes kaltinamasis nurodė, jog nežinojo, kad nukentėjusioji buvo mažametė, o byloje nebuvo įrodymų, paneigiančių jo parodymus, be to iki 14 m. jai buvo likę tik keli mėnesiai, o iš nukentėjusiosios išvaizdos (kūno sudėjimo ir t. t.) nebuvo galima nustatyti jos mažametystės.*¹⁵³

Jei kaltininkas nesuvokė nepilnametystės fakto, jo veika kvalifikuojama kaip seksualinės prievartos naudojimas prieš suaugusį asmenį. Pvz., *L. L, D. P. ir N. V. buvo kaltinami pagal 1961 m. LR BK 118 str. 3 d. dėl grupinio nepilnametės K. Z. išžaginimo. Panevėžio miesto apylinkės teismas nuosprendžiu nuteisė visus tris asmenis pagal naujo LR BK 149 str. 2 d. dėl išžaginimo, padaryto bendrininkų grupe, tačiau iš kaltinimo pašalino jiems inkriminuotą nepilnametės išžaginimo požymį. Teismas savo sprendimą argumentavo tuo, kad byloje nėra įrodymų, jog kaltinamieji žinojo ir suprato, kad K. B. yra nepilnametė. Iki pilnametystės jai buvo likę tik keli mėnesiai. Iš bylos medžiagos matyti, kad kaltinamieji nukentėjusiosios iki įvykio nepažinojo, pamatė ją važiuodami automobiliu ir pasiūlė pavežti iki namų.*¹⁵⁴

Jeigu asmens padarytoje veikoje yra keli išžaginimą ar seksualinį prievartavimą kvalifikuojantys požymiai, veika kvalifikuojama pagal LR BK 149 ar 150 str. dalį, numatančią patį sunkiausią kvalifikuojantį požymį, tačiau nuosprendžio aprašomojoje dalyje turi būti nurodomi visi byloje nustatyti padarytą nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai.¹⁵⁵

Kvalifikuojantis privertimą lytiškai santykiauti požymis taikomas tada, kai lytiškai santykiauti verčiamas nepilnametis (asmuo nuo 14 iki 18 metų) ir kaltininkas suvokia arba nors ir nesuvokia, tačiau iš veikos aplinkybių matyti, jog turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjęs asmuo yra nepilnametis. Mažamečio (asmens iki 14 metų) privertimas nenumatytas kaip šią nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis, nes tokia veika nukreipta prieš mažametį asmenį reikštų išžaginimą arba seksualinį prievartavimą, priklausomai nuo veikos aplinkybių.

Įdomu tai, kad RF BK numato kiek kitokius išžaginimą ir seksualinį prievartavimą kvalifikuojančius požymius. RF BK 131 str. 2 d. numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai: veikos padarymas keletą kartų (pakartotinumus) arba veikos padarymas asmens, anksčiau padariusio seksualinio pobūdžio nusikaltimą; veikos padarymas grupės asmenų arba grupės iš anksto susitarusių asmenų arba organizuotos grupės; veikos padarymas grasinant nužudyti ar sunkiai sužaloti, taip pat, kai nusikaltimas yra padaromas ypatingai žiauriai nukentėjusiojo ar kito asmens atžvilgiu; kai

¹⁵³ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1127/2005

¹⁵⁴ Panevėžio miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 122017/2003

¹⁵⁵ Cit op. 41

nukentėjusysis yra užkrečiamas venerine liga; kai nukentėjusysis yra nepilnametis. RF BK 131 str 3 d. numato itin kvalifikuotas nusikalstamų veikų sudėtis, t. y. išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, kai dėl to nukentėjusiajam buvo neatsargiai atimta gyvybė; kai nukentėjusiajam buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, jis buvo užkrėstas ŽIV ar patyrė kitas sunkias pasekmes; kai nukentėjusiajam nebuvo suėję 14 metų.¹⁵⁶

Taigi RF BK numato daugiau kvalifikuojančių požymių nei LR BK. Grupiškumas, nepilnametystė ar mažametystė numatyti tiek LR BK, tiek RF BK. Pagal LR BK išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu dėl panaudoto fizinio smurto nukentėjusiajam padarytas nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas arba sukeltas fizinis skausmas papildomai pagal LR BK 138 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas), 139 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo) ar 140 str. (fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas) nekvalifikuojamas. Tačiau, jei dėl panaudoto fizinio smurto nukentėjusiojo pasipriešinimui palaužti jam padarytas tyčinis sunkus sveikatos sutrikdymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo, tai padaryta veika kvalifikuojama kaip kelių nusikaltimų idealioji sutaptis – pagal LR BK 149 ar 150 str. ir 135 str. (sunkus sveikatos sutrikdymas) arba 137 str. (sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo) atitinkamą dalį.¹⁵⁷ Pagal RF BK toks nežymus ir nesunkus sveikatos sutrikdymas taip pat apima išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtį, o sunkus sveikatos sutrikdymas – itin kvalifikuojantį požymį (131 ar 132 str. 3 d.

¹⁵⁶ Pagal RF BK pakartotinumą reikia suprasti kaip faktiškai atliktų išžaginimų ar seksualinių prievartavimų skaičių, du ir daugiau kartų, nepriklausomai nuo to, ar kaltinamasis buvo nuteistas už pirmąjį nusikaltimą, ar ne. Tais atvejais, kai teistumas už ankstesnį seksualinį nusikaltimą yra išnykęs arba suėjęsi senatis arba asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, tai tokiu atveju padarius naują seksualinį nusikaltimą, šis kvalifikuojantis požymis neturi būti inkriminuojamas. Kad pripažinti išžaginimo ar seksualinio prievartavimo pakartotinumą, nebūtina, kad kaltininkas visais atvejais būtų nusikaltimo vykdytojas ar kad nusikaltimas visada būtų baigtas, užtenka ir pasikėsimo padaryti seksualinio pobūdžio nusikaltimą. Tačiau tais atvejais, kai išžaginimas ar seksualinis prievartavimas susidėjo iš kelių lytinių aktų ar seksualinės aistros tenkinimo veiksmų ir juos sieja vieninga tyčia, tai tokiu atveju pakartotinumas nebus inkriminuojamas. Kaip matome, tokia pakartotinumo samprata praktiškai sutampa su sename LR BK įtvirtinta pakartotinumo samprata. Grupė asmenų yra suprantama kaip dviejų ir daugiau asmenų dalyvavimas darant išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Kaip bendrininkavimas grupiniame išžaginime ar seksualiniame prievartavime yra kvalifikuojamas ne tik asmenų tiesioginis lytinio akto ar seksualinio prievartavimo veiksmų atlikimas, bet ir asmenų veiksmai, kuriais jie padėjo palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą. Kaip nurodo Rusijos Aukščiausiasis Teismas, išžaginimą reikia kvalifikuoti kaip padarytą grupės asmenų ne tik tais atvejais, kai keli asmenys išžagina vieną ar kelias nukentėjusiasias, bet ir tada, kai tokie asmenys, veikdami kartu ir panaudodami fizinį ar psichinį smurtą prieš kelias nukentėjusiasias, atlieka lytinį aktą kiekvienas su viena iš jų. Tokios pat pozicijos laikosi ir LAT 2003 m. gruodžio 23 d. nutartyje išaiškinęs, jog bendravykdytojais laikomi ne tik lytiškai santykiavę ar tenkinę lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo valią asmenys, bet ir tie asmenys, kurie bendrai veikdami nukentėjusiojo atžvilgiu smurtauja, grasina ar kitaip padeda įgyvendinti nusikalstamą sumanymą, nors po lytiškai santykiautų ar tenkintų lytinę aistrą iš jų tik vienas. Kitas kvalifikuojantis požymis – grasinimas nužudyti ar sunkiai sužaloti sveikatą – turi būti išreikštas žodžiais arba veiksmais, iš kurių nukentėjusysis turi suprasti, kad tuoj pat gali būti prieš jį ar kitus asmenis panaudotas smurtas, galintis pasibaigti nužudymu arba sunkiu kūno sužalojimu. Grasinimas ginklu visada turi būti vertinamas kaip grasinimas nužudyti ar kitaip sunkiai sužaloti sveikatą. Toks kvalifikuojantis požymis kaip ypatingas žiaurumas yra suprantamas, kai išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu iš aukos ar kitų asmenų kaltinamasis tyčiojasi, atlieka žeminančius veiksmus, taip pat iš sadistinių paskatų padaro kūno sužalojimus. Ypatingas žiaurumas kitų asmenų atžvilgiu gali pasireikšti, pvz., motinos išprievartavimu jos vaikų akyse, žmonos išprievartavimu priverčiant tai stebėti jos vyrą ir pan. Dar vienas iš kvalifikuojančių požymių – užkrėtimas venerine liga – kai išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu nukentėjusysis yra užkrečiamas venerine liga: sifiliu, gonorėja, minkštuoju šankeriu, kirkšnų limfogranulomatoze ir pan. Paskutinis itin kvalifikuojantis požymis yra išžaginimas ar seksualinis prievartavimas asmens, kuriam nėra suėję 14 metų. Šis požymis yra inkriminuojama tik tada, jei kaltininkas suvokė arba galėjo suvokti, kad atlieka seksualinius veiksmus su asmeniu, kuriam dar nėra suėję 14 metų.

¹⁵⁷ *Cit op.* 41

b) p.) ir nereikalauja papildomos kvalifikacijos pagal kitus RF BK str., bet tik tuo atveju, kai toks sunkus sveikatos sutrikdymas padaromas neatsargiai. Jei išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu, auka tyčia nužudoma, veika kvalifikuojama kaip RF BK 131 str. (išžaginimo) ar 132 str. (seksualinio prievartavimo) ir 105 str. (nužudymo) sutaptis.¹⁵⁸ Nužudymas pagal LR BK išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu, priklausomai nuo nužudymo padarymo laiko, kvalifikuojamas kaip nusikaltimų idealioji ar realioji sutaptis pagal LR BK 129 str. atitinkamą dalį ir LR BK 149 ar 150 str. atitinkamą dalį.

Lenkijos BK 197 str. 3§ numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę kaltinamajam, jeigu šis prievartos veiksmus atlieka veikdamas itin žiauriai arba bendrai su kitu asmeniu. Taigi Lenkijos BK numato tik du kvalifikuojančius požymius, t. y. grupiškumą ir išžaginimą itin žiauriai. Kas yra laikoma itin žiauriu išžaginimu, Lenkijos BK neapibrėžia, tačiau tokį apibrėžimą randame Lenkijos Baudžiamojo kodekso komentare, kuriame nurodoma, jog tai tie atvejai, kai išžaginamas vaikas, nėščia moteris, sergantis asmuo; kai išžaginama panaudojant perteklinį nukentėjusiojo valiai palaužti smurtą; kai auka žeminama ar kankinama, taip pat žalojami aukos lytiniai organai, veidas; kai tyčiojamosi iš aukos arba iš jos atimami rūbai.¹⁵⁹ Taigi pagal Lenkijos BK atvejų, kai išžaginimas pripažįstamas kvalifikuotu, žymiai daugiau nei LR BK, tačiau galima daryti išvadą, jog jie visi logiški ir įstatymų leidėjas tinkamai saugo asmenis nuo seksualinės prievartos. Net ir tokį iš pirmo žvilgsnio keistoką požymį, kai išžaginama atimant iš aukos rūbus, reiktų vertinti kaip gana pozityvų, nes detaliau išanalizavus tokią situaciją, tampa aišku, jog šiuo atveju auka patiria dvigubą pažeminimą ir jai padaroma daug didesnė moralinė žala (pvz., jei auka išžaginama ir paliekama vidury miesto nuoga). Išžaginimo atveju Lenkijos BK numato vieną privilegijuotą sudėtį: „tas, kas pasinaudodamas kito asmens bejėgiškumu arba silpnaprotyste arba psichikos liga, dėl kurios toks asmuo nesugeba įvertinti veiksmų reikšmės arba jų valdyti, priverčia tokį asmenį lytiškai santykiuoti (198 str. 1§). Tačiau kitų seksualinių veiksmų atžvilgiu ši sudėtis yra kaip veika kvalifikuojantis požymis. Taip pat jeigu lytinių santykių su asmeniu iki 15 metų atveju nėra išskiriama kaip kvalifikuojanti šio nusikaltimo sudėtis, tai kitų seksualinių veiksmų atveju asmens amžiaus riba iki penkiolikos metų bus jau kaip kvalifikuojantis požymis (Lenkijos BK 200 str. 1§).

Prancūzijos BK numato nemažai tokių kvalifikuojančių požymių, kurių nėra LR BK. Tai tokie atvejai, kai išžaginimu suluošinama ar sukeliamas nuolatinis neįgalumas; kai išžaginamas nepilnametis, nesulaukęs 15 metų; kai išžaginamas ypač pažeidžiamas asmuo (dėl amžiaus, ligos, luošumo, psichinės ar fizinės negalios, nėštumo) ir kaltininkui šis faktas yra akivaizdus ar žinomas; kai išžagina įstatyminiai, tikrieji tėvai ar įtėviai ar bet kuris kitas asmuo, turintis valdžią aukos atžvilgiu; kai tai padaro asmuo piktnaudžiaujantis savo tarnyba; kai išžagina grupė asmenų; kai išžaginama panaudojant

¹⁵⁸ ЛАСТОЧКИНА, С. Л., ХОХЛОВА, Н. Н. *Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (СССР РСФСР) по уголовным делам Издание второе переработанное и дополненное.* Москва: Проспект, 2000, p. 154

¹⁵⁹ GORAL, R. *Kodeks karny (praktyczny komentarz).* Warszawa: 1997, p. 217-219

ar grasinant panaudoti ginklą. Įdomu tai, kad Prancūzijos BK kvalifikuojančiu požymiu laiko atvejį, kai išžaginamas nukentėjęs asmuo, kuris su kaltininku buvo suvestas žinutėmis, skirtomis visuomenei, jų platinimui, panaudojus telekomunikacijų tinklus. Be to, Prancūzijos BK numato du itin kvalifikuojančius požymius, t. y. išžaginimą, sukėlusį nukentėjusio asmens mirtį (numatyta 30 m. laisvės atėmimo bausmė) bei išžaginimą itin žiauriai (numatyta laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos). Kitokią seksualinę agresiją nei išžaginimas (Prancūzijos BK 222-27 iki 222-31 str.) kvalifikuoja ne tik išžaginime nurodyti kvalifikuojantys požymiai, bet ir seksualinė agresija, sukėlusį sveikatos sutrikdymą.

Latvijos BK taip pat numato panašius nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikuojančius požymius kaip ir LR BK. Pagal Latvijos BK išžaginimą kvalifikuoja grupiškumas, nepilnametystė ir pakartotinumai. Visi šie požymiai analogiški sename LR BK įtvirtintiems išžaginimo požymiams, išskyrus itin pavojingo recidyvisto požymį. Todėl pakartotinumai čia suvokiamas kaip išžaginimas asmens, anksčiau įvykdžiusio išžaginimą. Tokiu laikomas asmuo tiek nuteistas už anksčiau padarytą išžaginimą, tiek ir nenuteistas. Grupiškumas ir nepilnametystė čia suprantami analogiškai kaip ir pagal LR BK. Kaip itin kvalifikuojantis požymis Latvijos BK numatytas išžaginimas, sukėlęs aukai itin sunkias pasekmes arba išžaginimas mažamečio asmens. Pagal Latvijos BK mažamečio asmens samprata analogiška LR BK įtvirtintai mažamečio sampratai, tačiau, kaip minėta ankstesniuose skyriuose, pagal Latvijos BK išžaginimo nukentėjusiuoju gali būti tik moteriškos lyties atstovė, todėl kalbant apie nepilnametystės ir mažametystės kvalifikuojančius požymius, reikia turėti omeny, jog kalbama tik apie moterį, t. y. nepilnametę ar mažametę. Itin sunkiomis išžaginimo pasekmėmis pripažįstamas sunkus sveikatos sutrikdymas ar susargdinimas, pvz., psichikos sutrikimas, nukentėjusiosios mirtis, savižudybė ir pan. Tie patys kvalifikuojantys požymiai numatyti ir seksualinio prievartavimo sudėtyje, tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog čia kalbant apie nepilnametį ir mažametį, turima omenyje abiejų lyčių asmenis. Tvirkinamieji veiksmai numato tik vieną kvalifikuojantį požymį – mažametystę.

Estijos BK įtvirtinti išžaginimą kvalifikuojantys požymiai gana nemažai skiriasi nuo LR BK įtvirtintų išžaginimo požymių. Išžaginimą čia taip pat kvalifikuoja pakartotinumai, grupiškumas bei nepilnametystė. Tačiau šalia šių kvalifikuojančių požymių, numatyti ir tokie kaip išžaginimas, sukėlęs sunkias pasekmes aukos sveikatai; išžaginimas, sukėlęs aukos mirtį; išžaginimas, privedęs auką prie savižudybės ar pasikėsینimo nusižudyti. Tačiau seksualinio prievartavimo sudėtyje numatytas tik vienas kvalifikuojantis požymis – nepilnametystė, kurios samprata sutampa su LR BK įtvirtinta nepilnametystės samprata.

Taigi, apžvelgus LR BK ir kitų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintus kvalifikuojančius nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui požymius, matyti, jog visose jose šie požymiai labai skiriasi, tačiau visi jie pagrįsti ir logiški. Daugelio valstybių

baudžiamuosiuose kodeksuose kartojasi tokie kvalifikuojantys požymiai kaip grupiškumas, nepilnametystė bei mažametystė, kai kuriose – pakartotinumai. LR BK taip pat įtvirtinti tokie kvalifikuojantys požymiai kaip grupiškumas, nepilnametystė ir mažametystė, todėl galima teigti, jog LR BK įtvirtina pagrindinius kvalifikuojančius požymius, kurie tinkamai apsaugo asmenis nuo seksualinio išnaudojimo. Tačiau taip pat pastebime, jog kai kurios valstybės (Rusija, Prancūzija, Lenkija) įtvirtina ir tokį kvalifikuojantį požymį kaip seksualinės prievartos naudojimas itin žiauriai, kitos (Latvija, Estija) – itin sunkias pasekmes, kuris buvo reglamentuotas sename LR BK ir galbūt paskubėtas dekriminalizuoti. Lietuvos įstatymų leidėjui siūlytina atsižvelgti į kitų valstybių patirtį baudžiamuosiuose įstatymuose numatant tokį tikrai logišką požymį kaip seksualinės prievartos naudojimas itin žiauriai, nes ne reti atvejai, kai auka yra kankinama, žeminama, žalojama ir pagal LR BK tokie atvejai, jei jie nesukeltų sunkaus sveikatos sutrikdymo (pvz., žeminimas ir tyčiojimas nedaro žalos žmogaus sveikatai), nebūtų papildomai kvalifikuojami ir neužtrauktų griežtesnės baudžiamosios atsakomybės.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į tai, kas buvo pateikta ir aptarta darbe, galima padaryti tokias išvadas:

1. Nuo pat teisinės sistemos formavimosi pradžios, teisės normos buvo modeliuojamos taip, kad labiausiai atitiktų visuomeninius santykius, teisės subjektų vertybių sistemą. Keičiantis visuomenės požiūriui į seksualinius santykius, vystėsi ir teisinis seksualinės prievartos vertinimas bei atsakomybės už ją įtvirtinimas baudžiamuosiuose įstatymuose. Seksualinės prievartos samprata nuo primityvios iki šiuolaikinės sampratos tiek užsienio valstybėse, tiek Lietuvoje vystėsi lygiagrečiai.

2. LR BK numato baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis kėsinama į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Tokiu būdu teisinis seksualinės prievartos įvertinimas tampa viena iš svarbiausių jos užkardymo priemonių, todėl ypatingai svarbu teisingai taikyti baudžiamajame įstatyme įtvirtintas nuostatas, susijusias su seksualine prievarta. Pozityviai vertintina tai, kad 2000 m. LR BK įtvirtino platesnę seksualinės prievartos sampratą, pašalindamas buvusias teisės spragas. Kodekso rengėjai pakeitė nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtis, kriminalizavo naujas veikas, praplėtė subjektų ratą. Tačiau nepaisant to, darbe pateikta pakankamai argumentų, rodančių, jog nauja seksualinės prievartos koncepcija taip pat nėra visiškai išbaigta ir tam tikrais atvejais sunkiai taikoma praktikoje.

3. Palyginus LR BK įtvirtintų nusikaltimų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sampratą ir rūšis su Rusijos, Lenkijos, Prancūzijos, Latvijos ir Estijos baudžiamaisiais įstatymais, galima teigti, kad LR BK numato visas pagrindines nusikalstamas veikas, kuriomis yra pažeidžiama žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas: išžaginimas, seksualinis prievartavimas, privertimas lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, seksualinis priekabiavimas ir mažamečio asmens tvirkinimas. Taip pat galima pastebėti, kad kitaip nei LR BK, daugumoje lyginamų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtys yra patalpintos į vieną bendrą normą.

4. Tiek lyginamų valstybių, tiek LR BK atitinkamų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtys numato analogišką objektą, t. y. šių nusikalstamų veikų pagrindinis tiesioginis objektas – asmens seksualinio apsisprendimo laisvė. Tais atvejais, kai seksualinė prievarta nukreipta prieš nepilnametį asmenį, kėsinama į jo seksualinį neliečiamumą, kuris skirtingose valstybėse yra skirtingai reglamentuojamas. RF BK nuostatos dėl asmens seksualinio neliečiamumo amžiaus atkartoja seno LR BK nuostatas, numatančias, kad asmuo seksualiai neliečiamas kol jam sukaks 16 metų. Tiek Latvijos, tiek Estijos BK numato tapačią seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą (iki 14 metų), kuri sutampa su LR BK reglamentuojama seksualinio neliečiamumo amžiaus riba. Tuo tarpu pagal Lenkijos ir Prancūzijos BK seksualinio neliečiamumo amžiaus riba yra aukštesnė – iki 15 metų.

Todėl darytina išvada, jog pažangesnės yra RF BK ir seno LR BK, taip pat Prancūzijos ir Lenkijos BK normos, reglamentuojančios aukštesnę seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą, kuri tinkamiau apsaugo lytiškai nesubrendusį asmenį nuo seksualinio išnaudojimo. Nukentėjusiuoju abiejų lyčių asmenis pripažįsta tiek LR BK, tiek visos lyginamos užsienio valstybės, išskyrus Rusiją ir Latviją, kurių Baudžiamieji kodeksai išžaginimo sudėtyje nukentėjusiąją nurodo tik moterį. Tačiau tai nėra pozityvus reiškinys, kadangi vis dažniau išžaginimo aukomis tampa vyrai ir tokiu atveju jų seksualinė laisvė ir neliečiamybė nėra apsaugota.

5. Tiek lyginamų užsienio valstybių, tiek LR BK atitinkamų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtyje numato tapačius tokių nusikalstamų veikų pagrindinius objektyviosios pusės požymius: išžaginime bei seksualiniame prievartavime numatomas nukentėjusiojo sutikimo nebuvimas, fizinio smurto panaudojimas, grasinimas tuoj pat panaudoti smurtą arba pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle; privertime lytiškai santykiauti galime išskirti tokius bendrus objektyviosios pusės požymius: psichinę prievartą, fizinio smurto nebuvimą, nukentėjusiojo priklausomumą nuo kaltininko; mažamečio asmens tvirkinime – tvirkinamieji veiksmai tiek fiziniai, tiek intelektualūs, kurie neapima įsiskverbimo į nukentėjusio asmens kūną.

6. Skirtingose valstybėse yra numatytas skirtingas nusikalstamų veikų subjekto amžius, nuo kurio asmenys yra traukiami baudžiamajon atsakomybėn už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Mažiausią amžiaus ribą nustato Estijos ir Prancūzijos BK – 13 metų, Rusijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, tokia riba yra 14 metų, Lenkijoje 15 metų. Visos naginėjamos valstybės įtvirtina analogišką nuostatą, apibūdinančią subjektyviąją nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pusę, t. y., kad šios veikos padaromos tik tiesiogine tyčia.

7. Palyginus LR BK ir kitų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintus kvalifikuojančius nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui požymius, matyti, jog visose jose šie požymiai labai skiriasi, tačiau tie, kurie įtvirtinti LR BK: grupiškumas, nepilnametystė bei mažametystė, numatyti ir daugumos lyginamų valstybių Baudžiamuosiuose kodeksuose. Todėl galima teigti, jog LR BK įtvirtina pagrindinius kvalifikuojančius požymius, kurie tinkamai saugo asmenis nuo seksualinės prievartos.

8. Lietuvos įstatymų leidėjui siūlytina numatyti baudžiamąją atsakomybę už tokias pavojingas veikas kaip kraujomaiša (prie nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui) bei ekshibicionistiniai veiksmai (kituose LR BK skyriuose, pvz., „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“). Lietuvoje nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui užkardymas būtų daug efektyvesnis, jei įstatymų leidėjas pakeltų amžiaus, nuo kurios nepilnamečiai asmenys būtų laikomi turintys seksualinio apsisprendimo laisvę, ribą, bei išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse numatytą tokį kvalifikuojantį požymį kaip lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas itin žiauriai.

SANTRAUKA

Darbe pateikiama nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių lyginamoji analizė Lietuvos teisinėje sistemoje ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, aptariant šių nusikalstamų veikų istorinės raidos reglamentavimo tendencijas, sampratą, objektyviuosius, subjektyviuosius bei kvalifikuojančius požymius, taip pat pateikiant šių nusikalstamų veikų sampratą bei problemas ir neaiškumus, kylančius praktikoje taikant seksualinės prievartos institutą.

Darbas pradamas nuo teisinės seksualinės prievartos reglamentavimo užuomazgų ir raidos atskleidimo. Toliau išdėstytas seksualinės prievartos reglamentavimas Lietuvos teisinėje sistemoje. Kitame darbo skyriuje apibrėžiamos nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui samprata ir rūšys pagal užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus.

Bene didžiausią darbo dalį sudaro atskirų nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių analizė. Pradedama nuo natūralaus lytinio santykiavimo sampratos, kurią apima išžaginimas, privertimas lytiškai santykiuoti bei lytinės aistros tenkinimas su nepilnamečiu asmeniu pažeidžiant jo seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Yra išskiriami pagrindiniai šių nusikalstamų veikų sudėčių požymiai, numatyti visų lyginamų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose: nukentėjusiojo sutikimo nebuvimas, fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas tuoj pat panaudoti smurtą, taip pat pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle bei nukentėjusiojo priklausomumas nuo kaltininko. Po šių nusikalstamų veikų analizuojamas lytinės aistros tenkinimas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, kuris traktuojamas LR BK ir daugumos lyginamų valstybių seksualinio prievartavimo sudėtyje. Po to pereinama prie mažamečio asmens tvirkavimo sudėties, kuri lyginama su kitų valstybių analogiškų nusikaltimų sudėtimis. Seksualinio priekabiavimo sudėtis darbe nėra detaliai nagrinėjama, atsižvelgiant į tai, jog ši nusikalstama veika yra baudžiamasis nusižengimas, o darbe nagrinėjami tik nusikaltimai. Darbo pabaigoje atskleidžiami visų anksčiau nagrinėtų nusikalstamų veikų kvalifikuojantys požymiai, įtvirtinti tiek LR BK, tiek užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose.

Pabaigoje pateikiamas viso darbo apibendrinimas, suformuluotas išvadose.

SUMMARY

The comparative analysis of corpus delicti of criminal acts against sexual self-determination and inviolability in the legal system of Lithuania and the criminal laws of the foreign states by discussing the trends of historical development of regulation, the conception, objective, subjective and qualifying factors of these criminal acts as well as providing the conception and problems as well as ambiguities of these criminal acts arising during application of the institution of sexual abuse in practice is presented in the paper.

First of all, the germs and development of legal regulation of sexual abuse is revealed. Then the regulation of sexual abuse in the legal system of Lithuania is discussed. In the next chapter of the paper, the conception and types of criminal acts against sexual self-determination and inviolability are defined according to the criminal laws of the foreign states.

Almost the major part of the paper deals with the analysis of corpus delicti of separate crimes against sexual self-determination and inviolability. First of all, the conception of natural intercourse which is covered by sexual assault, compelling to have sexual relations and satisfaction of sexual desires with a minor that leads to violation of his/her right to sexual self-determination and inviolability is discussed. The following basic attributes of corpus delicti of these criminal acts are distinguished and provided in the criminal laws of all the states under comparison: absence of consent of a victim, use of physical violence or threat to do immediate violence and use of a helpless state. Following these criminal acts, the analysis of satisfaction of sexual desires through anal, oral or other physical contact which is handled in the Criminal Code of the Republic of Lithuania and in the corpus delicti of sexual abuse of most of the states under comparison is presented. Then, the corpus delicti of molestation of a minor is compared with the corpus delicti of analogous crimes in other states. The corpus delicti of sexual abuse is not discussed in detail, taking into consideration the fact that this criminal act is a misdemeanor, and the paper deals only with the crimes. At the end of the paper, the qualifying factors of all the earlier analyzed criminal acts, established in both the Criminal Code of the Republic of Lithuania and criminal laws of the foreign states are presented.

Finally, the summary of the whole paper is formulated in the form of conclusions.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautiniai teisės aktai

1. Tarptautinės žmogaus teisių chartijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VISUOTINE_ZMOGAUS_TEISIU_DEKLARACIJA.pdf>
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40–987);
3. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga per internetą:
<[http://www.hrmi.lt/downloads/structure//tarptautinispilietiniu ir politiniu teisiu paktas.pdf](http://www.hrmi.lt/downloads/structure//tarptautinispilietiniu_ir_politiniu_teisiu_paktas.pdf)>;
4. Jungtinių Tautų Organizacijos Vaikų Teisių Konvencija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-03]. Prieiga per internetą:
<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VAIKO_TEISIU_KONVENCIJA.pdf>.

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014);
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22–553);
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įsakymu Nr. VIII-1968 (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741);
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 37–1341);
5. Estijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-11-12]. Prieiga per internetą:
<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X30068K5&keel=en&pg=1&ptyy p=I&tyyp=SITE_X&query=penal+%20...>>;
6. Latvijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvu]. [Žiūrėta 2006-11-12]. Prieiga per internetą:
<<http://ipco-vad.tripod.com/crimru.html>>;
7. Lenkijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.efc.ca/pages/law/cc/cc.html>>;
8. Prancūzijos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lnb.lt/eb/browse.php?cat=310>>;
9. Rusijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-01-09]. Prieiga per internetą:
http://petrograd.biz/zakon/kod_ugolovn.html;
10. Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimas, paskelbtas 1919 m. sausio 16 d. (LVŽ, Nr. 2-3).

Specialioji literatūra

1. ABRAMAVIČIUS, A. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Paskaitų medžiaga, Vilnius: 2004;
2. ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E., DRAKŠIENĖ, A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirma knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
3. ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS E., DRAKŠIENĖ A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 1 knyga. Antrasis papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
4. ABRAMAVIČIUS A., ČEPAS A., DRAKŠIENĖ A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Bendra dalis. Antrasis papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 1998;
5. ABRAMAVIČIUS A., BARANSKAITĖ A., ČEPAS A.; et al. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
6. ABRAMAVIČIUS, A., MICKEVIČIUS, D., ŠVEDAS, G.; et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
7. ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M., PAKALNIŠKIS, V.; et al. *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius: Justitia, 2002;
8. BATAITIS, A., IGNOTAS, M., KAZLAUSKAS; et al. M. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989;
9. DVILAITIS, V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 60 (52);
10. FEDOSIUK, Olegas. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui LR BK XXI skyrius* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-12]. Prieiga per internetą:
<http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAJ/tf/btk/dokumentai/Slaidai/Nusik_seks_laisv.ppt>;
11. FEDOSIUK, Olegas. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21 (13);
12. GRYBAUSKAS, V. *Medicinos enciklopedija*. Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1990;
13. JOVAIŠAS, Karolis. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 2;
14. KAVOLIS, M., BIELIACKINAS, S. *Baudžiamasis statusas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais*. Kaunas: 1934;
15. KEINYS, Stasys. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
16. KLIMKA, A., APANAČIUS, M., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatigoji dalis*. Vilnius: Mintis, 1974;

17. MICHAILOVIČ, Ilona. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė Lenkijoje. Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4;
18. MISIŪNAS, J. Baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus nepilnamečiams (BK straipsnių komentaras). *Teisės problemos*, 2001, Nr. 1;
19. NOCIUS, Juozas. *Nusikaltimai žmogui*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998;
20. PAKARKKLIS, P. *Senasis prūsų teisinys*, Vilnius: 1960;
21. PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*, Vilnius: Mintis, 1984;
22. PIESLIAKAS, V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 1999, t. 13 (5);
23. VAIČIŪNIENĖ, Laima. *Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas*. Vilnius: 2003;
24. VALIKONYTĖ, I., LAZUTKA, S., GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2000;
25. ALLEN, J., MICHAEL, J. *Textbook on criminal law. 7th ed.* Oxford university press, 2003;
26. BROWNMILLER, S. *Against our will: men, women, rape.* – Fawcett Columbine. New York: 1993;
27. CARD, R. *Criminal law. 16th ed.* London:-Lexis Nexis, 2004;
28. COWLING, M. *Date Rape and Consesst// Contemporary Politics*, Vol. 1, No. 2, 1995;
29. GORAL, R. *Kodeks karny (praktyczny komentarz)*. Warszawa: 1997;
30. TEMKIN, Jennifer. *Rape and the Legal process. Second ed.* Oxford university press, 2000;
31. WALKER, J., ARCHER, J., DAVIES, M. *Effects of Rape on Men: A Descriptive Analysis// Archives of sexual behaviour* Vol. 34, no. 1;
32. АБЕЛЬЦЕВ, С. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: 2000;
33. ИВАНОВА, В. В. *Преступное насилие: Учебное пособие для ВУЗов*. Москва: М.: ЮИМВД РФ, Книжный мир, 2000;
34. ИНОГАМОВОЙ-ХЕГАЙ, Л. В., РАРОВА, А. И., ЧУЧАЕВА, А. И. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: ИНФРА-М, КОНТРАКТ, 2005;
35. КАДЫШКОВ, Н. Т.; et al. *Коментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Книжный мир, 2004;
36. ЛАСТОЧКИНА, С. Л., ХОХЛОВА, Н. Н. *Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (СССР РСФСР) по уголовным делам Издание второе переработанное и дополненное*. Москва: Проспект, 2000;
37. СКУРАТОВА, Ю.И., ЛЕБЕДЕВА, В.М. *Коментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Юрист, 1997;

38. РАБЧЕНКО, В. И., МИХЛИН, А. С. *Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (СССР РСФСР) по уголовным делам*. Москва: Издательство БЕК, 2000;
39. СЕРДЮК, Л. В. *Насилие. Криминологическое и уголовно правовое исследование*. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2002;
40. СЕРДЮК, Л. В. *Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки слесователем*. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2000;
41. ХЛЫНЦОВ, М. Н. *Расследование половых преступлений*. Саратов: Приволжское книжное издательство, 1965;
42. ШАРАПОВ, Р. Д. *Физическое насилие в уголовном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр пресс, 2001;
43. ЗДРАВОМЫСЛОВ, Б. В., КАРАУЛОВ, В. Ф., КЛАДКОВ, А. В.; et al. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть*. Москва: Юрист, 1999;
38. ПИОНТОВСКИЙ, А. А., МЕНЬШАГИН, В. Д. *Курс советского уголовного права. Особенная часть*. Москва: 1955, Т. 1., Р. 72.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose”// Teismų praktika, 2005 Nr. 22;
2. Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga// Teismų praktika, 2005 Nr. 22;
3. 2003 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis (854/2003) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-04]. Prieiga per internetą: <http://ovada.tic.lt/lat/Paieška>;
4. 2006 m. kovo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis (321/2006) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-04]. Prieiga per internetą: <http://ovada.tic.lt/lat/Paieška>;
5. Jonavos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-122-01/2003;
6. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-127/2005;
7. Jonavos rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-88/2004;
8. Panevėžio miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-220-17/2003.

Internetiniai puslapiai

1. Lesbietės ir gėjai Baltijos šalyse [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04 01]. Prieiga per internetą: www.gay.lt/gl/brosiura.pdf;

2. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinė sistema [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-01].

Prieiga per internetą:

<http://nplc.lt/stat/nus/nus13.htm>;

3. *Setting the Boundaries: Reforming the law on sex offences*. Home Office [interaktyvus]. 2000,

[žiūrėta 2006-12-30]. Prieiga per internetą: www.homeoffice.gov.uk;

4. Consent in sex offences. Law Commission report [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-02]. Prieiga per

internetą: <http://www.Lawcom.gov.uk/docs/consent1>.